

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๔๕ ตอนที่ ๑๔๔๑ – ๑๔๕๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๔๔๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๒๘

สำหรับลักษณะของจักขุวิญญาณ ข้อความใน **อภฺรฺสาลินี** มีว่า

จักขุสันนิสสิตฺตฺรฺปิชาณนลักขณํ มีการรู้รูปซึ่งอาศัยจักขุปสาทเป็นลักษณะ

รูปมัตตารมมณฺรสัง มีอารมณ์เพียงรูปเท่านั้นเป็นระ

รูปาภิมุขภาวปัจจุภฺยฐานํ มีความมุ่งต่อรูปหรือมีภาวะเผชิญกับรูป
เป็นปัจจุภฺยฐาน คือ อากาโรปรากฏ

รูปารมมณายะ กิริยามโนธาดุยา อปคมนปทฺยฐานํ มีการไปปราศแห่ง
กิริยามโนธาตุ คือ ปญฺจทวาราวชฺชนจิต เป็นปทฺยฐาน

ลักษณะของจักขุวิญญาณมีอย่างเดียว คือ ที่กำลังปรากฏในขณะนี้ มีการรู้รูป
ซึ่งอาศัยจักขุปสาทเป็นลักษณะ

ถ้าพูดถึงลักษณะของจักขุวิญญาณ อย่าคิดว่า เราที่กำลังเห็น แต่ขอให้เป็น
ลักษณะของจักขุวิญญาณจริง ๆ คือ สภาพฺฐํ ธาตุํ ที่กำลังเห็นเท่านั้น ไม่ใช่ใครเลย
ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน กำลังเป็นธาตุรู้ชนิดหนึ่งซึ่งมีลักษณะรู้รูป ที่ต้อง
อาศัยจักขุปสาทเป็นลักษณะ มีอารมณ์เพียงรูปเท่านั้นเป็นระคือเป็นกิจ แสดงให้เห็น
ว่า จักขุวิญญาณรู้อารมณ์อื่นไม่ได้เลยนอกจากรูปารมณฺที่กำลังปรากฏ ซึ่งน่าจะ
พิจารณาว่า ขณะที่เห็นเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุ เป็นสิ่งต่าง ๆ นั้น ไม่ใช่ขณะที่
จักขุวิญญาณเห็น แต่ต้องเป็นจิตขณะอื่นหลังจากที่จักขุวิญญาณดับไปแล้ว เพราะว่า
จักขุวิญญาณจะเห็นเพียงรูปเท่านั้น คือ หมายถึงเฉพาะรูปารมณฺซึ่งเป็นเพียง
สีสนัวณณะต่าง ๆ ที่ปรากฏทางตา ซึ่งคนตาบอดไม่เห็น

นี่เป็นการแยกจิตทางจักขุทวารที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏ ออกจากทางมโนทวาร ซึ่งรู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร

สำหรับปทัฏฐาน คือ เหตุใกล้ให้เกิดจักขุวิญญาณ คือ มีการไปปราศแห่ง กิริยามโนธาตุ ซึ่งได้แก่ปัญจทวาราวัจชนจิตนั่นเองเป็นปทัฏฐาน ถ้าปัญจทวาราวัจชนจิตไม่เกิดต่อจากภวังคจิตและดับไป จักขุวิญญาณในขณะนี้จะเกิดไม่ได้เลย แม้ว่ามีจักขุปสาทก็ตาม ก็ต้องมีปัญจทวาราวัจชนจิตเกิดก่อนและดับไป จึงจะเป็นเหตุ ใกล้ให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้นได้

ถ. ที่ท่านอาจารย์อธิบายเมื่อกี้ ขณะที่เห็นจิตเห็น จะเห็นรูปที่คนตาบอด ไม่เห็น ขณะที่รู้ว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน จะเป็นจิตทางมโนทวาร แต่ผมอ่าน ในหนังสือพบว่า มโนทวารที่มีอารมณ์เป็นปรมาณูก็มีอยู่ จะหมายความว่าอะไร

สุ. หมายความว่า เวลาที่ปัญจทวารวิธิดับไปหมดแล้ว ภวังคจิตเกิดขึ้น มโนทวารวิธิต้องเกิดขึ้นรับรู้สิ่งที่ปรากฏทางตา คือรูปรวมต่อจากทางปัญจทวารวิธิต่อน เป็นวาระที่ ๑ หลังจากนั้นเมื่อภวังค์เกิดขึ้น มโนทวาราวัจชนจิตก็เกิดอีก ที่รู้ว่าเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นวัตถุสิ่งของต่าง ๆ

ถ. แต่มีขณะที่ยังไม่รู้ว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล ซึ่งเป็นมโนทวารวิธิตั้งแต่ก็มี คือ มโนทวารวิธีแรก ๆ

สุ. แนนอน แต่เมื่อจะพูดให้เข้าใจ ซึ่งในขณะนี้เราไม่สามารถรู้ ความละเอียดถึงอย่างนั้นได้ เพียงแต่เริ่มที่จะแสดงให้เห็นว่า ความต่างกันของ ทางปัญจทวาร คือ เพียงแค่เห็นรูปรวม ในขณะที่ทางมโนทวารรู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร เพราะแม้จะรู้ว่าทางปัญจทวารเห็นเพียงสี และทางมโนทวารรู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร ก็ยังแยกไม่ได้ ไซ้ไหม

ถ. ถ้าเราแยกได้ว่า ขณะใดถ้าไม่ได้มีอารมณ์เป็นปรมาณู ขณะนั้นก็เข้าใจว่าเป็นมโนทวารวิธี เพราะว่าขณะนั้นมีบัญญัติเป็นอารมณ์

สุ. ขณะที่กำลังเห็นขณะนี้ สามารถบอกได้ไหมว่า เมื่อไรเป็นปัญจทวารวิธี เมื่อไรเป็นมโนทวารวิธี

ถ. ต้องปัญญาเกิดจึงจะบอกได้

สุ. แต่ในขณะนี้เองยังไม่สามารถที่จะบอกได้

ถ. ถ้าเราไม่มีปัญญาถึงขนาดที่จะแยกความละเอียดว่า มโนทวารวิถีที่มี
ปรมัตถ์อารมณ์ ต่างจากปัญจทวารวิถีที่มีปรมัตถ์อารมณ์ เราไม่สามารถแยก ๒ อย่าง
นี้ได้ แต่เราสามารถแยกได้อย่างหยาบ ๆ คือ ขณะใดที่มีอารมณ์เป็นปรมัตถ์อารมณ์
เราก็คงทราบว่าขณะนั้น ...

สุ. ก็ยังแยกไม่ออกอีก

ถ. แยกไม่ออก ถ้าจะเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ ต้องแยกขาดถึง
ความละเอียดขนาดนั้น ใช่มั้ย

สุ. รู้ความต่างกันของทางปัญจทวารกับทางมโนทวาร

ถ. ผู้ใดที่มีญาณขั้นนี้แล้วจะทราบได้ใหม่ว่า มโนทวารวิถีที่มีอารมณ์เป็น
ปรมัตถ์อารมณ์ ต่างกับจักขุวิญญาณวิถีที่เป็นปัญจทวารวิถี

สุ. ขณะใดที่ไม่ใช่วิปัสสนาญาณ ขณะนั้นสภาพธรรมจะไม่ปรากฏกับ
ปัญญาที่ถึงขั้นที่เป็นวิปัสสนาญาณ ด้วยเหตุนี้วิปัสสนาญาณมีปัจจัยพร้อมที่จะเกิดขึ้น
ที่จะประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมขณะใด ก็ประจักษ์แจ้งช่วงขณะนั้นและ
ดับไป เมื่อดับแล้ววิชาที่เคยเคยสะสมมามาก ความไม่รู้ที่เคยสะสมมามาก
ลักษณะของโลภะบ้าง อกุศลธรรมอื่น ๆ บ้างก็มี เป็นปัจจัยให้ปัญญาที่ไม่ถึงขั้น
วิปัสสนาญาณเกิด

นี่เป็นเหตุที่วิปัสสนาญาณไม่ได้เกิดมากและบ่อย แต่ขณะใดก็ตามที่
วิปัสสนาญาณเกิด ขณะนั้นเป็นปัญญาที่กำลังประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรม
ตามความเป็นจริงทางมโนทวาร เมื่อเป็นทางมโนทวารก็ย่อมสามารถรู้ได้ว่า ขณะใดเป็น
การรู้อารมณ์ทางมโนทวาร

ถ. ปัญญาขั้นภาวนามยปัญญา จะวินิจฉัยตัวเองได้ไหม หรือต้องอาศัย
ปัญญาขั้นอื่นวินิจฉัยว่าปัญญาที่เกิดขณะนั้น ...

ส. ปัญญาชั้นภาวนา ไม่ใช่อาศัยปัญญาชั้นอื่น เพราะถ้ายังเป็นปัญญาชั้นฟัง หรือเป็นปัญญาชั้นจินตามยปัญญา หรือเป็นปัญญาชั้นที่เกิดพร้อมสติที่กำลังศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แต่ไม่ใช่วิปัสสนาญาณที่ประจักษ์แจ้งสภาพธรรมทางมโนทวาร ขณะนั้นก็ต่างกันอยู่แล้วในตัว เพราะฉะนั้นเมื่อวิปัสสนาญาณเกิดประจักษ์แจ้งจริง ๆ ทางมโนทวาร ก็ไม่ต้องอาศัยปัญญาชั้นอื่นเทียบเคียง เพราะว่าขณะที่กำลังประจักษ์แจ้งลักษณะสภาพธรรมทางมโนทวารอยู่แล้ว ก็ไม่มีความสงสัยทางมโนทวาร

ถ. ที่เทียบเคียงหมายความว่า เทียบเคียงกับบัญญัติที่พระพุทธรูปทรงแสดงไว้ แต่ไม่ได้เทียบเคียงในลักษณะของปรมาัตถธรรม คือ ขณะใดที่ปัญญาชั้นภาวนาเกิด ขณะนั้นต้องประจักษ์ลักษณะของปรมาัตถธรรมแจ่มแจ้งโดยไม่ต้องอาศัยปัญญาชั้นอื่น แต่ขณะที่ปัญญาชั้นภาวนาเกิดขึ้น ปัญญาชั้นภาวนาก็ต้องดับไป และในขณะที่ปัญญาชั้นภาวนาเกิด จะมีอารมณ์เป็นปรมาตถอารมณ์ ใช่มั้ย และขณะนั้นจะวินิจฉัยตัวเองได้ไหม หรือว่าต้องอาศัยปัญญาชั้นนั้นดับไปแล้ว ...

ส. ถ้าประจักษ์แจ้งแล้ว ไม่ใช่การรู้จนกระทั่งไม่ต้องมานั่งวินิจฉัยหรือในเมื่อกำลังประจักษ์แจ้ง

ถ. คือ วินิจฉัยกับบัญญัติที่พระพุทธรูปทรงแสดงไว้ วินิจฉัยกับปริยัติ

ส. หมายความว่า คิดว่าจิตขณะนั้นชื่ออะไรอย่างนั้นหรือ หรือสภาพของจิตในขณะเมื่อก็เป็นจิตดวงไหนในจิต ๘๙ ดวง อย่างนั้นหรือ

ความคิดนึก เป็นสิ่งซึ่งบังคับบัญชาไม่ได้ แม้แต่วิปัสสนาญาณก็ไม่ได้ห้ามการคิดในขณะนั้น เพราะว่าจิตเกิดคิดทางมโนทวาร ซึ่งทวารอื่นไม่เกิดปะปนเลย

ในขณะนี้ถ้าใครกำลังคิด ก็ยังเห็น ใช่มั้ย และยังได้ยิน แสดงว่าทางมโนทวารที่คิดยังมีทวารอื่นปะปนอยู่ แต่เวลาที่วิปัสสนาญาณเกิดคิดในขณะนั้นไม่มีทวารอื่นปะปนเลย เพราะฉะนั้น จึงรู้ว่าสภาพคิดก็เป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง

ถ. แต่ขณะคิดนั้น อารมณ์ไม่ได้เป็นปรมาตถ์

ส. ขณะนั้นสติต้องระลึกที่ลักษณะของจิต และสภาพนั้นปรากฏโดยไม่ใช่ตัวตน ซึ่งแสดงว่าเป็นปัญญาพร้อมสติอยู่แล้วในช่วงที่เป็นวิปัสสนาญาณที่จะรู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏแจ่มแจ้ง ไม่ว่าจะเป็นสภาพธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น

เวลาที่ไม่ใช่วิปัสสนาญาณและเกิดคิด ไม่ค่อยอยากจะทำอะไร ใช่มั้ย อยากจะให้สติระลึกเฉพาะลักษณะของรูป หรือลักษณะของนาม ใช่มั้ย เพราะบางคนบอกว่า เวลาสติระลึกลักษณะของรูปชนิดหนึ่งก็คิดแล้วว่า รูปปรากฏทางกาย หรือเย็นเป็นรูป ร้อนเป็นนาม ก็เดือดร้อนกับความคิด เพราะว่ายังไม่ได้ถึงขั้นของปัญญาที่รู้ว่าคุณภาพทางมโนทวารซึ่งไม่มีทวารอื่นเกี่ยวข้องเลยนั้น เป็นลักษณะของสภาพที่เป็นอนัตตา ที่ไม่ใช่ตัวตน เพราะว่าแค่เพียงธาตุรู้ เป็นอาการรู้เท่านั้น

วิปัสสนาญาณจะไม่หวั่นไหว ทันทีที่หวั่นไหวไม่ใช่วิปัสสนาญาณ เพราะฉะนั้น คนที่ยังไม่ได้อบรมปัญญาจนกระทั่งเจริญขึ้นจริง ๆ ขึ้นกับลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมจริง ๆ หวังแต่เพียงผล จะหวั่นไหวอยู่เสมอ คิดก็หวั่นไหวว่า คิดอีกแล้ว แสดงให้เห็นว่า ยังไม่ได้ระลึกลักษณะสภาพที่คิดจนกระทั่งรู้ว่าคุณภาพนั้นก็เป็นแค่เพียงนามธรรมชนิดหนึ่งเท่านั้น

ถ. ขณะที่อาจารย์พูดว่า ขณะนั้นก็คิดอย่างนั้นอีกแล้ว ก็เป็นอีกลักษณะหนึ่งแล้ว ใช่มั้ย เพราะว่าเคยมาแล้ว

ส. ก็เป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง

ถ. ซึ่งเกิดตามมาใหม่ เช่น ในขณะที่เรากำลังคิด ก็คิดอย่างนั้นอีกแล้ว

ส. ก็เป็นแค่เพียงสภาพคิด ให้เข้าใจว่า ขณะใดที่คิดก็คือนามธรรมชนิดหนึ่งที่คิด ถ้าไปโยงว่าตามมาหรืออะไรมา ก็เป็นเรื่องเป็นราว เป็นการผูกไว้ด้วยความเป็นตัวตน แต่ถ้ารู้ว่า จะคิดอะไร คิดเมื่อไร ก็คือคิดเท่านั้นแหละ จะคิดเรื่องอะไร ก็คือคิดเท่านั้นแหละ ก็ไม่เดือดร้อนว่าตามมาอีกแล้ว ใช่มั้ย

ถ. ขณะที่คิดว่าตามมาอีกแล้ว ก็เลยมาที่ขณะแล้วก็ไม่ทราบ เลยมามากมายแล้ว

ส. เป็นการยึดมั่นในตัวตนที่ยังคิดว่า ความคิดตามมา ไม่ใช่เป็นแต่เพียงคิดอะไรก็คิดเท่านั้นเอง กลัวความคิด ไข่ใหม่ ไม่อยากคิด เพราะว่าคิดแล้วไม่สบายใจบ้าง นี่ก็มีหลายอย่างซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความเป็นตัวตน เป็นสัตว์เป็นบุคคลเหนียวแน่น หนาแน่นมากจริง ๆ

สำหรับจักขุวิญญาณเป็นเหตุกวิบากจิต คือ จิตซึ่งไม่ประกอบด้วยเหตุ แม้ว่ามีกรรมเป็นเหตุให้เกิด เพราะว่าวิบากจิตทั้งหมดต้องมีกรรมเป็นปัจจัย แต่ต้องอาศัยปัจจัยอีกหลายอย่าง ไม่ใช่อาศัยกรรมอย่างเดียวเท่านั้นเป็นปัจจัย

ข้อความใน **อัฐรสาลินี** มีว่า

ที่ชื่อว่าจักขุวิญญาณนั้น เพราะอรรถว่าเป็นวิญญาณแห่งจักขุ

คือ ขาดจักขุปสาทไม่ได้

ที่มีเหตุสำเร็จแล้ว

ต้องพร้อมด้วยเหตุที่สำเร็จ คือ ต้องมีจักขุปสาทรูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัยที่ยังไม่ดับไป พร้อมทั้งปัจจัยอื่น ๆ ด้วย แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่เราคิดว่าเป็นธรรมดา ๆ ในชีวิตประจำวัน แท้ที่จริงแล้วต้องมีเหตุปัจจัยเฉพาะของสิ่งนั้นจริง ๆ มิฉะนั้นแล้วการเห็นในขณะนี้ก็เกิดไม่ได้

สำหรับปัจจัยให้เกิดจิตเห็น ข้อความใน **อัฐรสาลินี จิตตูปาทกัณฑ์** มีว่า

อัสมภินันตตา จักขุสสะ เพราะจักขุประสาทยังไม่แตกดับ

อาปาถคัตตา รูปานัง เพราะรูปมาสู่คลอง คือ กระทบกับจักขุปสาท

อาโลกสันนิสสิดัง อาศัยแสงสว่าง

มนสิการเหตุกัง อาศัยมนสิการ (คือ ปัญจทวาราวชชนจิต) เป็นเหตุ

เพราะฉะนั้น ปทัฏฐาน เหตุใกล้ที่จะให้เกิดจักขุวิญญาณ คือ มนสิการเหตุกัง ได้แก่ ปัญจทวาราวชชนจิต ซึ่งต้องเกิดก่อน

ข้อความในอรรถกถาส່วนมากจะแสดงเหตุของจักขุวิญญาณไว้ ๔ อย่าง แต่ข้อความในพระไตรปิฎกแสดงเหตุให้เกิดจักขุวิญญาณเพียง ๓ อย่าง

สำหรับปัจจัยที่จะให้เกิดจักขุวิญญาณ ๔ อย่าง คือ

เพราะจักขุปสาทยังไม่แตกดับ

ข้อความในบางแห่ง ในคำแปลของอรรถกถาบางเล่ม บางฉบับจะแปลว่า เพราะจักขุวิญญาณไม่ปะปนกัน และคำอธิบายมีว่า จักขุของคนตายย่อมเป็นอันปะปนกัน

หมายความว่า เมื่อตายแล้วมีลูกตาจริง แต่ไม่มีจักขุปสาทยัง เป็นเพียงธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมปนเปกันไปเท่านั้นเอง ซึ่งไม่ใช่จักขุปสาทรูป เพราะว่ จักขุปสาทรูปหรือรูปทั้งหมดที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐานจะดับพร้อมกับจุติจิต

สำหรับจักขุของคนมีชีวิตที่ดับไปแล้วก็ดี หรือว่าถูกดี หรือเสมหะ หรือโลหิต พัวพันแล้วบ้าง ก็ไม่สามารถจะเป็นปัจจัยแก่จักขุวิญญาณ ชื่อว่าย่อมเป็นอันปะปนกัน

นี่แปลตามรูปศัพท์ ซึ่งบางครั้งจะแปลว่า เพราะจักขุปสาทยังไม่แตกดับ และบางแห่งจะแปลว่า เพราะจักขุปสาทยังไม่ปะปนกัน เพราะถ้ามีโรคตาชนิดหนึ่ง ชนิดใดซึ่งเกิดเพราะดีบ้าง หรือเสมหะบ้าง หรือโลหิตบ้างพัวพัน ย่อมทำให้ตา นั้นมืดมัว ไม่เป็นปัจจัยให้จักขุวิญญาณเกิด เพราะว่ปะปนด้วยรูปอื่น นี่สำหรับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ แต่สำหรับคนที่ตายแล้ว ชื่อว่ารูปนั้นปะปนกับรูปอื่น ๆ ทั้งหมด เพราะว่ จักขุปสาทยังไม่ได้เกิด มีแต่เพียงรูปของลูกตาเท่านั้น ซึ่งเป็นแต่เพียงธาตุดินน้ำไฟลม แต่โดยศัพท์จริง ๆ ควรจะพิจารณาว่า เพราะจักขุปสาทยังไม่แตกดับ

รูปมีอายุเท่ากับการเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ ขณะที่จักขุปสาทรูปเกิด ช่วงเวลา ๑๗ ขณะของจิต ในขณะที่ยังตั้งอยู่ยังไม่ดับไปนั่นเองเป็นปัจจัยให้ จักขุวิญญาณเกิด ซึ่งเป็นเวลาที่สั้นเล็กน้อยมาก แต่ต้องอาศัยจักขุปสาทรูปที่ยังไม่ดับ จักขุวิญญาณจึงจะเกิดได้ ถ้าจักขุปสาทรูปดับ จักขุปสาทรูปที่ดับไม่มีทางเป็นปัจจัย ให้จักขุวิญญาณเกิดขึ้น

มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มหาหัตถิปโตปมสูตร แสดงเหตุที่เกิดขึ้น
จกขุวิญญูญาณ ๓ เหตุ คือ

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่าน
อนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรกล่าวกับภิกษุ
ทั้งหลายว่า

ดูกร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย อากาสาอัสยไม้และอัสยเถาวัลย์ ดินเหนียวและ
หญ้าแหวดล้อมแล้ว ย่อมถึงความนับว่าเป็นเรือนฉันใด ดูกร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
อากาสาอัสยกระดุกและเอ็น เนื้อและหนังแหวดล้อมแล้ว ย่อมถึงความนับว่าเป็นรูป
ฉันนั้นเหมือนกันแล

ดูกร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย หากว่าจักขุอันเป็นไปในภายใน เป็นของ
ไม่แตกทำลายแล้ว และรูปทั้งหลายอันเป็นภายนอกย่อมไม่มาสู่คลองจักขุ ทั้ง
ความมณสิการอันเกิดแต่จักขุและรูปนั้นก็ไม่มี ความปรากฏแห่งส่วนแห่งวิญญูญาณ
อันเกิดแต่จักขุและรูปนั้นก็ยังมิได้ก่อน

แสดงให้เห็นว่า จะขาดปัจจัยหนึ่งปัจจัยใดไม่ได้ คือ ต้องเป็นความ
พร้อมเพรียงของปัจจัย ๓ คือ จักขุปสาทที่ยังไม่ดับ ๑ และรูป รูปารมณที่กระทบกับ
จักขุปสาท ๑ และปัญญาทวาราวชชนจิต ๑ ที่กล่าวว่า ทั้งความมณสิการอันเกิดแต่จักขุ
และรูปนั้นก็ไม่มี ซึ่งหมายความว่าปัญญาทวาราวชชนจิต ไม่ได้กล่าวถึงแสงสว่าง
เพราะถ้ามีจักขุปสาท แม้ในที่มืดก็ยังเห็นว่ามืด ไม่เหมือนกับผู้มีจักขุปสาทเลย

เงาแดดเมื่อเทียบกับแสงสว่าง มืดไหม แต่ก็ยังเห็นด้วยจักขุ ขณะนั้น
จักขุวิญญูญาณยังรู้ว่า เป็นสิ่งที่มืด ไม่ใช่สิ่งที่สว่าง

สำหรับลักษณะของจักขุปสาท ใน **อวัฐสาสนี** มีข้อความว่า

รูปาภิขิตตาตารหุตูปปสาทลักษณะัง ทักขุกามตานิทานกัมมสมุฏฐานภูตูปปสาท
ลักษณะัง วา จักขุมีความใสเป็นปสาทของภูตรูปอันควรแก่การกระทบรูปเป็นลักษณะ
หรือมีความเป็นปสาทของภูตรูปอันมีกรรมเป็นสมุฏฐาน ซึ่งมีความประสงค์จะดู
เป็นเหตุ

ให้รู้ว่า กรรมทำทุกอย่าง แม้แต่เป็นปัจจัยให้เกิดจักขุปสาทรูป ให้เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้

รูปเสถ อาริยจนรสัง มีความซัดมาที่รูปเป็นรสะ คือ กระแทกกับรูป

จักขุวิญญาณผัสสะ อาหารภาวปัจจุภูฐานัง มีความเป็นที่ยอมรับคือเป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณ เป็นอาการปรากฏ

ทัญจกามตานิทานกัมมชฎตปทัญฐานัง มีภูตรูปอันเกิดแต่กรรมอันเกิดแต่เหตุ คือความเป็นผู้ใคร่จะเห็นเป็นปทัญฐาน

๑๔๔๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๔

ใครเป็นคนรู้ว่ามีจักขุปสาทรูปที่ว่า จักขุวิญญาณัสสะ อารมณ-
ปัจจุภูฐานัง มีความเป็นที่รองรับคือเป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณ เป็นอาการปรากฏ
ถ้าไม่มีการเห็น แสดงว่าจักขุปสาทรูปไม่มี ใช่ไหม

ฉะนั้น อาการของจักขุปสาทรูปที่ทำให้รู้ได้ว่ามีจักขุปสาทรูป คือ เมื่อเห็น
ขณะที่เห็นทำให้สามารถรู้ได้ว่า จักขุปสาทรูปต้องมี แต่เมื่อใดไม่เห็นอีกแล้ว เช่น
ตาบอด จักขุปสาทรูปไม่เกิด เพราะว่าไม่มีจักขุปสาทรูป ฉะนั้น ที่รู้ว่ามีจักขุปสาทรูปมี
ก็เพราะมีการเห็น แสดงว่าจักขุปสาทรูปเกิดและยังไม่ได้ดับในขณะนั้น

จักขุปสาทรูปมีชั่วในขณะที่มีการเห็น เมื่อมีการเห็นเกิดขึ้น แสดงว่าขณะนั้น
มีจักขุปสาทรูป

ทางตา เห็นมากมายหลายอย่าง แต่เห็นผิด ๆ ทั้งนั้น คือ ไม่ได้เห็นสภาพธรรม
ตามความเป็นจริงว่า สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเป็นเพียงสิ่งซึ่งสามารถปรากฏ
เมื่อกระทบกับจักขุปสาทรูป และมีอายุที่สั้นที่สุด ดับไปแล้วเมื่อไหร่ และจักขุวิญญาณ
คือจิตเห็นซึ่งจะเกิดต่อข้างหน้า ก็ต้องอาศัยจักขุปสาทรูปในอนาคตข้างหน้า เพราะว่า
จักขุปสาทรูปในขณะนี้ดับแล้ว แต่ปัจจัยที่จะให้เกิดจักขุวิญญาณที่กำลังเห็นในขณะนี้
ยังมีอย่างอื่นอีกนอกจากนี้

ถ้าไม่พิจารณาจะไม่คิดเลยว่า เพียงแค่จักขุปสาทรูปยังไม่สามารถทำให้เกิด
จักขุวิญญาณได้ เพราะถ้ามีแต่เพียงจักขุปสาทรูปเพียงรูปเดียว การเห็นเกิดไม่ได้
แต่ที่ยกจักขุปสาทรูปขึ้นมาก็เพราะว่าเป็นทวาร เป็นทางเฉพาะสำหรับจิตประเภทนี้
ที่จะเกิดขึ้นเห็น เนื่องจากรูปที่เกิดจากกรรมทั้งหมดต้องอาศัยรูปอื่น ๆ อุปถัมภ์ด้วย
เพราะว่ารูปที่เกิดจากกรรม ได้แก่ จักขุปสาทรูปซึ่งอยู่ตรงกลางตา เป็นรูปที่มีลักษณะ
พิเศษที่สามารถรับกระทบเฉพาะสีสน်วณณะที่ปรากฏทางตา รูปนี้จะอยู่ได้อย่างไร

เฉพาะลำพังรูปนี้รูปเดียว หรือว่าโสตปสาทรูปก็ตาม ฆานปสาทรูปก็ตาม จิวหาปสาทรูปก็ตาม กายปสาทรูปก็ตาม จะต้องอาศัยรูปอื่น ๆ เป็นปัจจัยด้วย คือ จะต้องอาศัยรูปที่เกิดจากอตุ ความเย็นหรือความร้อน ต้องอาศัยรูปที่เกิดจากอาหาร ต้องอาศัยรูปที่เกิดจากจิต ชีวิตจึงจะดำรงอยู่ได้จนมีการเห็น ไม่ใช่มีเฉพาะเพียง จักขุปสาทรูปอย่างเดียว

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า ก้อนเนื้อที่รวมกันเป็น รูปร่างกาย มีกระดูก ม้าม ปอด หัวใจ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เป็นก้อนแท่งที่ยึดถือว่าเป็นตัวตนของเรา ชั่วคราว ในขณะที่ยังไม่ตาย ต้องอาศัยรูปอื่นที่เกิดร่วมกัน อุปถัมภ์ด้วย ไม่ใช่มีแต่เฉพาะกัมมชรูป หรือรูปที่เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐานอย่างเดียว เท่านั้น

เมื่อปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นในอุปาทขณะ มีกัมมชรูปเกิดพร้อมกับอุปาทขณะของ ปฏิสนธิจิตเท่านั้น จิตตชรูปยังไม่มี อตุชรูปยังไม่มี อาหารชรูปยังไม่มี ในอุปาทขณะของปฏิสนธิจิตจะมีแต่กัมมชรูป แต่ในวิติขณะของปฏิสนธิจิต เริ่มมีอตุชรูป คือ รูปที่เกิดเพราะความเย็น ความร้อน

อตุ ได้แก่ ธาตุไฟ ความเย็นความร้อนที่สม่ำเสมอเป็นปัจจัยทำให้รูปเกิดขึ้นใน วิติขณะของปฏิสนธิ นี้เริ่มที่จะอาศัยซึ่งกันและกันแล้ว เพราะว่าในร่างกายของเราจะมี แต่เฉพาะกัมมชรูปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ในอนุขณะที่ ๒ ของปฏิสนธิจิต คือ ในวิติขณะ ก็มีอตุชรูป กลุ่มของรูปที่เกิดเพราะอตุเป็นปัจจัย แสดงให้เห็นว่า ในร่างกายนี้ไม่ได้มี แต่เฉพาะกัมมชรูป ต้องมีอตุชรูป ต้องมีอาหารชรูป และต้องมีจิตตชรูปด้วย

สำหรับรูปที่เกิดจากอาหาร เวลาที่ไม่รับประทานรู้ได้เลยว่า หิวเพราะอะไร ธาตุไฟซึ่งมีอยู่แผดเผาทำให้เกิดความทุกข์ทางกายขึ้น เพราะฉะนั้น ต้องอาศัยอาหาร บำรุงเลี้ยง ทำให้มีรูปกลุ่มที่เกิดเพราะอาหาร ได้แก่ อาหารชรูป เป็นปัจจัยอุปถัมภ์ กัมมชรูปและอตุชรูปด้วย

นอกจากนั้น การที่รูปจะเคลื่อนไหวได้ ต้องอาศัยจิตตชรูป คือ รูปที่เกิดจาก จิต เพราะถ้ามีแต่รูปซึ่งเกิดจากกรรม เช่น จักขุปสาท หรือรูปซึ่งเกิดจากอตุ รูปซึ่งเกิด

จากอาหาร ก็ยังทำอะไรไม่ได้ ได้แต่อยู่เฉยๆ จักขุปสาทจะเคลื่อนไหวหรือกลอกไปมาไม่ได้ ถ้าไม่อาศัยจิตตชรูป

เพราะฉะนั้น ที่จะมีการเคลื่อนไหวทำกิจกรงานต่างๆ ได้ ต้องอาศัยกลุ่มของรูปกลุ่มอื่น ๆ ซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน จึงทำให้รูปทั้งหลายมีการเคลื่อนไหว มีการประกอบกิจกรงาน แม้แต่ขณะที่จะเห็น ก็ต้องอาศัยจิตตชรูปอุปการะด้วย

ทุกคนตื่นขึ้นมาไม่ได้คิดเลย ชีวิตประจำวันก็ล้มต่าขึ้นในขณะที่ต้องการจะเห็น ไม่ได้พิจารณาเลยว่า รูปอะไรบ้างเกิดขึ้นในขณะที่นั้น

อรรถกถา สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค อรรถกถาสติสูตรที่ ๒

อธิบายการรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า ต้องรู้ลักษณะของสิ่งที่ปรากฏโดยความเป็นเพียงธาตุต่าง ๆ ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และต้องรู้ลักษณะของธาตุต่าง ๆ ในขณะทีนามธรรมและรูปธรรมเกิดขึ้นเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน ที่ทำให้ชีวิตดำเนินไปทุก ๆ ขณะ แม้แต่ในขณะที่ล้มต่าจะดู

ไม่เคยคิดเลยว่ามีรูปอะไรบ้างในขณะที่นั้น แต่ในขณะที่ล้มต่าจะดูนั้น วาโยธาตุซึ่งเกิดขึ้นเพราะจิตที่จะดูนั้น เป็นสมุฏฐานทำให้รูปไหว คือ

กลีบตาล่างจมเบื้องล่าง กลีบตาบนหนีไปเบื้องบน ด้วยการชานไปแห่งวาโยธาตุ จากนั้นจักขุวิญญาณได้สำเร็จกิจ คือ การเห็นได้เกิดขึ้น

นี่คือชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ตื่นล้มต่าขึ้นมาก็ไม่รู้ว่าเป็นธาตุ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่ข้อความที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ทรงแสดงลักษณะของธาตุต่าง ๆ ที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แม้แต่การที่จะดูก็เป็นเพราะว่า วาโยธาตุที่เกิดเพราะจิตที่ต้องการจะดูเป็นสมุฏฐานทำให้รูปไหว คือ กลีบตาล่างจม เบื้องล่าง กลีบตาบนหนีไปเบื้องบน ด้วยการชานไปแห่งวาโยธาตุ ซึ่งมีจิตเป็นสมุฏฐาน ไม่มีใคร ๆ ชื่อว่า เปิดได้โดยสะดวก

ถ้าจะให้ใครมาจับตาล้มขึ้น ก็ยังยากกว่าที่วาโยธาตุจะทำเอง ไข่มุข ง่ายที่สุด เพียงแต่หลับตาและล้มต่าขึ้น นั่นเป็นกิจของวาโยธาตุซึ่งเกิดเพราะจิตเป็นสมุฏฐาน ซึ่งทำได้โดยสะดวกและรวดเร็ว

ทุกคนกระพริบตาบ้างหรือเปล่า ถ้าขาดสติจะไม่รู้เลยว่า ขณะนั้นเป็นรูป หรือเป็นนาม ในขณะที่หลับตามีเห็นไหม จะเห็นได้ไหม สิ่งที่กำลังปรากฏทางตา จะปรากฏใหม่ แต่จะมีสิ่งที่ปรากฏทางตาปรากฏได้ก็ต่อเมื่อวาโยธาตุที่เกิดเพราะ จิตเป็นสมุฏฐานทำให้ลืมตาขึ้น จากนั้นจักขุวิญญาณก็ได้สำเร็จกิจ คือ การเห็น ได้เกิดขึ้น

ข้อความต่อไปใน **อรรถกถาสติสูตรที่ ๒** แสดงว่า

ชนวิธีทางปัญจทวาร ไม่เป็นปัจจัยให้เกิดการหลี้ยว การแล หรือการหลงว่า นี่เป็นหญิง นี่เป็นชาย

เพราะทางตาเห็นแต่เพียงสิ่งที่กำลังปรากฏ ไม่มีการรู้อย่างอื่นเกินไปกว่านั้น

ถ. เมื่อที่อาจารย์กล่าวว่า การเห็นต้องมีจักขุปสาท ตามที่ศึกษามา ปสาทรู้ไม่ได้ ไซ้ไหม และที่อาจารย์กล่าวว่า มี จะทราบได้อย่างไร รู้ได้อย่างไร

ส. ขณะนี้เห็นไหม

ถ. เห็น

ส. ถ้าไม่มีจักขุปสาทเห็นไหม

ถ. ทราบโดยการศึกษา ไซ้ไหม

ส. เพราะฉะนั้น อาการปรากฏของจักขุปสาท คือ จิตเห็น เป็นที่รองรับ เป็นที่ตั้ง คือ จิตเห็นเกิดขึ้นที่ไหน ขณะใด แสดงว่าที่นั้นมีจักขุปสาทรูป

ถ. จะรู้ได้อย่างไร

ส. เป็นอาการปรากฏให้เข้าใจ

ถ. ให้เข้าใจเท่านั้น แต่จะประจักษ์เมื่อ ...

ส. แล้วแต่ปัญญาของใครจะระลึกลักษณะของรูปนั้น เพราะว่าทางตาที่กำลังเห็น ขณะนี้อะไรปรากฏ ควรจะศึกษา รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่ไป พยายามรู้จักขุปสาทรูปซึ่งไม่ได้ปรากฏ ต้องศึกษาเพื่อที่จะรู้ลักษณะของรูปที่ปรากฏ

ถ. ขณะที่เห็นตามปกติธรรมดา ห้ามไม่ได้ที่จะเห็นว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวตน เราจะวินิจฉัยได้อย่างไรว่า ขณะที่เราเห็นว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล

เป็นตัวตนนั้น ขณะนั้นเป็นการเห็นด้วยจิตที่รู้ในความหมายของนิมิตที่ปรากฏ หรือเห็นไปในข้างที่เป็นทิวฐิ คือ ขณะที่ยืนนั้น รู้ด้วยทิวฐิ หรือรู้ด้วย ...

ส. รู้ทางมโนทวาร

ถ. แต่ขณะที่รู้ทางมโนทวารนั้น รู้ด้วยทิวฐิ หรือรู้ด้วยการรู้ความหมายของนิมิตที่ปรากฏ

ส. ถ้าทิวฐิ ต้องหมายความว่ามีความยึดมั่นในสิ่งนั้นว่า ต้องเป็นตัวตนที่เพียง ถ้าฟังและเข้าใจว่า เป็นที่สิ่งปรากฏทางตา และรู้ว่า ในขณะที่เห็นดับไป ก็มีการรู้ความหมายของสิ่งที่เห็นเป็นธรรมดา แม้แต่ผู้ที่ดับความเห็นผิดว่าเป็นตัวตน เมื่อจักขุทวารวิถิจิตดับแล้ว มโนทวารวิถิก็รู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไรโดยที่ไม่ใช่ความเห็นผิด เพราะฉะนั้น ความเห็นผิดซึ่งเป็นสัkkายาทิวฐิ ต้องเป็นอีกส่วนหนึ่งต่างหากจากการรู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร เพราะต้องเป็นการยึดมั่นจริง ๆ ว่า ต้องมีสัตว์ มีบุคคล มีตัวตน

ถ. สัkkายาทิวฐิจะเกิดก่อนรู้ความหมาย หรือเกิดภายหลังที่รู้ความหมายแล้ว

ส. แล้วแต่เกิดขึ้นขณะใด ก็เป็นสัkkายาทิวฐิขณะนั้น

ถ. หมายความว่า เกิดขณะใดก็ขณะนั้น ขอขอบคุณครับ

ถ. คนตาบอดถือว่าไม่มีจักขุปสาท ใช่ไหม

ส. ถูกต้อง

ถ. ผมได้ดูข่าวภาพยนตร์ทางวิทยาศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์ได้เอากล้องส่องแล้วเอายางไปถึงท้ายทอยซึ่งเป็นส่วนที่รับการเห็นของสมอง ปรากฏว่าคนนั้นได้เห็น แต่ไม่ได้เห็นเป็นภาพชัดเจนอย่างนี้ เห็นเป็นจุด ๆ เป็นคนเหมือนกัน ขณะนั้นเราจะเรียกกลุ่มสายที่เป็นเส้นสายทางวิทยาศาสตร์นั้นว่า เป็นกลุ่มที่เทียบเคียงกับจักขุปสาทได้หรือเปล่า

ส. สัญญา ความจำ มีได้ แต่ไม่ใช่จักขุวิญญาณที่เห็น

ตาบอดตั้งแต่กำเนิด หมายความว่าต้องเป็นผลของอกุศลกรรมซึ่งเบียดเบียนไม่ให้จักขุปสาทเกิด ซึ่งไม่มีใครสามารถจะรู้ได้ เพราะฉะนั้น ปัญหา คือ ไม่มีใครสามารถรู้ได้ว่า ใครเป็นผู้ที่ตาบอดตั้งแต่กำเนิด นอกจากผู้ที่รู้เรื่องกรรม เพราะว่าเวลาที่คลอดจากกรรมมารดาแล้วตาบอด ก็ไม่แน่ว่าผู้้นั้นตาบอดตั้งแต่กำเนิดหรือเปล่า เพราะคำนิยามของคำว่าตาบอดตั้งแต่กำเนิด หมายความว่าผู้้นั้นเกิดขึ้นด้วยปฏิสนธิจิตซึ่งกรรมเบียดเบียนทำให้จักขุปสาทไม่เกิดเมื่อถึงเวลาที่จักขุปสาทควรจะเกิด เพราะฉะนั้น สำหรับบุคคลนั้นจะไม่มีกการเห็น แต่ถ้าคลอดจากกรรมมารดาซึ่งไม่ใช่ตาบอดตั้งแต่กำเนิด อาจจะมีเหตุปัจจัยที่ทำให้จักขุปสาทเกิดได้

ถ. เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ กลุ่มเครื่องมือนี้เราจะสงเคราะห์อยู่ในกลุ่มไหน เป็นกลุ่มกรรมก็ได้

สุ. ต้องเป็นรูป

ถ. เป็นรูป และสงเคราะห์เป็นจักขุปสาทได้หรือไม่

สุ. รูปที่ทำให้สัญญาความจำในสิ่งนั้นเกิดขึ้น เพราะว่าคนเราเกิดมาไม่ใช่ชาตินี้ชาติเดียว จำทุกอย่างในชาตินี้และชาติก่อน ๆ ซึ่งเคยจำมาแล้ว ก็ไม่มีใครสามารถรู้ได้ว่าที่เราจำได้ในชาตินี้เป็นกำสิ่งที่มีในชาตินี้เท่านั้น หรือผสมรวมกับความจำในชาติก่อนด้วย ใช่ไหม

อย่างชาติก่อนก็เห็น และสิ่งที่ปรากฏทางตาก็คือสิ่งที่ปรากฏทางตา แต่สิ่งที่ปรากฏทางตาของชาติก่อนก็ดับตั้งแต่ชาติก่อน แต่ความจำยังสืบต่อมาได้โดยที่เราไม่รู้จำอะไรไว้บ้าง จนกว่าจะมีญาณที่สามารถระลึกชาติได้ เมื่อนั้นจึงจะรู้ว่าได้จำอะไรไว้ในใจของเราพอที่สติจะระลึกได้ถึงชาติก่อน ๆ เหตุการณ์ก่อน ๆ วงศาณณชาติก่อน ๆ ได้

แต่เวลานี้เมื่อญาณนั้นยังไม่มี ก็ดูเหมือนว่า เราจำได้เฉพาะชาตินี้ชาติเดียว เรื่องราวชาติก่อน ๆ หายไปไหนหมด จำไม่ได้ นี่ก็ไม่ออก แต่ความจริงสัญญาจำไว้ทั้งหมด เพราะฉะนั้น สัญญา ความจำ มี ซึ่งทางวิทยาศาสตร์ก็คงจะทำให้เกิดสัญญาความจำทางตาเท่านั้น แต่ไม่ใช่การเห็นซึ่งเป็นจักขุวิญญาณ

- ถ. คือ เป็นเพียงไปทำให้เกิดสัญญาในอดีตปราคฏ ใช่มั้ย
- ส. แล้วแต่จะเป็นขณะไหน
- ถ. แต่ในขณะนั้น เขาก็เอารูปให้เป็นรูปารมณ
- ส. แล้วแต่ขณะไหน
- ถ. เขาเห็นอย่างนั้นจริง ๆ
- ส. ก็แล้วแต่ขณะไหน นั่นเป็นเรื่องที่จะต้องพิสูจน์ว่า ผู้นั้นมีจักขุปสาทจริง ๆ หรือเปล่า แต่ถ้าไม่มีจักขุปสาท ไม่ว่าจะจำรูปเหมือนเห็นทุกประการ แต่ก็ไม่ใช่จักขุวิญญาณ ถ้าเป็นจักขุวิญญาณ ต้องเป็นเห็นขณะนี้ที่อาศัยจักขุปสาทเกิด แต่ถ้าเป็นการจำเรื่องสิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ว่าจะเป็นอย่างนี้หรือขณะที่ผ่านไปแล้วก็ตาม ต้องเป็นเพราะว่ามีสัญญาความจำในสิ่งนั้น
- ถ. ข้อความที่ว่า เราตถาคตเห็นด้วยจักขุ กับเห็นด้วยทิพพจักขุ ต่างกันตรงไหน
- ส. คนตาบอดไม่มีทิพพจักขุ เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะถึงทิพพจักขุ ต้องเป็นผู้ที่มีจักขุปสาทที่สามารถเห็นอาโลกะคือแสงสว่างได้ และเมื่อเป็นทิพพจักขุแล้ว แสงที่เห็นจะสามารถทำให้เห็นสิ่งที่ไกลหรือใกล้ซึ่งมีอะไรปิดบังไว้โดยที่จักขุธรรมดาไม่สามารถจะเห็นได้
- ถ. ต้องอาศัยจักขุปสาทหรือเปล่า
- ส. ผู้นั้นต้องมีจักขุปสาทด้วย แต่การเห็นนั้น เห็นทางมโนทวาร เรื่องที่น่าสงสัยมีมาก แต่ที่น่าจะหมดความสงสัยที่สุด คือ ทางตาที่กำลังเห็นในขณะนี้จริง ๆ
- ถ. ในขณะที่จะจิตจิตดับไป ร่างกายของเรา หรือจักขุรูปก็จะกลายเป็นดิน น้ำ ลม ไฟ
- ส. มีเพียง ๘ รูปเท่านั้น เพราะว่ารูปที่เกิดจากกรรมทั้งหมด ทุกรูปดับพร้อมกับจุติจิต หมายความว่าในระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่ กัมมชรูปจะเกิดทุกขณะของจิต คือ ทั้งในอุปาทขณะ ในฐิตินะ และในภังคขณะ เพราะฉะนั้น เมื่อจุติจิตดับ กัมมชรูปดับหมด ก็หมายความว่า ก่อนจุติจิตจะเกิด ๑๗ ขณะ กัมมชรูปไม่เกิด

- ถ. จุติจิตดับแล้ว กลายเป็นดิน น้ำ ลม ไฟ
- ส. เมื่อไม่มีกัมมชรูป ก็มีแต่เฉพาะอตุชรูป คือ รูปที่เกิดจากอตุ ซึ่งรูปที่เกิดจากอตุของซากศพก็มีเพียง ๘ รูป คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี กลิ่น รส โอชา
- ถ. บุคคลธรรมดาจุติจิตยังไม่เกิด แต่ตาบอดมองไม่เห็น อาจารย์พูดว่า เนื่องจากรูปปะปนกันในจักขุ มีรูปปะปนกัน ไข่มุม
- ส. หมายความว่า มีดี มีเลहित มีอะไรที่มาทำให้การเห็นเกิดขึ้นไม่ได้

๑๔๔๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๔

ถ. กรณีที่เอาดวงตาของผู้ที่จุติจิตดับแล้ว มาเปลี่ยนให้กับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ จะทำให้จักขุปสาทและจักขุวิญญาณเกิดขึ้นได้ ใช่ไหม

ส. ต้องเป็นกรรมของคนนั้นแน่นอน ดวงตาของผู้ที่สิ้นชีวิตแล้วเป็นแต่เพียงปัจจัยหรืออุตุเท่านั้นเอง ไม่ใช่ไปเอากัมมชรูปของคนนั้นมา เพราะว่าซากศพไม่มีกัมมชรูปแล้ว ซากศพแข็งเหมือนท่อนไม้ ไม่มีจิตตชรูปด้วย ไม่มีอาหารชรูป

กัมมชรูปดับพร้อมจุติจิต จิตตชรูปเกิดพร้อมกับจุติจิต และดับหลังจุติจิต ๑๗ ขณะของจิต อาหารชรูปก็ดับไป เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นซากศพจะมีแต่เฉพาะอุตุชรูปซึ่งแปรสภาพแล้ว เพราะว่าไม่มีใจครอง เป็นธาตุทั้งหลายซึ่งเสีย ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ทำให้มีกลิ่น หรือมีความแปรปรวน

เพราะฉะนั้น จักขุที่เราเรียกว่า ดวงตา ของคนที่ตายแล้ว ไม่ใช่กัมมชรูป ไม่ใช่จักขุปสาท เป็นแต่เพียงส่วนประกอบเป็นรูป ซึ่งทางแพทย์ใช้เป็นปัจจัยให้กับจักขุปสาทของคนที่มีกรรมที่จะทำให้จักขุปสาทเกิด แต่ถ้าคนไข้ซึ่งรับดวงตานี้ไม่มีกรรมที่จะให้จักขุปสาทรูปเกิด จักขุปสาทรูปก็ไม่เกิด เพราะว่าดวงตาของคนีสิ้นชีวิตแล้วก็เกิดดับทุก ๑๗ ขณะ

รูปทุกรูปเกิดและดับไป เกิดและดับไป แม้ว่าจะมีรูปร่างเหมือนตา แต่ก็ เป็นเพียงธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ซึ่ง ๑๗ ขณะก็ดับ

ถ. ผมติดในคำที่อาจารย์กล่าวว่า เป็นดิน น้ำ ไฟ ลม เอาดิน น้ำ ไฟ ลม มาเปลี่ยนนัยน์ตาใหม่ได้หรือ

ส. ต้องอาศัยกรรมของผู้ที่รับดวงตาด้วย ไม่ได้หมายความว่าได้ผลทุกราย

ถ. ปัญหานี้ผมเคยถามแพทย์แล้ว ความจริงไม่ได้เปลี่ยนปสาท เปลี่ยนเฉพาะแก้วตาเท่านั้น ผู้ใดจักขุปสาทเสียแล้ว แพทย์ไม่สามารถเปลี่ยนได้

ส. แต่จักขุปสาททางแพทยกับทางธรรมก็ยังต่างกัน คือ ทางแพทยจักขุปสาทรูปไม่ได้ดับทุก ๑๗ ขณะ ไซ้ใหม่

เพราะฉะนั้น จักขุปสาทแท้ ๆ จริง ๆ ดับเร็วแค่ไหน ขอให้คิดดู ขณะที่ทางตากำลังเห็นขณะนี้กับทางหูกำลังได้ยิน ไม่มีใครสามารถเอาอะไรมาถ่วง มาแทรก มาวัดว่า ห่างกันกี่เสี้ยววินาที ดูเสมือนว่าพร้อมกันจนกระทั่งแยกไม่ออกว่า เห็นขณะไหน ได้ยินขณะไหน ซึ่งเกิน ๑๗ ขณะมากมาย เพราะว่าต้องมีวงจิตคั่นระหว่างจักขุทวารวิถีและมโนทวารวิถีก่อนจึงจะถึงโสตทวารวิถี ซึ่งสลับกันอย่างรวดเร็ว

รูปทุกรูปมีอายุเท่ากับการเกิดดับของจิตเพียง ๑๗ ขณะ ระหว่างจิตทางตาที่เห็นกับทางหูที่ได้ยินห่างกันเกิน ๑๗ ขณะ แสดงว่าจักขุปสาทดับไปแล้วในขณะที่เราดูเหมือนกับว่าเห็นด้วย ได้ยินด้วย เพราะฉะนั้น ความหมายของจักขุปสาททางแพทยกับทางพระพุทธศาสนาก็ยังต่างกัน

การไม่รู้ลักษณะของรูปทางตาทำให้เกิดอกุศลมากมาย เมื่อไม่รู้สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นแต่เพียงสีสัณวณะต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องหมายให้รู้ว่ามีมหาภูตรูปอยู่ที่นั่น ในขณะที่เห็น จึงทำให้พอใจในสีสัณวณะต่าง ๆ เพิ่มเติมจากความติดข้องในมหาภูตรูปเองด้วย

เวลาเห็นสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏก็รู้ว่ามีมหาภูตรูปอยู่ที่นั่น ไซ้ใหม่ เพราะฉะนั้นสีสัณวณะเป็นเพียงเครื่องหมายให้รู้ว่ามีมหาภูตรูปอยู่ เพราะว่าสีสัณวณะเป็นอุปาทายรูป เป็นรูปที่อาศัยเกิดกับมหาภูตรูป เมื่อมีมหาภูตรูปแล้วที่จะไม่ให้มีสีสัณวณะปรากฏเป็นไปไม่ได้เลย แต่เวลาที่สีสัณวณะปรากฏ ลืมคิดว่า เป็นแต่เพียงรูปซึ่งเกิดกับมหาภูตรูปเท่านั้นเอง จึงมีความพอใจในสีสัณวณะของมหาภูตรูปเพิ่มขึ้น

สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค ปุณณมสูตร มีข้อความว่า

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ มิครามาคูปราสาท ในพระวิหารบุพพาราม ใกล้พระนครสาวัตถี พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก ในคืนวันอุโบสถขึ้น ๑๕ ค่ำ

คืนหนึ่งคืนใดที่ขึ้น ๑๕ ค่ำ เมื่อ ๒,๕๐๐ กว่าปีนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่มิคารมาตุปราสาท ณ พระวิหารบุพพาราม ใกล้พระนครสาวัตถี พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เป็นอันมาก

เป็นวันเพ็ญ มีพระจันทร์เต็มดวง พระผู้มีพระภาคอันภิกษุสงฆ์ห้อมล้อมแล้วประทับนั่งอยู่ในที่แจ้ง ภิกษุรูปหนึ่งได้กราบทูลขอโอกาสถามปัญหาต่าง ๆ

ข้อ ๑๘๗ ภิกษุรูปนั้นกราบทูลถามว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอเป็นปัจจัยทำให้รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ปรากฏ

น่าสงสัยจริง ๆ ซึ่งคนสมัยนี้ก็มีรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ ปรากฏอยู่ตลอดเวลา แต่ไม่เคยคิดว่า อะไรเป็นเหตุให้รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ปรากฏ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ มหาภูตรูป ๔ แล เป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้รูปขันธ์ปรากฏ ผัสสะเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้เวทนาขันธ์ปรากฏ ผัสสะเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้สัญญาขันธ์ปรากฏ ผัสสะเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้สังขารขันธ์ปรากฏ นามรูปเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้วิญญาณขันธ์ปรากฏ

เพราะว่านามรูปเป็นปัจจัยให้เกิดอายตนะ คือ การประชุมรวมกันให้เกิดวิญญาณ คือ การเห็นทางตา การได้ยินเสียงทางหู การได้กลิ่นทางจมูก การลิ้มรสทางลิ้น การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย

ขณะนี้สภาพธรรมที่เป็นกามาวจรธรรม ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รวมทั้งกามาวจรจิตด้วย เป็นสภาพที่เล็กน้อยสั้นมาก เกิดขึ้นและดับไป แต่ถ้าไม่รู้สภาพธรรมแต่ละอย่างที่กำลังเกิดดับตามความเป็นจริงก็ทำให้หลงพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ และมีอกุศลเกิดมาก แม้เพียงเฉพาะทางตาก็มองเห็นว่า อกุศลทางตามากเหลือเกิน ถ้ามีแต่เพียงมหาภูตรูปล้วน ๆ เฉพาะธาตุดิน ธาตุน้ำ

ธาตุไฟ ธาตุลม ไม่มีสีสันวัณณะต่าง ๆ ปรากฏเป็นรูปร่างลักษณะต่าง ๆ เลย มีแต่
มหาภูตรูปอย่างเดียว ความหลงว่าเป็นหญิงเป็นชายจะมีได้ไหม

ตามข้อความใน **อรรถกถาสติสูตรที่ ๒** ที่ว่า

ชวนวิถีทางปัญจทวารไม่เป็นปัจจัยให้เสีย แล

คือ ไม่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเป็นอิริยาบถต่าง ๆ ได้เลย หรือไม่ทำให้หลงว่า
นี่หญิง นี่ชาย ถ้าเป็นแต่เพียงชวนะทางปัญจทวารเท่านั้น แต่ถ้าเทียบกับรูปที่กำลัง
ปรากฏที่เห็นเป็นสีสันวัณณะต่าง ๆ ทางตา ถ้ามีแต่เฉพาะมหาภูตรูปล้วน ๆ คือ
ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ไม่มีสีสันวัณณะต่าง ๆ ให้เห็นด้วย จะหลงว่า
เป็นหญิงเป็นชายได้ไหม เพราะฉะนั้น ควรพิจารณาการหลงไม่รู้สิ่งปรากฏทางตาว่า
เพราะอะไรบ้าง

ทางตาเห็นอะไรบ้าง เห็นคน ต้องไม่ใช่มีแต่เฉพาะธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ
ธาตุลมแน่นอน

ถ้าเห็นพืชพันธุ์ ดอกไม้ ใบไม้ต่าง ๆ มีแต่เฉพาะธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ
ธาตุลมเท่านั้นหรือเปล่าจึงเห็นเป็นพืชพันธุ์ดอกไม้ต่าง ๆ อาหารต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น ถ้ามีแต่เฉพาะธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมเท่านั้น ก็จะไม่
หลงว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร แต่เพราะมีสีสันวัณณะต่าง ๆ ปรากฏ มีกลิ่นต่าง ๆ ปรากฏ
มีรสต่าง ๆ ปรากฏ จึงทำให้เห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ถ้ามีแต่ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม โดยที่
สีไม่ปรากฏ รูปร่างลักษณะต่าง ๆ จะมีได้ไหม

ทุกคน ขณะนี้เอาสีออกให้หมด ไม่ให้มีเลย มีแต่อ่อน แข็ง เย็น ร้อน ตึง
ไหว จะมีรูปร่างลักษณะต่าง ๆ กันไปตามกรรมได้ไหม ก็ไม่ได้ หรือถ้ากลิ่นต่าง ๆ
ไม่ปรากฏ รสต่าง ๆ ไม่ปรากฏ บริโภคสิ่งใดเข้าไปก็เหมือนกันไปหมด เพราะว่า
รสต่าง ๆ ไม่ปรากฏ จะไม่มีความยึดถือว่าเป็นสิ่งนั้นบ้างสิ่งนี้บ้าง แต่การที่มีรูป
ทางตาเป็นรูปารมณฺ์ เป็นอุปาทายรูปซึ่งเกิดกับมหาภูตรูป จึงทำให้เห็นสิ่งที่เพียงเกิด
เพราะอาศัยมหาภูตรูปเกิดนั้นว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นหญิง เป็นชาย เป็นวัตถุ
ต่าง ๆ มากมาย

เพราะฉะนั้น ควรเข้าใจเรื่องของรูปอื่น ๆ นอกจากมหาภูตรูป ซึ่งทำให้เกิด
อกุศลต่าง ๆ มาก เพราะไม่รู้จักความจริงของรูปนั้น ๆ

สำหรับรูปที่ไม่มีใจครองทั้งหมด นอกจากมหาภูตรูป ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ
ธาตุไฟ ธาตุลม ก็มีอุปาทายรูป ๔ เกิดร่วมด้วย คือ สี กลิ่น รส โอชา รวมเป็น
๘ รูปเท่านั้นในกลุ่มหนึ่ง ๆ หรือที่เรียกว่า กลาปหนึ่ง ๆ รูปที่ไม่มีใจครองทั้งหมดไม่ว่า
จะเป็นต้นไม้ ใบหญ้า ไม้เตี้ย แก้ว กระจก ศพ เครื่องใช้ทุกอย่าง จะมีรูปเพียง ๘ รูป
เท่านั้นตามปกติ และอย่างมากจะมีอีก ๑ รูป คือ ๙ รูป ขณะที่เสียงเกิดขึ้น

สำหรับรูปที่ไม่มีใจครองทั้งหมด มีรูป ๘ รูปในกลุ่มหนึ่ง ๆ ที่เล็กที่สุด
ที่แตกย่อยออกไปอีกไม่ได้แล้ว ที่เรียกว่ากลุ่มหนึ่ง ๆ นี้ไม่ใหญ่เลย เมื่อแตกย่อยรูป
ทั้งหมดซึ่งอากาศธาตุคั่นอยู่อย่างละเอียด ในกลุ่มของรูปที่เล็กที่สุดที่ไม่มีใจครองจะมี
รูป ๘ รูป รวมเป็น ๑ กลุ่ม หรือ ๑ กลาป ไม่ว่าจะเป็นซากศพ หรืออาหาร หรือ
พืชพันธุ์ต้นไม้อื่นต่าง ๆ

ถ. รูป ๘ รูป เข้าใจว่า เป็นอวินิพโกรูป ใช่ไหม

ส. ถูกต้อง

ถ. อีกรูปหนึ่งเป็นสัททรูป ใช่ไหม

ส. ถูกต้อง เพราะคำว่า อวินิพโกรูป หมายความว่ารูปที่แยกออกจากกัน
ไม่ได้แล้ว แยกออกจากกันไม่ได้เลย ต้องอยู่รวมกันเสมอ

สำหรับรูปที่ไม่มีใจครองทั้งหมด ทุกรูปมีรูป ๘ รูปในกลุ่มหนึ่ง ๆ ที่เล็กที่สุด
ไม่ว่าจะเป็นสมองกล หรือหุ่นยนต์ ก็มีรูปเพียง ๘ รูป ไม่มีรูปอื่นเกินกว่านั้น แม้ว่า
สามารถกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้เหมือนคน แต่ก็ไม่มีรูปเกินกว่า ๘ รูป เพราะแม้สมองกล
ก็ต้องอาศัยข้อมูลและกลไกทางวิทยาศาสตร์ ถ้าไม่มีรูปกลไกทางวิทยาศาสตร์และ
ไม่มีข้อมูล สมองกลก็คิดอะไรไม่ได้ เพราะไม่ใช่จิต หรือแม้แต่การที่จะตอบคำถาม
ต่าง ๆ ก็ไม่ใช่ด้วยการคิด แต่เป็นเพราะการเคลื่อนไหวของกลไกตามข้อมูลต่าง ๆ
เท่านั้น เพราะฉะนั้น จะไม่มีรูปที่เกิน ๘ รูปเลย ถ้าขณะนั้นไม่มีเสียง

ถ. ทางพระพุทธศาสนา โลกหมายถึงโลกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไซ้ใหม่

ส. คำว่า โลก หมายความว่าถึงสิ่งที่แตกดับ

ถ. ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไซ้ใหม่

ส. สภาพธรรมใดที่เกิดขึ้นและดับไป สภาพธรรมที่แตกดับทั้งหมดเป็นโลก หรือจะใช้คำว่า โลกียะก็ได้ ไม่พ้นไปจากโลก นอกจากนิพพานอย่างเดียวซึ่งเป็นโลกุตตระ คือ สภาพที่พ้นจากการแตกดับ เพราะไม่มีการเกิดขึ้น

ถ. การเห็น ทางปรัชญาเขาบอกว่า ธรรมดาเราไม่เคยเห็นรูปจริง ๆ วัตถุจริง ๆ ที่เราเห็นคือแสงสว่าง เป็นการสะท้อนของแสงสว่างไปถูกรูปและวิ่งเป็นคลื่นเข้ามาในคลองจักขุของเรา แต่เราไม่เคยเห็นวัตถุจริง ๆ เมื่อเทียบกับทางพระพุทธศาสนาก็ใกล้เคียงกัน ซึ่งทางพระพุทธศาสนาก็บอกว่า เราไม่เคยเห็นมหาภูตรูปจริง ๆ

ส. เราเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา

ถ. ทางอภิธรรมบอกว่า เห็นแต่วิณณะ ไซ้ใหม่

ส. เราไม่ได้นึกถึงเรื่องราว มาอย่างไร ไปอย่างไร นั่นเป็นเรื่องยาว แต่ขณะที่รูปยังไม่ดับกระทบกับจักขุประสาทซึ่งยังไม่ดับ ขณะนั้นจักขุวิญญาณเกิดได้

ถ. เราพูดถึงว่า อะไรที่ถูกต้องเห็นจริง ๆ ทางพระพุทธศาสนาก็ว่า ที่เราเห็นนั้น เราเห็นแต่วิณณะในอวินิพโกรูป ๘ ผมสงสัยว่า เราจะเห็นวิณณะจริง ๆ ได้หรือไม่ ในรูปนั้นมีวิณณะหรือสี จะสงเคราะห์ให้เป็นแสงได้ไหม แต่แสงก็อยู่นอกวัตถุ นอกมหาภูตรูป ไม่อยู่ในแก้อัตถ์ตัวนี้จริง ๆ

ส. จะต้องสงสัยอย่างนี้ว่า แสงมาจากไหน สีอยู่ที่ไหน ตราบใดที่ยังเป็นแสงหรือเป็นสี แต่ถ้าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็หมดความสงสัย เพราะว่าไม่ต้องนึกไกล สิ่งที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ปฏิเสธไม่ได้ว่า ไม่มี ปฏิเสธไม่ได้ว่าไม่เห็น และต้องอาศัยจักขุประสาทจึงเห็น

ถ. ผมสงสัยว่า เราเห็นอะไรจริง ๆ ทางพระพุทธศาสนาก็บอกว่า เห็นได้แต่วิณณะ

สุ. ไม่ใช่คำว่าวิณณะก็ได้ ใช่ไหม นั่นคือปรมัตถธรรม คือ ไม่จำเป็นต้องใช้ชื่ออะไร

ถ. ผมคิดว่า ความจริงเราอาจไม่เห็นสีในมหาภูตรูปเลย ที่เราเห็นก็เพราะแสงมาจากที่อื่น เพราะฉะนั้น ที่เราเห็น อย่างเก้าอี้ตัวนี้ เราไม่เห็นเก้าอี้จริง ๆ แต่เรากลับไปเห็นแสงอื่นที่มากระทบกับเก้าอี้ และเป็นคลื่นแสงออกมาเป็นสีดำ สีแดงเกี่ยวกับคลื่นแสงทั้งนั้น เพราะฉะนั้น เราไม่ได้เห็นวัตถุจริง ๆ ไม่ว่าจะเป็นวิณณะในทางพระพุทธศาสนาก็ตาม จะถูกจะผิด ผมไม่ทราบ

สุ. ที่พูดนี้หมายความว่า อาศัยแสงสว่าง จึงเห็นสีอันวิณณะต่าง ๆ กันออกไป ใช่ไหม แต่ไม่ได้หมายความว่าที่มหาภูตรูปนั้นไม่มีสี

ถ. ไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น เพราะปกติมหาภูตรูปก็ยังมีารดูคลืนสีดูคลืนมากก็ทำให้เราเห็นน้อยลง ถ้าสะท้อนมากเราก็เห็นมาก

สุ. นั้นตามวิชาการที่ได้ยินได้ฟังมาเรื่องการดูคลืน ใช่ไหม

ถ. ผมสงสัย เราจะพูดได้ตรงอย่างอภิธรรมหรือไม่ว่า เราเห็นวิณณะ แต่ผมคิดว่า วิณณะก็เป็นส่วนหนึ่งของการเห็น ถูกครึ่งหนึ่ง เพราะที่เราเห็นครึ่งหนึ่งต้องเป็นแสงที่มาจากที่อื่นมาเข้าคลองจักขุของเรา แต่ผมไม่ได้ปฏิเสธว่าพระพุทธศาสนานั้นกล่าวผิด

สุ. ข้อสำคัญที่สุด ต้องพิจารณาว่า ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม มีและสิ่งที่กำลังปรากฏ เป็นเครื่องหมาย หรือเป็นส่วนที่อยู่กับธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมหรือเปล่า หรือว่าแยกกัน

ถ. กำลังพิจารณาอยู่

สุ. แยกกันหรือเปล่า สีที่เห็น ที่มีอยู่ติดอยู่ตามมหาภูตรูป แยกออกจากมหาภูตรูปหรือเปล่า หรือว่าอยู่รวมกัน

ถ. ถ้าเราแยก เราก็พูดไม่ได้ว่าเราเห็นมหาภูตรูปที่มีวัณณะ ถ้าแยกทั้งหมดก็ต้องบอกว่า สรูปได้ทั้งหมดว่า เราไม่ได้เห็นสี

ส. ต้องมีที่ตั้งของสี ไซ้ไหม

ถ. การดูดกลืน เป็นส่วนหนึ่งของคำตอบได้หรือไม่ว่า เราเห็นวัณณะของมหาภูตรูป

ส. ดิฉันไม่ค่อยนิยมที่จะให้วิชาการอื่นมาพัวพัน หรือมาเกี่ยวข้อง หรือมาดึงพระพุทธศาสนาไป คือ ไม่คิดว่าจะต้องอาศัยวิชาการอื่นที่จะทำให้เข้าใจสิ่งที่เป็นของจริง ซึ่งสามารถจะพิสูจน์ได้

ถ้าเราจะคิดง่าย ๆ ซึ่งทุกคนสามารถจะพิจารณาได้ว่า เมื่อมีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ๔ รูปนี้ไม่แยกจากกัน ในที่นั้นมีอะไรอีกลองคิดดู กลืนอยู่ที่ไหน ถ้าไม่อยู่ที่นั่น รสอยู่ที่ไหนถ้าไม่อยู่ที่นั่น โอชาอยู่ที่ไหนถ้าไม่อยู่ที่นั่น วัณณะหรือสิ่งที่สามารถกระทบกับจักขุปสาทได้อยู่ที่ไหนถ้าไม่อยู่ที่นั่น ถ้าเราจะใช้คำว่า วัณณะหมายความว่าสิ่งที่สามารถจะกระทบกับจักขุปสาท

ถ. มันเป็นลักษณะ ความจริงถึงแม้กลืนเข้ามา หรือแสงเข้ามา ...

ส. ไม่แยกได้ไหม เราไม่แยกแสง เราไม่แยกอะไรได้ไหม เราไม่ต้องคิด ถ้าแยกก็คือคิด แต่ขณะนี้กำลังมีสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาทเท่านั้นเอง และรูปนี้มีอยู่เมื่อมีมหาภูตรูป ถ้าไม่มีมหาภูตรูป รูปนี้ก็มีไม่ได้

ถ. ถูกต้อง

ส. เป็นอันว่ามหาภูตรูป ๔ และมีอุปาทายรูป ๔ เกิดร่วมด้วย รูปหนึ่งสามารถรู้ได้ทางลิ้น คือ รส รูปหนึ่งสามารถรู้ได้ทางจมูก คือ กลิ่น รูปหนึ่งสามารถรู้ได้ทางตา จะเรียกว่าอะไรก็ได้แล้วแต่

ถ. เกี่ยวกับการเห็นที่ว่า สิ่งที่จะเห็นได้ คือ วัณณรูป ในอวินิพโกครูป ๘ ถ้าไม่มีวัณณรูป เราก็เห็นอะไรไม่ได้ ไซ้ไหม

ส. สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ จะไม่ปรากฏ

๑๔๔๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๒๔

ถ. ถ้าในห้องนี้มีมืด เราไม่เห็นโต๊ะ ไม่เห็นเก้าอี้ ก็หมายความว่า วัณณรูปไม่มี ใช่ไหม

ส. มีจักขุปสาท ลืมตาขึ้นมา เห็นมืดไหม

ถ. เห็นมืด เห็น

ส. ขณะนั้นเป็นเพราะจักขุปสาท ไม่ใช่มนทวารวิถีจิต

ถ. จักขุวิญญาณก็เกิด ใช่ไหม

ส. จักขุวิญญาณเกิดขึ้นเห็นสิ่งที่ปรากฏทางตา แล้วแต่ว่าจะเป็นอะไรก็ตาม จะเป็นมืดหรือจะเป็นสว่าง เราไม่แยก สิ่งใดก็ตามที่ปรากฏทางตา ทั้งหมดเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาท

ถ. ถ้าเราเห็นสิ่งของ ต้องมีวัณณรูปจึงเห็น แต่ความมืด ความมืดมีวัณณรูปหรือ

ส. ที่สงสัย เข้าใจว่าสงสัยในเรื่องของสี ในเรื่องของแสง คือ สงสัยในเรื่องใช่ไหม แต่ข้ามสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้โดยที่ยังไม่ได้คิดอะไรเลย ยังไม่ได้คิดว่าเป็นสีหรือเป็นแสง ยังไม่ได้เรียกว่าสีหรือว่าแสง แต่ว่ามีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ และมีจิตหรือสภาพที่กำลังเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏเพียงชั่วขณะที่ทั้งจักขุปสาทและรูปนั้นยังไม่ดับ นิดเดียวเท่านั้น ยังไม่มีเรื่องอะไรเลยที่จะต้องคิดว่าเป็นแสงหรือว่าเป็นสี หรือว่าอยู่ที่ไหน ความจริงมีอยู่เพียงเท่านั้นเอง คือ สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งที่กระทบกับจักขุปสาทรูป ทำให้เกิดการเห็นขึ้นในขณะที่สิ่งนั้นกำลังปรากฏ แต่ไม่ใช่ในขณะที่กำลังนึกเรื่องว่าเป็นมืดหรือเป็นสว่าง นี่เป็นแสงหรือเป็นสี หรือมาจากไหน

ถ. ถ้าเราจะเห็นอะไร สมมติว่า เห็นโต๊ะ เพราะว่าโต๊ะหรือรูปนั้นมี
วิณณรูปอยู่ เราจึงเห็น ใช่ไหม

ส. ถูกต้อง

ถ. อาจารย์บอกว่า เห็นความมืด ผมสงสัยว่า ความมืดเป็นวิณณรูปหรือ

ส. ถ้าไม่มีจักขุปสาท และไม่มีสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาที่กระทบกับ
จักขุปสาท การเห็นก็ไม่มี เราไม่พูดถึงเรื่องมืดสว่างได้ไหม

ถ. ได้ แต่ผมสงสัยว่า ความมืดเป็นรูปหรือ จึงได้เห็นความมืด

ส. สิ่ง que กระทบกับจักขุปสาทจะมืดหรือสว่างก็ตาม สิ่งใดที่ไม่กระทบ
กายปสาท ไม่กระทบโสตปสาท แต่กระทบเฉพาะจักขุปสาททำให้เห็น และสามารถ
บอกได้ว่าเห็นอะไร สิ่ง que เห็นมีจริงใช่ไหม ถ้าเห็นมืด บอกได้ว่ามืด ถ้าเห็นสว่าง
บอกได้ว่าสว่าง เมื่อเห็นเกิดขึ้น สิ่ง que ปรากฏทางตานั่นเป็นของจริงอย่างหนึ่ง

ถ. รู้สึกขัดกัน คือ ความมืดเป็นรูปธาตุหรือ เราจึงเห็น เพราะคล้ายกับว่า
ที่เราเห็น ต้องมีวิณณรูป แต่ความมืดไม่ใช่รูปธาตุ เราจะเห็นอะไร ก็เลยขัดกัน
พระพุทธพจน์ก็ตรัสไว้ว่า อาศัยรูปจักขุวิญญาณจึงเกิด การเห็นจึงเกิด ใช่ไหม
ผมสงสัยว่า ความมืดคือรูปหรือ เราจึงได้เห็น

ส. เวลานี้ปัญหาอยู่ที่ ความมืดเป็นวิณณรูปหรือเปล่า ใช่ไหม

ถ. เป็นรูปปรมาณูหนึ่งในอินทริยรูปหรือเปล่า

ส. เพราะเข้าใจว่า วิณณะต้องเป็นแสงสว่าง ถูกไหม แต่ถ้ากล่าวว่าร
ูปใด ๆ ก็ตาม จะใช้คำว่ารูปารมณ หรือว่าวิณณะก็ตาม หมายถึงสิ่งที่สามารถ
กระทบกับจักขุปสาทรูปเท่านั้น สิ่งใดก็ตามที่สามารถกระทบกับจักขุปสาทรูป

ถ. เราพูดว่า ความมืด ความมืดกระทบจักขุปสาท เหมือนกับเรามอง
อากาศ เราก็เห็นแต่ความว่างเปล่า

ส. เห็น ใช้คำว่า เห็น นั้นแหละคือ ...

ถ. ผมสงสัย ถ้าผมเห็นอวกาศ อวกาศเห็นได้หรือ แสดงว่าเราไม่ได้เห็น
อะไร เราไม่ได้เห็น

ส. จะเห็นอะไรก็ตามแต่ ...

ถ. เป็นสภาวะที่แปลก ค่อนข้างจะแปลกมาก

ส. เป็นความไม่รู้เรื่องของการเห็น แสดงว่าไม่รู้สภาพที่แท้จริงของการเห็นและสิ่งที่ปรากฏ เพราะเมื่อใช้คำว่าเห็น ใช้คำนี้เมื่อไร ขณะนั้นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา เป็นสิ่งที่มีจริง ซึ่งสามารถกระทบกับจักขุปสาทเท่านั้น กระทบกายปสาทไม่ได้ กระทบโสตปสาทไม่ได้ จะมองไปที่ไหนก็ตาม ถ้าบอกว่าเห็นเกิดขึ้น ...

ถ. เห็นด้วยปัญญา ก็ใช้คำว่าเห็น

ส. มิได้ เวลาไม่ใช่เห็นด้วยปัญญา ไซ้ไหม

ถ. ถูก ผมว่า ผมเห็นอวกาศ ผมก็สงสัยว่า ผมเห็นจริง ๆ หรือเปล่า

ส. เห็น จะเห็นอะไรก็ตามแต่ เมื่อใช้คำว่าเห็น เห็นเกิดขึ้น หมายความว่า สิ่งที่ปรากฏให้เห็นเป็นสิ่งที่มีความจริง ในขณะนั้นกำลังกระทบกับจักขุปสาทรูป ไม่ต้องใช้คำอะไรเลย

ถ. สงสัยว่า พุทธพจน์บอกว่า ต้องอาศัยรูปจักขุวิญญาณจึงเกิด การเห็น จึงจะเกิด

ส. ถูกต้อง

ถ. แต่อวกาศไม่ใช่รูป

ส. ในขณะนั้นไม่ได้พูดเรื่องอวกาศเลย ไซ้ไหม เหตุที่ให้เกิดจักขุวิญญาณ มีอวกาศอะไรไหม ไม่มี ไซ้ไหม

ถ. ไม่มี ก็ไม่น่าจะเห็นอวกาศ จักขุวิญญาณก็ไม่น่าจะเกิด

ส. มีจักขุปสาท ไซ้ไหม ต้องมีรูปที่กระทบจักขุปสาทแน่นอนการเห็นจึงเกิดขึ้นได้ นี่คือการจริง ไม่ต้องไปคิดเรื่องอื่นอีก ถ้าคิดเรื่องอื่นจะไม่สามารถทำให้เข้าใจสภาพเห็นและสิ่งที่ปรากฏทางตาตามความเป็นจริง เพราะว่าในขณะนั้นกำลังโยงเรื่องราวทั้งหลายมากมายเป็นต้นว่า อวกาศ หรือมีด หรือสว้าง โดยที่ไม่ได้รู้ว่าเป็นสิ่งใดก็ตามที่กำลังปรากฏในขณะที่เห็น สิ่งนั้นเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่งที่มีจริง จะใช้คำอะไรหรือไม่ใช้คำอะไรก็ได้ แต่ลักษณะนั้นกระทบกับจักขุปสาทการเห็นจึงเกิดขึ้น

แต่การที่นึกว่าเป็นอวกาศ หรือนึกว่าเป็นเรื่องราวต่าง ๆ แสงเป็นคลื่นมากระทบหรืออะไร นั้นเป็นเรื่องคิดนึก ไม่ใช่เป็นสภาพที่กำลังปรากฏทางตา

ถ. แต่ผมเคยอ่านในอรรถกถาว่า ถ้าเราเห็นอากาศ หมายถึงอวกาศ ที่ใช้คำว่า อากาศ อัญญากาศก็ดี พวกนี้รู้ได้ด้วยทางมโนทวาร แต่เราไม่ได้เห็นจริง ๆ ตามเงื่อนไขที่ว่า ต้องมีรูป

ส. ก็กำลังคิด แม้แต่คำว่าอวกาศก็คิด เห็นไหม ถ้าเป็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาจริง ๆ ในขณะนั้นเห็น ไม่มีคำว่าอวกาศอะไรเลย เพราะฉะนั้น สำหรับทางตา ...

ถ. มีนิยายหนึ่งชื่อว่าปรวาที บอกว่าเห็นช่องว่าง เห็นอากาศ เห็นอวกาศ ซึ่งสกวาทาท่านก็ได้จนกระทั่งว่า เห็นไม่ได้จริง ๆ ถ้าเห็นได้ต้องเป็นรูปหนึ่งเป็นวัณณรูปเท่านั้น ก็ถือว่าฝ่ายปรวาทีนั้นเป็นฝ่ายมิจฉาทิฏฐิไป

ส. อย่างไรก็ตาม สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเป็นของจริงที่ต้องระลึกรู้จะรู้ว่าขณะนี้สิ่งที่ปรากฏทางตามีไหม ถ้ามี ไม่ต้องเรียกอะไรเลย นั่นคือสภาพปรমัตถธรรมที่ต้องรู้ว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล แต่การนึกว่าเป็นอะไร นั้นภายหลังไม่ใช่ในขณะที่กำลังเห็นจริง ๆ และต้องในขณะที่จักขุปสาทยังไม่ดับ รูปารมณที่กำลังกระทบก็ยังไม่ดับด้วย การเห็นจึงเกิดขึ้นได้ เพียงชั่วขณะสั้น ๆ และกัดับ ส่วนการคิดเรื่องราวต่าง ๆ นั้น ไม่ใช่เรื่องของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาจริง ๆ

อภิสสาสนี รูปกัณฑ์ มีข้อความที่อธิบายรูปายตนนิเทศว่า

จะวินิจฉัยในรูปายตนนิเทศต่อไป

สีนัณหละชื่อว่าวัณณนิภา อีกอย่างหนึ่งชื่อว่านิภา ด้วยอรรถว่า ส่องแสงอธิบายว่า เป็นสิ่งปรากฏแก่จักขุวิญญาน

คำอธิบายไม่ว่าจะใช้คำว่า วัณณะ หรือวัณณนิภา หรือนิภาก็ตามแต่ก็อธิบายว่า เป็นสิ่งปรากฏแก่จักขุวิญญาน

แสง คือ สี ชื่อว่าวัณณนิภา

นี่คือศัพท์ที่ใช้สำหรับสิ่งที่ปรากฏทางตา แต่ไม่ว่าจะเป็นแสง จะเป็นสี เป็นอะไรก็ตาม สิ่งใดที่กระทบกับจักขุปสาท สิ่งนั้นคือรูปายตนะ คือ เป็นสิ่งที่ปรากฏ แก่จักขุวิญญาณ

ถ้ายังมีตัวตน มีสิ่งนั้นมีสิ่งนี้อยู่ ก็เป็นเรื่องเป็นราวทั้งหมด ไม่ใช่การรู้ว่า สิ่งทีปรากฏทางตานั่น เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่งซึ่งปรากฏแล้วทางตา เมื่อกระทบกับจักขุปสาท โดยที่ยังไม่มีการคิดนึกเรื่องใด ๆ ทั้งสิ้น

เวลานี้ที่กำลังสงสัยอยู่เพราะว่าแยกแสงกับสี ไข่ไหม แต่ถ้าไม่แยกเลยจะรู้ว่า เป็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาเท่านั้น จะใช้คำอะไรก็ได้ ไม่ใช้คำอะไรก็ได้

มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มหาหัตถิปโตปมสูตร ข้อ ๓๔๖
ท่านพระสารีบุตรกล่าวกับภิกษุทั้งหลายว่า

... ดูกร ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ในกาลใดแลจักขุอันเป็นไปในภายใน เป็นของ ไม่แตกทำลายแล้ว และรูปทั้งหลายอันเป็นภายนอกย่อมมาสู่คลองจักขุ ทั้งความ กำหนดอันเกิดแต่จักขุและรูปก็ย่อมมีในกาลนั้น (คือ ปัญจทวาราวชชนจิตต้องเกิด ก่อน ๑ ขณะ) ความปรากฏแห่งส่วนแห่งวิญญาณอันเกิดแต่จักขุและรูปนั้น ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้

ใครจะรู้หรือไม่รู้ว่าในขณะที่กำลังเห็นนั้นเป็นอะไร แต่ตามความเป็นจริง คือ ขณะใดที่จักขุปสาทเกิดและยังไม่ดับ และรูปารมณมาสู่คลองของจักขุ คือ กระทบกับ จักขุปสาท และไม่ใช่วังคจิต แต่เป็นวิถิจิตโดยปัญจทวาราวชชนจิตเกิดต่อจาก ภาวังคจิตและดับไป หลังจากนั้นจักขุวิญญาณต้องเกิด ใครจะยับยั้งไม่ได้เลย ใครจะ รู้สึกตัวหรือไม่รู้สึกตัวอย่างไร จะเป็นอะไรก็ตามแต่ ในขณะนั้นต้องมีจักขุวิญญาณ เกิดขึ้นเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ซึ่งเป็นในขณะนี้เอง

ข้อสำคัญที่สุด คือ ต้องพยายามเข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ ซึ่งจะปรากฏได้เพียง ๖ ทางเท่านั้น คือ ทางตา ๑ ทางหู ๑ ทางจมูก ๑ ทางลิ้น ๑ ทางกาย ๑ ทางใจ ๑ และสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็เป็นรูป เป็นแสงสีต่างๆ ทางตา เป็นเสียง เป็นกลิ่น เป็นรส เป็นโผฏฐัพพะ

เท่านั้นเองในวันหนึ่ง ๆ ที่เป็นรูป นอกจากนั้นก็เป็นเรื่องราวต่าง ๆ ความนึกคิดต่าง ๆ ทางใจ ที่สติจะเกิดและระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ และศึกษา คือ สำเนียง สัมผัส จินกว่าจะรู้ในสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน เป็นนามธรรมและรูปธรรมจริง ๆ ที่เกิดและดับ ซึ่งจะต้องอาศัยการไม่ข้ามที่จะฟังและพิจารณาเรื่องของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และแม้แต่ทางตาทางเดียว ซึ่งทำให้กิเลสเกิดมากมายเป็นประจำทุกวัน ๆ ถ้าสติไม่ได้เกิดและไม่ได้ระลึกลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏจริง ๆ จะทำให้ยังคงไม่รู้จักความจริงของสิ่งที่ปรากฏทางตา จินกว่าจะค่อย ๆ ฟัง ค่อย ๆ พิจารณา และสติค่อย ๆ เกิดระลึกได้ว่า ขณะนี้เป็นแต่เพียงสภาพธรรมอย่างหนึ่ง โดยที่ยังไม่ใช่ความคิดเรื่องใด ๆ ทั้งสิ้น

ข้อความต่อไปใน **อภิญญาสาธิต** อธิบายว่า

๒ บทว่า เจา แดต นี้กำหนดกันเอง แสงสว่างและมีดก็เช่นเดียวกัน

คือ เป็นคำที่ใช้กัน เพราะว่ามีสัญญา ความจำในสิ่งที่ปรากฏทางตา เมื่อสิ่งที่ปรากฏทางตามีทั้งที่เป็นเงาและแดด ก็มีคำที่จะทำให้รู้ในสภาพของสีสน်วณณะที่กำลังปรากฏทางตาที่ต่างกัน แม้แต่คำว่า แสงสว่าง และมีด ก็เช่นเดียวกัน แต่ว่าโดยลักษณะแท้ ๆ แล้ว ก็เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น ไม่ว่าเงาหรือแดด ก็เป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา สว่างหรือมืดก็ปรากฏทางตา ในขณะที่มีจักขุปสาทที่ยังไม่ดับและรูปนั้นกระทบจักขุปสาท และปัญจทวาราวชชนจิตเกิดและดับไป จักขุวิญญาณต้องเกิด

สิ่งที่ควรจะต้องทราบ คือ อุปาทายรูปทั้งหมดต้องอาศัยมหาภูตรูป ๔ เกิด มหาภูตรูป ๔ คือ ธาตุดิน ๑ ธาตุน้ำ ๑ ธาตุไฟ ๑ ธาตุลม ๑ ทั้ง ๔ รูปแยกจากกัน ไม่ได้เลย เพราะว่าอาศัยกันและกันเกิดขึ้น เมื่อมีธาตุทั้ง ๔ นี้แล้ว ยังมีรูปอื่นซึ่งอาศัยเกิดกับมหาภูตรูป ถ้ามหาภูตรูป ๔ ไม่มี รูปอื่นจะมีไม่ได้เลย แม้แต่ที่เข้าใจกันว่าเป็นแสง ก็ต้องมีมหาภูตรูปเป็นที่อาศัย เป็นที่ตั้ง ซึ่งทุกคนอาจจะไม่ได้คิดเลย เพราะว่าไม่ได้พิจารณาลักษณะของสภาพที่ปรากฏทางตาจริง ๆ ว่า เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏทางตา เพราะฉะนั้น ก็อาศัยความคิดเรื่องราว ความรู้ต่าง ๆ มารวมกัน ทำให้

มีการแยกสิ่งที่ปรากฏทางตาออกตามหลักวิชาการต่าง ๆ แต่ควรคิดถึงสภาพธรรมจริง ๆ ว่า จะเรียกว่าแสง จะเรียกว่าสี จะเรียกอะไรก็ตาม สิ่งทีปรากฏทางตานั้น ต้องอาศัยมหาภูตรูป ต้องมีมหาภูตรูปสิ่งนั้นจึงมี และกระทบกับจักขุปสาทได้

ขณะนี้คงไม่มีใครคิดถึงแสงของไม้ขีดไฟ ไข่มุข จากแสงที่เล็กที่สุด ก็ต้องอาศัยมหาภูตรูป ถ้าไม่มีมหาภูตรูปแสงของไม้ขีดไฟก็มีไม่ได้ นอกจากไม้ขีดไฟ แสงหิ่งห้อยก็ต้องมีมหาภูตรูป ถ้าไม่มีมหาภูตรูปแสงนั้นก็ปรากฏ มีไม่ได้ แสงเทียน แสงไฟฟ้า ทุกอย่าง ต้องอาศัยมหาภูตรูปทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น ความสว่างของแสงต่าง ๆ ย่อมต้องเพิ่มขึ้นตามมหาภูตรูปซึ่งเป็น ที่อาศัยเกิดของแสงนั้น ๆ ด้วย แสดงให้เห็นว่า รูปทั้งหมดที่ปรากฏเพียงทางตา ก็เป็นสิ่งที่มีความวิจิตรมาก แม้ว่าจะมีรูปรวมกันอยู่เพียง ๘ รูปเท่านั้น คือ อวินิพโกรูป ๘ รูป ที่แยกกันไม่ได้

๘ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๔ ที่เกิดรวมกันในกลุ่มหนึ่ง ๆ ของรูป ซึ่งแต่ละกลุ่มเล็กที่สุด แต่ถึงกระนั้นก็ต้องมีธาตุดิน ๑ ธาตุน้ำ ๑ ธาตุไฟ ๑ ธาตุลม ๑ และมีรูปที่เราใช้คำว่าสี หรือหมายความถึงสิ่งที่กระทบกับจักขุปสาท ๑ มีกลิ่น ๑ มีรส ๑ มีโอชา ๑ นี่คือ ๘ รูปที่รวมอยู่ในกลุ่มที่เล็กที่สุด แต่ความวิจิตรของ กลุ่มเล็ก ๆ ที่มีรูปเพียง ๘ รูปซึ่งรวมกัน ทำให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ ทางตาที่วิจิตรมาก ในชีวิตประจำวัน

สำหรับรูปที่ไม่มีใจครอง ก็ทำให้ปรากฏเห็นเป็นดอกไม้ ต้นไม้ กิ่ง ก้าน ใบ ดอก ผลต่าง ๆ กัน แต่ถ้าพิจารณาจริง ๆ จะไม่พ้นจากมหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๔ รวมเป็น ๘ รูปเท่านั้น ก็ยังวิจิตรได้ดังนี้ ปรากฏให้เห็นเป็นต้นไม้ เป็นภูเขา เป็นแม่น้ำ ลำธาร เป็นเครื่องดนตรี เป็นวิทยุ เป็นโทรศัพท์ เป็นเครื่องใช้ เป็นรถยนต์ เป็นเครื่องบิน เป็นทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ความจริง คือ เป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ของรูป ซึ่งแต่ละกลุ่มมีรูปรวมกันเพียง ๘ รูปเท่านั้น โดยมีอากาศธาตุแทรกคั่นอยู่ระหว่างกลุ่ม ของรูปที่เล็กที่สุดแต่ละกลุ่ม

นี่คือสิ่งซึ่งปรากฏทางตาให้เห็นเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ แต่ถ้าพิจารณาจริง ๆ เมื่อกระทบสัมผัสก็เป็นรูปที่แข็งหรืออ่อน เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว เป็นโณภูมัพพะ แต่ถ้าทางตาก็นปรากฏเป็นรูปร่างสีสันต่าง ๆ เป็นเครื่องยนต์กลไก เป็นต้นไม้ใบหญ้า เป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ

นอกจากนั้น ถ้ากลุ่มของรูปกลุ่มใดมีรูปเกินกว่า ๘ รูป ก็ย่อมปรากฏทางตาให้เห็นเป็นสิ่งที่อื่น ๆ คือ เห็นเป็นสัตว์ บุคคล หญิง ชายต่าง ๆ เพราะว่ามีรูปเพิ่มมากกว่า ๘ รูป ทางตาที่กำลังปรากฏในขณะนี้ที่เห็นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล แสดงให้เห็นว่ามีรูปเกินกว่า ๘ รูป

รูปภายนอกที่ไม่มีใจครอง ที่ไม่ได้เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐาน จะมีแต่รูปที่เกิดจากอตุ คือ ความเย็น ความร้อน เป็นสมุฏฐานอย่างเดียวนั้น และตามปกติในขณะที่ไม่มีความรู้สึกด้วย ก็มีรูปเพียง ๘ รูป ในกลุ่มหนึ่ง ๆ

ฉะนั้น อาหารอร่อยมากก็มีรูป ๘ รูป อาหารไม่อร่อยก็มีรูป ๘ รูป

ถ้าเข้าห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ไม่มีใจครองที่ไม่ได้เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐาน ขณะนั้นก็จะมีรูปเพียง ๘ รูปเท่านั้น

แต่สำหรับรูปที่มีใจครอง มีกลุ่มของรูปมากกว่านั้น คือ ต้องมีกลุ่มของรูปที่เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐาน มีกลุ่มของรูปที่เกิดจากจิตเป็นสมุฏฐาน มีกลุ่มของรูปที่เกิดจากอตุเป็นสมุฏฐาน มีกลุ่มของรูปที่เกิดจากอาหารเป็นสมุฏฐาน ซึ่งแต่ละกลุ่มทยอยกันเกิดขึ้น และทยอยกันดับไปอยู่เรื่อย ๆ ทุกขณะ ในขณะนี้

๑๔๔๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๒๘

ข้อสำคัญ คือ แม้ว่ากลุ่มของรูปแต่ละกลุ่มที่ตัวของแต่ละคนจะทยอยกันเกิด และทยอยกันดับไปทุก ๆ ๑๗ ขณะของจิต ก็ไม่มีใครรู้เลย เพราะว่าการเกิดขึ้นและดับไปของรูปนั้น ๆ ไม่ปรากฏ ขณะนี้ที่ตัว มีใครรู้ไหมว่า กลุ่มรูปกลุ่มไหนกำลังเกิด และหลังจากนั้น ๑๗ ขณะจิตก็ดับไป

นี่เป็นความจริง และไม่รู้ด้วยว่า ต่อไปรูปกลุ่มอื่นจะเกิดเมื่อไร และจะดับไปอีกเมื่อไร เพราะว่าการเกิดดับของรูปเป็นไปอย่างรวดเร็ว และเป็นไปโดยไม่ขาดสาย ตั้งแต่เกิด คือ ตั้งแต่ปฏิสนธิ จนกระทั่งถึงเดี๋ยวนี้ กลุ่มของรูปก็ทยอยกันเกิดทยอยกันดับสลับต่อเนื่องเรื่อย ๆ ทำให้เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ได้ดับไปเลย

ขณะนี้สิ่งที่ปรากฏทางตาไม่ปรากฏว่าดับ และขณะไหน ๆ ซึ่งสติไม่เกิดไม่ระลึก ไม่รู้ ก็จะไม่ปรากฏว่าสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ดับ ทั้ง ๆ ที่มีอายุที่สั้นมากเพียงแค่การเกิดดับของจิต ๑๗ ขณะ

เพราะฉะนั้น จะอาศัยเพียงความเปลี่ยนแปลงสภาพของรูปนั้น ๆ เท่านั้น ที่จะทำให้พอปรากฏให้รู้ได้ว่ารูปนั้นเปลี่ยนไปคือดับไป ก็เป็นเพียงการคิด หรือการคาดคะเน แต่ไม่ใช่เป็นการประจักษ์การเกิดดับจริง ๆ ของรูป

เมื่อรูปกำลังปรากฏ โดยเฉพาะทางตาในขณะนี้ แต่เมื่อมีความเห็นผิด มีความเข้าใจผิดในรูปที่กำลังปรากฏ ก็ควรที่จะศึกษาเรื่องรูปที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดงไว้ จึงจะเข้าใจลักษณะที่แท้จริงของรูปแต่ละรูป และสามารถอบรมเจริญปัญญาจนกว่าจะประจักษ์ในสภาพธรรมของรูปทั้งหลายที่เป็นอนัตตาจริง ๆ คือ ไม่ใช่สิ่งใดเลยนอกจากสภาพของรูป ซึ่งแต่ละรูปไม่เที่ยง เกิดขึ้นและดับไปมิฉะนั้นแล้วรูปที่กำลังปรากฏอยู่ทางตาแท้ ๆ ในขณะนี้ จะไม่ประจักษ์เลยว่า

เป็นอนัตตา ก็ยังคงเป็นหนึ่งสิ่งใดอยู่ เพราะฉะนั้น จึงควรพิจารณาลักษณะของรูปที่ปรากฏทางตาบ่อย ๆ เนือง ๆ

ในบรรดารูปทั้งหมดที่มีใจครองและรูปที่ไม่มีใจครองนั้น ความยึดมั่นผูกพันในรูปที่มีใจครอง ย่อมเหนียวแน่นกว่าในรูปที่ไม่มีใจครอง และความยึดมั่นในรูปที่มีใจครองที่เป็นภายใน คือ ที่เป็นของตน ย่อมมีมากกว่ารูปภายนอกอื่น ๆ ทั้งสิ้น

สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ยมกวรรคที่ ๒ อรรถกถาสัมโพธิสูตรที่ ๑ และสัมโพธิสูตรที่ ๒ แสดงเหตุที่จักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ และมโน เป็นอายตนะภายใน ข้อความมีว่า

บทว่า อัมมัตติกานัง ได้แก่ ชื่อว่าอัมมัตติกะ โดยที่เป็นภายใน

ภายใน คือ อัมมัตติกะ ภายนอก คือ พหิททะ เพราะฉะนั้น มีทั้งรูปที่เป็นภายนอก เป็นพหิททรูป และเป็นอัมมัตติการูป คือ รูปภายในที่ใจครอง ที่ยึดถือว่าเป็นตัวตนของเรา

ก็ความที่อายตนะเหล่านั้นเป็นภายใน

จักขุที่ทุกคนมีในขณะที่เห็น โสตะที่ทุกคนมีในขณะที่ได้ยินเสียง เป็นภายใน

ก็ความที่อายตนะเหล่านั้นเป็นภายใน พึงทราบได้ก็เพราะฉันทราคะ ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจมีกำลังเกินประมาณ

นี่คือการพิจารณาเทียบเคียงรูป ซึ่งปรากฏอยู่ตลอดเวลาทั้งภายในและภายนอก ให้รู้ว่าแม้แต่รูปที่มีจริงทั้งภายในภายนอก แต่ความสำคัญความยึดถือในรูปแต่ละรูปก็ยังต่างกัน โดยการที่ยึดถือรูปภายใน ผูกพันรูปภายใน เพราะฉันทราคะ ความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจมีกำลังเกินประมาณ

นี่เป็นความจริง ไซ้ใหม่ ทุกคนรักรูปไหนมาก มีรูปกันทุกคน รักรูปไหน ก็รักรูปภายในที่ยึดถือว่าเป็นของเรา ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ความรักความพอใจในตา ในหู ในจมูก ในลิ้น ในกาย ถ้าไม่กล่าวถึงก็มิรู้สีกตัวเลยว่ามากมายสักแค่ไหนที่มีความพอใจในรูปที่ยึดครองว่าเป็นของเรา ไม่อยากจะให้รูปหนึ่งรูปใด

สูญเสียขาดไปเลย หรือแม้แต่จะพิการสักเล็กน้อย ไม่ว่าจะเป็นตา เป็นหู เป็นจมูก เป็นลิ้น เป็นกาย ทั้งหมด นี่คือการกำหนด หรือฉันทราคะ พอใจในรูปภายใน มีกำลังมาก จึงชื่อว่ารูปภายใน

ข้อความต่อไป อุปมาว่า

จริงอยู่ อายตนะภายในเหมือนภายในเรือนของพวกมนุษย์ อายตนะภายนอกเหมือนอุปจาระใกล้ ๆ เรือน

ทุกคนมีบ้าน ทำไมต้องมีบ้าน เมื่อมีบ้านแล้ว รักบ้านแค่นั้น ในบ้านมีสมบัติ ทุกชิ้นที่หวงแหน ของที่หวงจะไม่อยู่นอกบ้าน ทุกอย่างที่หวงแหนต้องเก็บไว้ในบ้าน เช่น บุตร ภรรยา ทรัพย์ ข้าวเปลือก และเมื่อเป็นบ้านของแต่ละคนก็เลยจะไม่ยอมให้คนอื่นเข้าไปในบ้านของเรา นี่คือการพอใจอย่างยิ่งในสมบัติภายใน อาจจะทำให้เข้าไปในบางส่วนของบ้าน แต่คงจะไม่ให้เข้าไปถึงในห้องเก็บสมบัติเป็นต้น เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า ความรัก ความหวงแหน ความพอใจมีมากในรูปซึ่งเป็นภายใน ซึ่งถ้าจะเปรียบเทียบกับสมบัติในบ้านแล้ว หวงแม้เสียงถ้วยชามซ้อนล้อมกระทบกัน ไม่อยากให้ใครได้ยิน ไม่อยากให้ใครเอาไปใช้ เพราะว่าเวลาเอาไปใช้ ซ้อนล้อมก็ต้องกระทบกันถ้าใช้

นี่คือการหวงแหนแม้แต่สิ่งที่อยู่ในบ้านซึ่งเป็นสมบัติภายนอก ก็ยังหวงอย่างนี้ คือ หวงมากกว่าสิ่งอื่นที่อยู่นอกบ้าน เพราะฉะนั้น อายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย จะหวงแหน จะผูกพันสักแค่ไหน ไม่มีใครบอกได้ ไซ้ไหม เพราะว่าชินกับความหวงในอายตนะเหล่านี้

ฉันทราคะมีกำลังเกินประมาณในอายตนะภายใน ๖ ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน อายตนะเหล่านั้นท่านเรียกว่า ภายใน เพราะฉันทราคะมีกำลังด้วยประการฉะนี้ แต่ในอุปจาระใกล้ ๆ เรือน ไม่มีกำลังอย่างนั้น

มนุษย์ก็ดี สัตว์สี่เท้าก็ดี ที่เที่ยวไปในที่นั้น

คือ บริเวณใกล้บ้าน หรือบริเวณรอบ ๆ บ้าน ไม่ใช่ในบ้านจริง ๆ

ไม่มีใครห้ามเลย แม้จะไม่ห้ามก็จริง ถึงอย่างนั้น เมื่อไม่ปรารถนา ก็ไม่ให้อับ
แม้เพียงตะกร้าขนดิน

เทียบส่วนของความติดความพอใจในรูปว่า ห่างออกไปหน่อยแล้ว คือ
ข้างนอกบ้าน ไม่ใช่ข้างในบ้าน ไม่หวังเท่ากับของในบ้านแน่ เพราะเอาไว้นอกบ้านได้
แต่ถึงกระนั้น ถ้าไม่ชอบ ก็ยอมไม่ให้ใครจับแม้เพียงตะกร้าขนดินที่อยู่ข้างนอกบ้าน

เป็นชีวิตประจำวันที่จะเทียบเคียงให้เห็นความยึดมั่นความติดในรูปที่เกิดดับว่า
เป็นของเรา ซึ่งมีกำลังมาก คือ ที่อายตนะภายใน ส่วนรูปอื่น ๆ ที่ปรากฏทางตา
หู จมูก ลิ้น กาย เป็นสมบัติภายนอกต่าง ๆ ถึงแม้ว่าจะมีความพอใจห่วงแหนมาก
สักเท่าไร ก็ยังเทียบไม่ได้กับความยึดมั่นในอายตนะภายใน

ยังหวังรูปอยู่ ทั้งภายนอกและภายใน ไซ้ใหม่ เป็นของธรรมดา เมื่อไม่รู้
ความจริงของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ที่จะให้ไม่รู้สึกลึกซึ้งมั่นคงห่วงแหนยอมเป็นสิ่งที่
เป็นไปไม่ได้ ต่อเมื่อใดเริ่มเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริงยิ่งขึ้น และ
สามารถอบรมเจริญปัญญาถึงขั้นดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉทเป็นขั้น ๆ ความพอใจ
ห่วงแหนในรูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปจะลดคลายลง จนกระทั่งดับได้เป็นสมุจเฉท

สำหรับรูปภายในที่ทำให้ยึดถือว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล หรือ
เป็นตัวตนของเรา เป็นรูปที่มีชีวิต ซึ่งต่างกับรูปที่ไม่มีชีวิต แม้ว่ารูปก็คือรูปนั่นเอง
แต่มีสมุฏฐานที่เกิดต่าง ๆ กัน จึงทำให้เป็นรูปที่ปรากฏลักษณะที่ต่างกันด้วย

ถ้าเป็นเพียงรูปที่เกิดจากธาตุที่เป็นสมุฏฐานภายนอก จะไม่ใช่รูปที่มีชีวิต แต่รูป
ภายในของแต่ละคนที่ยึดถือว่าเป็นตัวตนของเรา หรือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคลนั้น
เป็นรูปที่มีชีวิต ซึ่งต่างกับรูปที่ไม่มีชีวิต เพราะว่าสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายต้องเกิดจากกรรม

มีหลายคนที่กำลังมีความทุกข์และบอกว่า ไม่อยากจะเป็นคนอื่น
ไม่อยากจะมีจิต เกิดเป็นต้นไม้ใบหญ้าก็ดีจะได้พ้นทุกข์ แต่เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้
เพราะว่าธาตุรู้ สภาพรู้ เมื่อเกิดแล้วย่อมดับตามเหตุตามปัจจัย ไม่มีใครยับยั้ง
ไม่ให้จิตที่ดับไปแล้วนั้นเป็นปัจจัยให้จิตดวงต่อไปเกิดอีกได้

เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าจะเปื้อนด้วยความทุกข์ต่าง ๆ ในชีวิต ในโลกก็จริง แต่ก็ไม่สามารถดับความเป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้ จะไปเกิดเป็นต้นไม้ใบหญ้า เป็นไปไม่ได้ เพราะว่าสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายต้องเกิดจากกรรม จึงทำให้ปรากฏว่า เป็นรูปที่มีชีวิต

ถ. สันฐานของวัตถุที่ปรากฏทางตา เป็นรูปารมณหรือเปล่า

ส. จำกัดความได้อย่างนี้ว่า สิ่งใดก็ตามที่ปรากฏทางตา ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ชื่อเรียกเลย ก็เป็นสิ่งที่จริง แต่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติคำว่า รูปารมณ หมายถึงสิ่งที่ปรากฏทางตา

ถ. เวลาที่ปรากฏ จิตจะรวมสิ่งที่ปรากฏนั้นเป็นสันฐาน และบัญญัติสันฐานนั้นว่า กลม หรือแบน ขณะที่สันฐานปรากฏ ขณะนั้นรูปดับไปหรือยัง หรือว่าดับไปแล้ว เพราะว่าเลย ๑๗ ขณะ

ส. ถ้าคิดถึง ๑๗ ขณะ จะเห็นว่าเร็วมาก เพราะการที่สันฐานจะปรากฏ ให้รู้ว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ต้องทางมโนทวารซึ่งสืบเนื่องกับทางจักขุทวาร ถ้าทางตาไม่เห็นเลย ที่จะเห็นเป็นสันฐานและรู้ว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด เป็นไปไม่ได้ แต่เมื่อทางตาเห็นแล้ว สัญญาความจำรูปร่างสันฐานเกิดขึ้นจึงรู้ว่าเป็นอะไร ก็เกิน ๑๗ ขณะ

ถ. เพราะฉะนั้น ขณะที่รู้สันฐาน แต่ยังไม่ได้บัญญัติสันฐานว่าเป็นอะไร ขณะนั้นก็ไม่ใช้จักขุวิญญาณแล้ว เพราะจักขุวิญญาณรู้ได้แต่สีอย่างเดียว

ส. จักขุวิญญาณเห็น ที่กำลังได้ยินเสียงนี้ก็ไม่ใช้จักขุวิญญาณ เป็นโสตวิญญาณ ทั้ง ๆ ที่ทางตาก็ดูเหมือนไม่ได้ดับเลย เพราะฉะนั้น ๑๗ ขณะรวดเร็ว แค่นั้นกว่าจะปรากฏสันฐานเป็นคน และยังมีการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ขอให้คิดว่า ความรวดเร็วของการเกิดดับของจิตและรูปนี้มาก

เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญาจนกว่าจะประจักษ์การเกิดดับจริง ๆ ต้องเป็นปัญญาที่เกิดพร้อมสติในขณะที่มีการเห็น ซึ่งจะต้องระลึกเพื่อรู้ ว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาแท้ ๆ จริง ๆ เป็นอนัตตานั้น คือ ไม่ใช่สิ่งใดเลยทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงสภาพธรรม อย่างหนึ่งซึ่งกระทบจักขุปสาทได้ และต้องไม่คิดถึงเรื่องราวทั้งหมด

สิ่งที่มีชีวิต ต้องเกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐาน บางคนอาจจะบอกว่า ต้นไม้เป็นสิ่งที่มีชีวิต แต่ใครรู้ว่า ต้นไม้เกิดจากกรรมอะไร เมื่อไม่มีกรรมเป็นสมุฏฐาน จะมีชีวิตไม่ได้ เพราะฉะนั้น ก็เป็นเพียงรูปที่เกิดจากอตุเท่ามันเอง ถ้าไม่มีอตุและเหตุปัจจัยที่เหมาะสม ต้นไม้ก็เจริญเติบโตไม่ได้ แต่สำหรับสิ่งที่มีชีวิต มีรูปหลายรูปที่เกิดจากสมุฏฐานต่าง ๆ ทำให้ปรากฏเห็นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นหญิง เป็นชาย ทางตา

การที่จะปรากฏให้เห็นว่ารูปใดมีชีวิตและรูปใดไม่มีชีวิตนั้น ก็เพราะมีรูป ๆ หนึ่ง คือ ชีวิตรูป หรือชีวิตินทรีย์รูป ซึ่งเป็นอินทรีย์ เป็นรูปที่เป็นใหญ่เป็นประธานทำให้กลุ่มของรูปที่มีชีวิตินทรีย์รูปเกิดรวมด้วยเป็นสภาพของรูปที่มีชีวิต มิฉะนั้นแล้ว จะไม่มีความต่างกันเลยระหว่างรูปที่มีชีวิตกับรูปที่ไม่มีชีวิต เพราะต่างก็เป็นมหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๔ ด้วยกัน แต่กลุ่มของมหาภูตรูป ๔ และอุปาทายรูป ๔ คือ อวินิพโกรูป ๘ ที่ไม่มีชีวิตินทรีย์รูปเกิดรวมด้วยนั้น ต่างกับอวินิพโกรูป ๘ ที่มีชีวิตินทรีย์รูปเกิดรวมด้วย

เพราะฉะนั้น ชีวิตินทรีย์รูป เป็นรูปหนึ่งในรูป ๒๘ รูป เป็นรูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน ซึ่งทำให้มองเห็นได้โดยมีสัญญาความจำจากสี่สัณณะที่ปรากฏว่า รูปใดมีชีวิต รูปใดไม่มีชีวิต ถ้ารูปใดที่ขาดชีวิตินทรีย์รูป รูปนั้นจะเป็นรูปที่ไม่มีชีวิต

อภฺรฺสุสาลินี รูปกัณท์ พระบาลีชีวิตินทรีย์นิทเทส ข้อ ๖๓๔ มีข้อความว่า

รูปที่เรียกว่าชีวิตินทรีย์ะนั้น เป็นไฉน คือ อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไป กิริยาที่เป็นไปอยู่ อากาโรที่สืบเนื่องกันอยู่ ความประพฤติเป็นไปอยู่ ความหล่อเลี้ยงอยู่ ชีวิต อินทรีย์ะคือชีวิตของรูปธรรมนั้น ๆ อันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า ชีวิตินทรีย์ะ

แสดงให้เห็นว่า รูปที่มีชีวิตต้องเป็นรูปที่เกิดจากกรรม เพราะฉะนั้น รูปกลุ่มใดที่เกิดจากกรรม รูปนั้นต้องมีชีวิตินทรีย์รูปเกิดรวมด้วยอีกรูปหนึ่ง เพิ่มจากอวินิพโกรูป ๘

นี่เป็นสิ่งที่ทุกคนมี และอาจจะรู้ว่า สิ่งนั้นมีชีวิต สิ่งนี้มีชีวิต แต่ไม่รู้ว่า ที่สิ่งนี้มีชีวิตหรือปรากฏว่าเป็นรูปที่มีชีวิตนั้น เพราะอะไร แต่ถ้าศึกษาจะทราบได้ว่า

เพราะในกลุ่มเล็ก ๆ แต่ละกลุ่มนั้นของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ มีชีวิตินทรีย์รูปรวมอยู่ในกลุ่มของรูปที่เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐานด้วย

ลักษณะของชีวิตินทรีย์รูป คือ

สหชาติรูปานุपालนลักษณะ มีการรักษารูปที่เกิดร่วมกันเป็นลักษณะ

เตสัง ปวัตตนรสัง มีความเป็นไปของรูปธรรมนั้น ๆ เป็นรสะ คือ เป็นกิจ

เตสังเยว รูปนปัจจุปัฏฐานัง มีความดำรงอยู่ของรูปธรรมนั้น ๆ แหละเป็นปัจจุปัฏฐาน

ยาปยิตัพพภูตปทัฏฐานัง มีภูตรูปอันจะพึงยังรูปธรรมนั้น ๆ ให้ไปเป็นปทัฏฐาน คือ ต้องอาศัยมหาภูตรูป ๔ เกิด

รูปใด ๆ ก็ตาม ที่นอกจากมหาภูตรูป ๔ ต้องเป็นอุปาทายรูป คือ ต้องอาศัยเกิดกับมหาภูตรูป เมื่อมหาภูตรูปมี รูปนั้น ๆ จึงมีได้ แม้ชีวิตินทรีย์รูปก็ต้องอาศัยเกิดกับมหาภูตรูป รูปที่เป็นใหญ่เป็นประธานที่ปรากฏอยู่ทั่วไปต้องเป็นมหาภูตรูป ๔ ส่วนรูปอื่น ๆ นอกจากนั้น เป็นอุปาทายรูป

สำหรับอสังขญสัตตาพรหม ซึ่งเป็นพรหมที่มีแต่รูปปฏิสนธิ ไม่มีนามปฏิสนธิ เพราะฉะนั้น ไม่เหมือนอย่างพวกมนุษย์ คือ ไม่มีจักขุปสาท ไม่มีโสตปสาท ไม่มีชีวหาปสาท ไม่มีกายปสาท เพราะถ้ามีจักขุปสาทต้องเป็นปัจจัยให้มีการเห็น ถ้ามีโสตปสาทต้องเป็นปัจจัยให้เกิดการได้ยิน แต่เมื่ออสังขญสัตตาพรหมบุคคลเป็นรูปปฏิสนธิ ไม่มีจิตเจตสิก ไม่มีนามธรรมใด ๆ เลย เพราะฉะนั้น ในขณะที่ปฏิสนธิ อสังขญสัตตาพรหมจะมีกลุ่มของรูปที่เป็นอวินิพโกครูป ๘ ซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย รวมชีวิตินทรีย์รูปอีก ๑ รูป ชื่อว่าชีวิตินวกกลาป ซึ่งทำให้เป็นพรหมบุคคล ไม่ใช่เป็นรูปที่เกิดจากอตุเหมือนอย่างต้นไม้ใบหญ้า นี่คือการต่างที่ว่าจะแสดงให้เห็นว่า ลักษณะของชีวิตินทรีย์รูปเป็นอย่างไร คือ ทำให้รูปนั้นเป็นรูปที่ต่างจากรูปอื่นที่ไม่ได้เกิดจากกรรม และดำรงอยู่โดยมีกรรมเป็นสมุฏฐาน แม้จะไม่มีจักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท

ดูสบายดีไหม ไม่เห็น ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะเห็น หรืออยากจะเห็น ไม่ต้อง
ชวนขวายเป็นเพื่อที่จะเห็น ไม่ต้องไต่ยีน ไม่ต้องไต่กลิ่น ไม่ต้องลิ้มรส ไม่ต้องรู้สิ่งที่กระทบ
สัมผัส ไม่ต้องคิดนึก แต่ไม่ได้อบรมเจริญปัญญา เพราะว่าอสัญญusstตาพรหมไม่มี
จิตเจตสิกเกิด

แต่ถ้าเป็นมนุษย์ มีตา และสามารถรู้ความจริงของตา ในขณะที่กำลังเห็น
ก็รู้ว่าเป็นนามธรรม เป็นรูปธรรมอย่างไร ไม่ใช่ตัวตนอย่างไร ในขณะที่ไต่ยีน ไต่กลิ่น
ลิ้มรส ก็สามารถอบรมเจริญปัญญาได้ เพราะฉะนั้น คนที่จะอบรมเจริญปัญญา
จึงไม่ควรปรารถนาจะเป็นอสัญญusstตาพรหม

๑๔๔๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๒๘

เวลาที่จักขุประสาทรูปเกิดขึ้น ทราบได้แล้วใช่ไหมว่า ในกลุ่มของรูปที่มี จักขุประสาทรูปนั้น มีรูปกี่รูป

ก็ต้องมี ๑๐ รูป ได้แก่ มหาภูตรูป ๔ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม และ อีก ๔ รูปซึ่งแยกออกจากมหาภูตรูป ๔ ไม่ได้ คือ สี กลิ่น รส โอชา และจักขุประสาท ซึ่งเป็นรูปที่เกิดจากกรรม และต้องมีชีวิตินทรีย์รูปรวมอยู่ด้วยอีกหนึ่งรูป จึงรวมเป็น ๑๐ รูป ชื่อว่าจักขุทสกกลาก

ขณะที่ได้ยินเสียง จักขุทสกกลากก็เกิดและดับเพราะกรรมเป็นปัจจัย โดยที่ไม่รู้เลย เพราะว่าขณะนั้นกำลังได้ยิน เพราะฉะนั้น ถ้าทางตาเห็นก็ไม่รู้เรื่องของทางหู เวลาที่ทางหูได้ยินก็ไม่รู้เรื่องของตาที่เห็น เพราะว่าสภาพของจิตที่เกิดขึ้นแต่ละขณะนั้น รู้ได้อารมณ์เดียวทางทวารหนึ่ง ๆ ไม่ใช่ปะปนกัน

เพราะฉะนั้น การเข้าใจเรื่องของรูป จะทำให้สติเกิดและระลึกลักษณะของ รูปนั้น เช่น ถ้ารู้ว่าในขณะที่เสียงปรากฏ จักขุประสาทรูปซึ่งเกิดเพราะกรรมก็ดับไปแล้ว และไม่ปรากฏ เพราะว่าในขณะที่นั้นกำลังได้ยิน ถ้ารู้อย่างนี้ สติจะระลึกที่เสียง หรือ ระลึกที่สภาพที่กำลังได้ยินคือรู้เสียง จะไม่สนใจในรูปอื่น ทำให้การมีเราที่กำลังได้ยิน หรือมีตัวตนทั้งแห่งของเราที่กำลังนั่งอยู่ในขณะนี้และได้ยิน จะหมดไป

แต่การหมดไปนี้ช้ามาก เพราะความทรงจำว่ามีเรา หรือตัวเราที่กำลังนั่ง หรือ กำลังนอน กำลังยืน กำลังเดิน เป็นสัญญาความจำที่เป็นอัตตสัญญา ยังจำไว้ว่ามี แม้ว่าในขณะที่นั้นรูปนั้นเกิดและดับไป เกิดและดับไป โดยไม่ปรากฏเลย

จริง ๆ แล้ว เฉพาะรูปใดที่ปรากฏ รูปนั้นยังไม่ดับ แต่รูปอื่นก็เกิดดับโดยที่ ถ้าสติไม่ระลึกก็ไม่สามารรู้ได้ เพราะฉะนั้น จะทำให้ถ้ายถอนการจดจำ ทรงจำไว้ว่า เป็นเรากำลังนั่งและได้ยินออก ให้ไม่มีเรานั้น จึงจะเป็นการเพิกอิริยาบถ มีแต่

สภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ซึ่งสภาพธรรมนั้นเป็นสภาพรู้ และมีเสียงที่กำลังปรากฏเท่านั้น และหมดไป แล้วแต่ว่าสติจะระลึกสภาพที่กำลังปรากฏทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย

เพียงชั่วขณะนิดเดียวเท่านั้นเอง สิ่งที่ผ่านมาแล้วก็หมดแล้ว หมดจริง ๆ ไม่ต้องคิดถึงอีกเลย ถ้าเป็นไปได้ สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นปัจจุบันธรรม คือเฉพาะที่กำลังปรากฏ โดยที่ไม่มีสภาพธรรมอื่นมาทรงจำไว้เลย ความเป็นตัวตนจะค่อย ๆ หายไปได้ แต่ถ้าไม่ศึกษาลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏพร้อมสติที่ระลึกทีละลักษณะ ความทรงจำว่ายังมีสิ่งนั้นอยู่สิ่งนี้อยู่ ก็ย่อมจะเป็นอึดอัดสัญญา

อย่างที่ดิฉันเคยเรียนถามเสมอว่า ขณะนี้พืชมี่ไหม ขณะที่กำลังเห็น พืชมี่ไหม ถ้าบอกว่ายังมีอยู่ อึดอัดสัญญาก็ทรงจำไว้ว่ายังมี แต่จริง ๆ แล้ว ในขณะที่กำลังเห็นพืชมี่อยู่ที่ไหน ถ้าไม่คิดถึงจะมีไหม เพ้าอยู่ที่ไหน แขนอยู่ที่ไหน มืออยู่ที่ไหน ในขณะที่กำลังได้ยินเสียง เสียงเท่านั้นที่ปรากฏ อย่างอื่นไม่มี

สำหรับกลุ่มของรูปที่เกิดจากกรรม ที่ทำให้รูปของบุคคลที่มีชีวิตต่างกับรูปที่ไม่มีชีวิตนั้น นอกจากกลุ่มของจักขุปสาทรูป ๑๐ รูป คือ จักขุทสกะ กลุ่มของโสตปสาทรูป ๑๐ รูป คือ โสตทสกะ กลุ่มของฆานปสาทรูป ๑๐ รูป คือ ฆานทสกะ กลุ่มของชีวหาปสาทรูป ๑๐ รูป คือ ชิวหาทสกะ กลุ่มของกายปสาทรูป ๑๐ รูป คือ กายทสกะ กลุ่มของหทยะซึ่งเป็นที่เกิดของจิต ๑๐ รูป คือ หทยทสกะ นอกจาก ๖ กลุ่มนี้แล้ว ยังมีกลุ่มของรูปที่เกิดจากกรรมที่ทำให้ปรากฏสภาพที่เป็นหญิงและสภาพที่เป็นชาย คือ อิตถิการูป ๑ และปรีสการูป ๑

เฉพาะจักขุปสาทเท่านั้น จะปรากฏว่าเป็นหญิงเป็นชายไม่ได้ ทุกคนทั้งหญิงและชายมีจักขุปสาทเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ถ้ามีเพียงจักขุปสาทรูป โสตปสาทรูป ฆานปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป กายปสาทรูป สภาพความเป็นหญิงชายจะปรากฏไม่ได้ เพราะว่าจักขุผู้ชายก็มี แต่อิตถิการูป ผู้ชายไม่มี จักขุผู้หญิงก็มี แต่ปรีสการูป ผู้หญิงไม่มี

เพราะฉะนั้น รูปที่เกิดจากกรรม นอกจากกลุ่มของรูปที่เป็นจักขุปสาทรูป โสตปสาทรูป ฆานปสาทรูป ชิวหาปสาทรูป กายปสาทรูป หทยรูป ยังต้องมี ภาวรูปอีก ๒ คือ อิตถิภาวรูป ๑ และปฐิภาวรูป ๑ ซึ่งในบุคคลหนึ่งจะมีเฉพาะ อิตถิภาวหรือปฐิภาวเท่านั้น คือ ถ้าเป็นหญิง ก็มีอิตถิภาวรูปที่เกิดจากกรรม ซึมซาบอยู่ทั่วทั้งตัวทำให้ปรากฏรูปร่างสัญญาณที่ทำให้รู้ได้ว่าเป็นอาการของอิตถิภาวรูป ถ้าเป็นปฐิภาวรูป ก็เช่นเดียวกัน คือ เป็นรูปที่ซึมซาบอยู่ทั่วตัวที่ทำให้ปรากฏเป็น ลักษณะของเพศชาย หรือปรากฏความเป็นชาย

อภิสสาลินี รูปกัณฑ์ พระบาลีอิตถินทริยนิทเทส ข้อ ๖๓๒ มีข้อความว่า

คำว่าทรวตทง ได้แก่ สัญฐาน ด้วยว่าสัญฐานแห่งอวัยวะ มีมือ เท้า คอ และอกเป็นต้นของหญิง ไม่เหมือนอย่างของชาย เพราะกายท่อนล่างของหญิง ทั้งหลายลำสัน กายท่อนบนไม่ลำสัน มือเท้าก็เล็ก ปากก็เล็ก

คำว่า เครื่องหมายรู้ คือ เป็นเหตุให้รู้ได้ ด้วยว่าเนื้ออกของหญิงทั้งหลาย ไม่ลำสัน ปากก็ไม่มีหนวดเครา แม้การผูกผ้ารัดผมก็ไม่เหมือนของชาย

ถ้าหลับตาจะไม่เห็นเลยว่าหญิงหรือชาย แต่เพราะอิตถิภาวรูปซึมซาบอยู่ ทั่วทั้งตัวเป็นเหตุให้มีทรวตทงสัญญาณปรากฏทำให้รู้อิตถิภาวได้ ว่าเป็นเพศหญิง ไม่ใช่เพศชาย

คำว่า กิริยา คือ ธรรมชาติที่พึงกระทำ ด้วยว่าหญิงทั้งหลายเวลาเป็นเด็ก ชอบเล่นกระดิ่งเล็ก ๆ และสากเล็ก ๆ ชอบเล่นตุ๊กตางาม ๆ เอาดินเหนียว และปอมารอเป็นเส้นด้ายเล็ก ๆ

คำว่า อาการ ได้แก่ อาการเดินเป็นต้น ด้วยว่าหญิงทั้งหลายเมื่อเดิน ก็เดินไม่อาจหาญ เมื่อยืน นอน นั่ง เคี้ยว กิน ก็ยืน นอน นั่ง เคี้ยว กิน ไม่อาจหาญ

จริงอยู่ คนทั้งหลายเห็นแม้ชายไม่อาจหาญก็ยังพูดว่า เดิน ยืน นอน นั่ง เคี้ยว กิน เหมือนมาตุคาม คือ เหมือนหญิง

คำว่า สภาพหุญัง ภาวะหุญัง ทั้ง ๒ มีความหมายอย่างเดียวกัน ความเป็น
ได้แก่ สภาวะหุญัง สภาวะของหุญังนี้เกิดแต่กรรมตั้งขึ้นในปฏิสนธิกาล
ส่วนทรวดทรงหุญังเป็นต้น อาศัยอิตถินทรีย์ตั้งขึ้นในปวัตติกาล

ในขณะที่ปฏิสนธิมีกลุ่มของรูป ๓ กลุ่ม สำหรับผู้ที่เกิดในครรภ์มารดา คือ
หทยทสกะ เป็นรูปที่เกิดของปฏิสนธิจิต ๑ กลุ่ม กายทสกะ คือ ส่วนที่เป็น
กายปสาทรูป ๑ กลุ่ม และภาวทสกะ ๑ กลุ่ม ทั้ง ๓ กลุ่มนี้เป็นรูปที่เกิดเพราะกรรม
เกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิต แต่ขณะนั้นทรวดทรงหุญังยังไม่มี แต่อิตถิภารูป คือ
ภาวทสกะเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิตแล้ว

เพราะฉะนั้น ในปวัตติกาล เมื่อเจริญเติบโตขึ้น จึงปรากฏทรวดทรงหรืออาการ
ของหุญัง เพราะอิตถิภารูปซึมซาบอยู่ตลอดทั้งตัว ไม่ว่าจะดูส่วนไหน ถ้าให้ดูแขน
ก็รู้ว่านี่แขนหุญังหรือแขนชายเป็นต้น เพราะอิตถิภารูปซึมซาบอยู่ทั่วตัว

การที่อิตถิภารูปเกิดพร้อมปฏิสนธิ แต่ว่าทรวดทรงยังไม่ปรากฏนั้น มีข้อความ
อุปมาว่า

อุปมาเหมือนอย่างว่า เมื่อพืชมีอยู่ ต้นไม้ได้อาศัยพืช เพราะพืชเป็นปัจจัยจึง
เติบโตสมบูรณ์ด้วยกิ่งและคาบคตตั้งอยู่เต็มอากาศ ฉนั้นใด เมื่ออิตถินทรีย์
กล่าวคือภาวะหุญังมีอยู่ ย่อมปรากฏทรวดทรงแห่งหุญังเป็นต้น เหมือนฉนั้น

เวลามีเมล็ดพืช ยังไม่เห็นกิ่งก้านของต้นพืชนั้นเลย แต่อาศัยพืชที่มีอยู่
ก็เจริญเติบโตขึ้นโดยมีพืชเป็นปัจจัย จึงมีกิ่งและใบคอกตั้งอยู่เต็มอากาศ ฉนั้นใด เมื่อ
อิตถินทรีย์กล่าวคือภาวะหุญังมีอยู่ ย่อมปรากฏทรวดทรงแห่งหุญังเป็นต้น
เหมือนฉนั้น ในปวัตติกาลหลังจากที่ปฏิสนธิจิตดับไปแล้ว ต้องมีการเจริญเติบโตขึ้น

ข้อความต่อไปมีว่า

ก็อิตถินทรีย์เปรียบเหมือนพืช อาศัยอิตถินทรีย์ทรวดทรงหุญังเป็นต้นจึงตั้งขึ้น
ในปวัตติกาล เปรียบเหมือนอาศัยพืชต้นไม้จึงเติบโตตั้งอยู่เต็มอากาศ

ในบรรดาธรรมชาติเหล่านั้น อิตถินทรีย์ไม่ใช่เป็นสิ่งอันจักขุจะพึงรู้ได้ อัน
มโนพึงรู้ได้อย่างเดียว ทรวดทรงหุญังเป็นต้นแม้จักขุก็พึงรู้ได้ แม้อันมโนก็พึงรู้ได้

ไม่มีใครสามารถเห็นอติถิการูปที่ซึมซาบอยู่ทั่วตัวได้ แต่ว่ามโน คือ จิตที่เกิดขึ้นนึกคิดทางใจ สามารถรู้ในอาการและทรวดทรงที่ปรากฏได้ว่า นี่เป็นลักษณะของอติถิการูป

อติถิการูปไม่ใช่รูปหยาบ เป็นรูปละเอียด ไม่ใช่รูปใกล้ เป็นรูปไกล เพราะว่าแทงตลอดหรือประจักษ์ได้โดยยาก ใครว่าอติถิการูปหรือนุริสการูปรู้ง่ายบ้าง

เคยเห็นตุ๊กตาผู้หญิง ตุ๊กตาผู้ชาย รูปร่างใหม่ แต่นั่นไม่ใช่อติถิการูป เพราะว่าตุ๊กตาหญิง ตุ๊กตาชายไม่มีการูป ไม่ใช่รูปที่เกิดจากกรรมเป็นสมุฏฐาน แต่เมื่อเห็นทุกคนก็รู้ว่านี่ตุ๊กตาหญิงหรือตุ๊กตาชาย ตุ๊กตาเด็ก ๆ ก็ยังรู้ว่านี่เป็นเด็กหญิงหรือเด็กชาย โดยที่ไม่มีการูปเลย แสดงให้เห็นว่า การูปจริง ๆ ไม่ใช่สิ่งที่จะรู้ได้ง่าย เพราะว่าไม่ใช่รูปหยาบ แต่สัญญาความจำในสิ่งซึ่งเป็นทรวดทรงของอติถิการูปหรือนุริสการูปมี จึงทำให้จำแม้จนกระทั่งไม่ใช่อติถิการูปเลย เป็นแต่เพียงตุ๊กตาเท่านั้นก็ยังเห็นว่าเป็นตุ๊กตาหญิงหรือว่าตุ๊กตาชาย โดยทรวดทรง ลักษณะ อาการ หรืออาจจะเป็นเครื่องแต่งตัวก็ได้

อภฺรฺสุสาลินี รูปกัณฺทํ พระบาลีปริสินทริยนิทเทศ ข้อ ๖๓๓ แสดงลักษณะของเพศชาย คือ ปุริสินทริย์ ข้อความมีว่า

แม้ในปุริสินทริย์ ก็มีนัยนี้เหมือนกัน ส่วนทรวดทรงชายเป็นต้น ฟังทราบโดยตรงกันข้ามกับทรวดทรงหญิงเป็นต้น เพราะสัณฐานแห่งอวัยวะมีมือ เท้า และอก เป็นต้นของชายไม่เหมือนของหญิง ด้วยว่ากายท่อนบนของชายทั้งหลายลำสันออกมาไขว่ไหล่ ฟัง กายท่อนล่างไม่ลำสัน มือเท้าก็ใหญ่ ปากก็ใหญ่ เนื้ออกก็ลำสัน หนวดเคราก็เกิดขึ้น การใช้ผ้ารัดผมก็ไม่เหมือนของหญิง เวลาเป็นเด็กชอบเล่นรถและไถเป็นต้น ชอบทำชอบคันด้วยทราย ขุดบ่อ การเดินเป็นต้นก็อาจหาญ คนทั้งหลายเห็นแม้หญิงทำการเดินเป็นต้นอาจหาญย่อมพูดคำเป็นต้นว่า แม่คนนี้เดินเหมือนผู้ชาย ดังนี้

ผู้หญิงบางคนเดินเหมือนนายทหารก็มี เคยเห็นไหม เดินอย่างกล้าหาญ ดูลักษณะเหมือนนายทหารจริง ๆ ถ้าไม่สังเกตอาจจะไม่รู้ คือ ถ้าดูแต่เพียงหน้าตา

ก็เป็นคนสวย แต่เวลาเดินจริง ๆ ของเราเหมือนกับนายทหาร ถ้าสังเกตดู ลักษณะที่ต่าง ๆ กัน

ลักษณะเป็นต้นของอิตถินทรีย์ ข้อความใน **อัฐรสาลินี** มีว่า

อิตถิภาวาลักษณ์ มีอิตถิภาวะเป็นลักษณะ

อิตถิตี ปกาสนรสัง มีการประกาศว่าเป็นหญิงเป็นรสะ

อิตถิลิงคณิมิตตกุตตากับปานัง กรณภาวปัจจุปัฏฐานัง มีความเป็นเหตุหรือสัจฐานแห่งทรวดทรงเครื่องหมายรู้ กิริยาและอาการของหญิงเป็นปัจจุปัฏฐาน คือ เป็นอาการปรากฏ

ไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตนใด ๆ เลย เป็นแต่เพียงภารูป ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นก็มีกิจเฉพาะของตน เช่น ถ้าเป็นอิตถิภาวะก็มีลักษณะของหญิง จะฝันให้เป็นอย่างอื่นก็ไปไม่ได้ เพราะเมื่อภารูปอย่างนั้นเป็นอย่างนั้น ก็ต้องมีอาการอย่างนั้น คือ มีการประกาศว่าเป็นหญิงเป็นรสะ เป็นกิจ และ มีความเป็นเหตุหรือสัจฐานแห่งทรวดทรงเครื่องหมายรู้ กิริยาและอาการของหญิงเป็นปัจจุปัฏฐาน คือ เป็นอาการที่ปรากฏ

สำหรับลักษณะของปฐินทรีย์ ข้อความใน **อัฐรสาลินี** มีว่า

ปฐิสภาวาลักษณ์ มีปฐิสภาวะเป็นลักษณะ

ปฐิสติ ปกาสนรสัง มีการประกาศว่าเป็นชายเป็นรสะ

ปฐิสลึงคณิมิตตกุตตากับปานัง กรณภาวปัจจุปัฏฐานัง มีทรวดทรงสัจฐานหรือเครื่องหมายรู้ กิริยาและอาการของชายเป็นปัจจุปัฏฐาน คือ เป็นอาการปรากฏ

กอินทรีย์ทั้ง ๒ นี้ สำหรับคนครั้งปฐมกัปตั้งขึ้นในปวัตติกาล ในภายหลังต่อมาจึงตั้งขึ้นในปฏิสนธิกาล แม้ที่ตั้งขึ้นในปฏิสนธิกาล ก็ย่อมหวั่นไหวเปลี่ยนแปลงได้ในปวัตติกาล

ในสมัยปฐมกัป คือ ตอนที่โลกเพิ่งเกิดใหม่ ๆ ผู้ที่เกิดในพรหมโลกเมื่อจุติจากพรหมโลกแล้วก็ปฏิสนธิในโลกมนุษย์ ในครั้งที่แปดปฐมกัปที่โลกเพิ่งเกิดขึ้นนั้น ไม่มี

เพศหญิงและเพศชาย แต่เมื่อทั้ง ๒ บุคคลมีความคุ้นเคย มีความสนิทสนม มีความพึงพอใจ มีความยินดี มีฉันทราคะเพิ่มขึ้น ก็ทำให้มีภาวะรูปของหญิงและภาวะรูปของชายเกิดขึ้นในปวัตติกาล และหลังจากนั้นเป็นต้นมาภาวะรูปทั้ง ๒ นี้ก็เกิดขึ้นในปฏิสนธิกาล คือ พร้อมกับปฏิสนธิขณะ แล้วแต่ว่ากรรมใดจะทำให้ภาวะรูปใดเกิดขึ้นถึงอย่างนั้น แม้ว่าภาวะรูปจะเกิดพร้อมกับปฏิสนธิจิตในปฏิสนธิกาล ก็ย่อมหวั่นไหวเปลี่ยนแปลงได้ในปวัตติกาล ดังพระบาลีที่พระธรรมสังคหาคารยกุลกล่าวไว้ว่า

กัมมัยันันฺถล เพศหญิงปรากฏแก่ภิกษุรูปหนึ่ง กัมมัยันันฺถล เพศชายปรากฏแก่ภิกษุณีรูปหนึ่ง

เป็นเรื่องธรรมดา แล้วแต่กรรมที่จะทำให้ภาวะรูปเปลี่ยนจากอดีตภาวะรูปเป็นบุริสภาวะรูป หรือเปลี่ยนจากบุริสภาวะรูปเป็นอดีตภาวะรูป

๑๔๔๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๔

ถ. กรณีที่ผู้ที่ได้มานสมาบัติ มีอิทธิวิธีต่าง ๆ ทำร่างให้เป็นหลายคน หรือ
สิ่งที่มีชีวิตขึ้นมากก็ตาม อยากทราบว่า รูปต่าง ๆ เหล่านั้นมาจากไหน

สุ. แสดงให้เห็นว่า รูปที่มีปรากฏอยู่ ถ้าเป็นของจริงย่อมมีสมมุติฐานให้เกิด
คือ ทุกอย่างที่เกิดขึ้นปรากฏต้องมีเหตุปัจจัย ไม่ใช่อยู่ดี ๆ ไม่มีเหตุปัจจัยเลย
ก็สามารถกระทำการหนึ่งสิ่งใดให้เกิดขึ้น

ตามหลักของสภาพธรรมตามความเป็นจริงที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ คือ
สภาพธรรมใดก็ตามที่จะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่าง เพราะฉะนั้น
แม้รูปที่เกิดขึ้นเพราะอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ นั้น ข้อความใน **อภิญญาสาธิตี** มีว่า

จิตเป็นปัจจัยให้เกิดรูปที่มีอุตุเป็นสมมุติฐาน

ไม่ใช่ว่ารูปนั้นจะเกิดโดยที่ไม่มีอะไรเป็นสมมุติฐาน ใช่มั้ย แต่รูปแต่ละกลุ่ม
ที่จะเกิดขึ้นได้ ต้องรู้ว่า รูปนั้นเกิดขึ้นเพราะจิต หรือเกิดขึ้นเพราะกรรม หรือเกิดขึ้น
เพราะอาหาร หรือเกิดขึ้นเพราะอุตุ สำหรับกัมมชรูปของแต่ละคน สุดปัญญาที่ใครจะ
ไปทำให้เกิดขึ้นได้ แม้จักขุสภาพรูปที่ว่าจะเปลี่ยนจักขุสภาพหรืออะไรก็ตามแต่ ก็ไม่ใช่
รูปที่เกิดจากกรรมทั้งสิ้น เพราะว่ารูปที่เกิดจากกรรมต้องมีกรรมเท่านั้นเป็นปัจจัย

เพราะฉะนั้น สำหรับรูปที่เกิดจากอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เป็นสุทธวิญญูรูปที่
เกิดขึ้นแต่จิต สุทธวิญญูรูป ได้แก่ อวินิพโกรูป ๘ รูปล้วน ๆ ไม่มีรูปอื่นเกิดร่วมด้วย
จึงชื่อว่าสุทธวิญญูรูป หรือสุทธวิญญูกလာป

รูปที่มอดังนี้ว่า แสดงเป็นข้างบ้าง แสดงเป็นม้วนบ้าง แสดงเป็นรถบ้าง แสดง
จัดกระบวนทัพต่าง ๆ บ้างในอากาศ

แสดงให้เห็นเหมือนเป็นอย่างนั้น ไม่ใช่สร้างข้างขึ้นมาจริง ๆ ให้มีกัมมชรูปเกิดขึ้น แต่ความจริงเป็นรูปที่เกิดจากอุตุนั้น ซึ่งอุตุที่ทำให้เกิดรูปนั้นมีจิตเป็นสมุฏฐานให้เกิด เพราะอาศัยอิทธิคือฉานจิต เพราะฉะนั้น รูปนั้นชื่อว่า จิตตปัจจัยอุตฺตสมุฏฐานัง คือ จิตเป็นปัจจัยให้เกิดรูปที่มีอุตุเป็นสมุฏฐาน เพราะว่าข้าง ม้าเหล่านั้น หรือ กระบวนต่าง ๆ เหล่านั้นจะเกิดไม่ได้เลย ถ้าจิตไม่เป็นปัจจัยให้รูปที่เกิดจากอุตุนั้น เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น เรื่องรูปเป็นเรื่องที่ละเอียด ในชีวิตประจำวัน แม้แต่อุตุเองก็จะ เป็นปัจจัยให้เกิดรูปที่มีอุตุเป็นสมุฏฐานได้ เช่น เมฆ ชื่อว่ามีอุตุเป็นสมุฏฐาน สายฝน ชื่อว่ามีอุตุเป็นปัจจัย เมื่อฝนตกแล้ว พืชงอกงาม แผ่นดินส่งกลิ่น ภูเขาปรากฏเป็น สีเขียว ทะเลน้ำขึ้น ก็ชื่อว่าอุตฺตปัจจัยอุตฺตสมุฏฐาน คือ อุตุเป็นปัจจัยให้เกิดรูปที่มี อุตุเป็นสมุฏฐาน

นี่คือชีวิตประจำวันในวันหนึ่ง ๆ รูปที่ปรากฏเป็นไปเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน เพราะจิตเป็นสมุฏฐาน เพราะอุตุเป็นสมุฏฐาน เพราะอาหารเป็นสมุฏฐาน และแม้แต่ รูปที่เกิดจากอุตุ ก็ยังมีจิตเป็นปัจจัยให้รูปที่เกิดเพราะอุตุเป็นสมุฏฐานนั้นเกิดขึ้นได้

ถ. มีกัมมปัจจัยอุตฺตสมุฏฐานไหม

ส. มี เช่น จักรวรรณะ อุทยานและวิมานเป็นต้นของเทวดาทั้งหลาย ชื่อว่า กัมมปัจจัยอุตฺตสมุฏฐาน คือ กรรมเป็นปัจจัยให้รูปที่มีอุตุเป็นสมุฏฐานเกิดขึ้น

ซับซ้อนมาก แล้วแต่กรรม คงเคยได้ฟังเรื่อง ๆ หนึ่งในครั้งอดีตที่ว่า ท่านผู้หนึ่ง ท่านไปไถนา ปรากฏว่าดินที่ท่านไถเป็นทองทั้งหมด แต่เวลาที่พระเจ้าแผ่นดินให้คนมา ขนทองนั้นไป ทองนั้นก็กลายเป็นดินอีก เพราะกรรมของบุคคลนั้น

ถ้าไม่ใช่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้จะไม่มีใครรู้ว่า ทุกอย่างที่ดีเป็นสิ่งประหลาด มหัศจรรย์นั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ฉะนั้น ต้องมีสมุฏฐาน มีปัจจัยให้เกิดทุกสิ่งทุกอย่าง เกินวิสัยที่จะมีตัวตนหรือสัตว์บุคคลที่จะมีอำนาจเด็ดขาดทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ แต่ถ้าเป็น ผู้ที่เข้าใจเรื่องของสมุฏฐานทั้งหมด หรือเหตุปัจจัยทั้งหมด ย่อมรู้ว่า ทุกอย่างที่เกิดขึ้น ในแต่ละขณะนี้ต้องอาศัยปัจจัยมากเพียงไร ทั้งปัจจัยที่เป็นอดีต หรือแม้แต่กรรมก็ยัง

ต้องอาศัยอุตุเป็นสมุฏฐานจึงจะเกิดพวกวิมานต่าง ๆ ของเทวดาได้ ไม่ต้องมีการก่อสร้างบนสวรรค์ นายช่าง วิศวกรทั้งหลายไม่จำเป็น เพราะว่ากรรมเป็นปัจจัยให้เกิดรูปที่เกิดเพราะอุตุเป็นสมุฏฐาน

ถ. อาหารปัจจัยอุตุสมุฏฐานมีไหม

ส. มี สำหรับอาหารเป็นปัจจัยให้เกิดรูปที่มีอุตุเป็นสมุฏฐาน ข้อความใน **อัญญสาลินี** มีว่า บางคนรับประทานอาหารที่เป็นวิสภาคะ คือ อาจจะไม่เหมาะกับร่างกาย และเดินไปกลางแดด ทำให้เกิดไฟ ตกกระ และร้อนเป็นต้น เพราะว่ารับประทานอาหารอย่างนั้น และไปถูกอุตุอย่างนั้น ก็ทำให้เกิดรูป เช่น ไฟ ฟ้า ตกกระขึ้น ก็เป็นอาหารปัจจัยอุตุสมุฏฐาน คือ อาหารเป็นปัจจัยให้เกิดรูปที่มีอุตุเป็นสมุฏฐาน

มากมายหลายเรื่องในชีวิตประจำวัน ถ้าคิดพิจารณาจะเห็นความเป็นอนัตตาของสภาพธรรมแต่ละอย่าง และจะรู้ว่า ถ้ายังเต็มไปด้วยความไม่รู้ก็จะหลงยึดถือสภาพธรรมที่เกิดและดับไปอย่างรวดเร็วว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่เสมอ โดยเฉพาะจะยึดถือรูปภายในว่าเป็นตัวตนของเราอย่างเหนียวแน่น เมื่อมีตัวตน มีของเรา ก็มีสัตว์บุคคลอื่น ไม่เห็นความจริงว่าเป็นเพียงรูปที่เกิดขึ้นเพราะสมุฏฐานต่าง ๆ

ข้อความต่อไปมีว่า

รูปมีอาทิอย่างนี้ คือ ผม หนวด งา ข้าง ขนหางม้า ขนหางจามรี ชื่อว่า กัมมปัจจัย รูปมีกรรมเป็นปัจจัย

ไม่เหมือนกับรูปที่มีกรรมเป็นสมุฏฐาน ไซ้ไหม ถ้ารูปมีกรรมเป็นสมุฏฐาน เช่น จักขุปสาทรูป เฉพาะที่กลางตาซึ่งสามารถรับกระทบกับสิ่งที่ปรากฏทางตา รูปนั้นกลุ่มนั้น กลาปนั้น มีรูป ๑๐ รูปที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมุฏฐาน แต่ส่วนอื่นจะเป็นผม หรือจะเป็นหนวด จะเป็นงา ข้าง ขนหางม้า หรือขนหางจามรี เป็นต้น ส่วนต่างพิเศษออกไปของแต่ละบุคคล ก็เป็นรูปที่มีกรรมเป็นปัจจัย ทำให้รูปร่างลักษณะสัณฐานของแต่ละหญิงแต่ละชายต่าง ๆ กันไป ตามกรรมที่วิจิตรมากเป็นปัจจัย

อิตถิการูปและปฐการูป ไม่เห็น อย่าลืม แต่ทางใจสามารถนึกถึงรูปร่าง
สัณฐานของทรวดทรงที่เกิดเพราะอิตถิการูปและปฐการูปได้

สำหรับบางบุคคลมีเครื่องหมายเพศ ๒ อย่าง แต่มีภาวะรูปอย่างเดียว เป็นสิ่งที่
เกิดไม่บ่อย แต่เป็นไปได้ ซึ่งในพระไตรปิฎกใช้คำว่า อุกโตพยัญชนกะ หมายความว่า
เป็นผู้ที่มีภาวะรูปเดียว แต่มีเครื่องหมายเพศ ๒ อย่าง

มีคำถามว่า ก็อุกโตพยัญชนกะมีอินทรีย์เดียว หรือ ๒ อินทรีย์

ตอบว่า มีอินทรีย์เดียว

สำหรับอินทรีย์เดียวนั้น ถ้าเป็นอิตถิอุกโตพยัญชนกะ ก็คืออิตถินทรีย์
ถ้าเป็นปฐอุกโตพยัญชนกะ ก็คือปฐินทรีย์

เพราะฉะนั้น ความเข้าใจของเราเรื่องกะเทย ไม่เหมือนกับที่ทรงแสดงไว้ว่า
อเหตุกปฏิสนธิจิต คือ อุเบกขาสันตிரณกุศลวิบากทำกิจปฏิสนธิในภูมิมนุษย์ทำให้เป็น
คนพิการ หรือบ้า ใ้ บอด หนวกแต่กำเนิด หรือว่าเป็นกะเทย ซึ่งผู้ที่เป็นกะเทยนั้น
ต้องไม่มีภาวะรูปเลย ดังนั้น ผู้ที่ไม่มีภาวะรูป ไม่จำเป็นต้องเป็นมนุษย์ก็ได้ สัตว์ตัวเล็ก ๆ
หรืออะไรก็ตามแต่ที่เวลาเกิดมามีกัมมชรูปอื่น ๆ แต่ไม่มีภาวะรูป

ฉะนั้น ตามความเป็นจริงต้องทราบว่า ที่ใช้คำว่ากะเทย ต้องไม่มีภาวะรูปเลย
ถ้ามีภาวะรูปหญิง หรือว่าภาวะรูปชาย แต่มีความโน้มเอียงที่จะพอใจในอากัปภิกิริยา
ต่าง ๆ ก็เป็นเพราะการสะสมในหลาย ๆ ชาติ ซึ่งทุกคนก็เคยเกิดเป็นทั้งหญิงและ
ชายมาแล้ว เพราะฉะนั้น หญิงบางคนก็อยากเป็นชาย ทั้ง ๆ ที่เป็นผู้หญิงแท้ ๆ
หน้าตาสะสวย แต่พูดที่ไรก็บอกว่า ชาติหน้าขอให้เกิดเป็นผู้ชาย ไม่ทราบว่า
เพราะอะไรจึงอยากเป็นชาย ในเมื่อชาติก่อน ๆ ไฉนก็เคยเป็นมาแล้ว และอาจจะบอก
ว่าเมื่อไรจะเกิดเป็นหญิงก็ได้

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องที่จะต้องเปลี่ยนแปลงสิ่งซึ่งมีอยู่แล้วในชาตินี้ คือ
ถ้าชาตินี้เป็นหญิง ก็เป็นหญิงไปไม่เท่าไรก็หมด และกรรมหนึ่งก็จะทำให้เกิดซึ่ง
แล้วแต่ว่าจะเป็นหญิงหรือเป็นชาย ถ้าเป็นชายและรู้สึกว่ารำบาก เดือดร้อน มีภาวะ

มาก ก็คงอยากจะเป็นหญิง และไม่นานก็จะเป็นหญิงได้ เมื่อจิตจิตดับปฏิสันธิเกิด แล้วแต่ว่ากรรมใดจะทำให้เป็นหญิง

เพราะฉะนั้น สัญญาความจำของเราจำผิด ๆ มามาก คือ ไม่ได้รู้ความจริงว่า อิตถิการูปนั้นเป็นอย่างไร และบุริสการูปนั้นเป็นอย่างไร เพียงแต่ดูจากลักษณะ อาการทรวดทรงสัณฐานบ้าง ก็คาดคะเนว่า เป็นอาการของอิตถิการูป หรือ บุริสการูป แต่ถ้าผู้หญิงตัดผมสั้นและนุ่งผ้าถุงกระเบนเหมือนกันหมดตามทุ่งนา ก็ดูยากใช่ไหม เพราะว่าผู้ชายก็แต่งตัวอย่างนั้นเหมือนกัน ถ้าแต่งตัวเหมือนกันแล้ว ก็เกือบจะไม่รู้ นอกจากเป็นผู้ที่มีสัญญาความจำที่ละเอียดก็สามารถรู้ได้ แต่บางครั้งก็ต้องถามว่า ผู้หญิงหรือผู้ชาย ก็เป็นไปได้ เพราะว่าสัญญาความจำของเราไม่พอ เพราะว่าอิตถิการูปไม่ใช่รูปที่ปรากฏ ไม่ใช่รูปหยาบที่จะรู้ได้ เพียงอาการหรือ ทรวดทรงที่ทำให้สัณนัฏฐะปรากฏ และสัญญาก็จำไว้เท่านั้นเอง

สิ่งที่ปรากฏทางตาสำหรับสิ่งที่มีชีวิต สัตว์ บุคคลที่มีชีวิต รูปจะต่างกับ รูปภายนอกซึ่งไม่มีชีวิต

เรื่องของรูป ละเอียดกว่านี้มาก ซึ่งจะศึกษาได้จากพระไตรปิฎกและอรรถกถา และที่กล่าวถึงนี้ก็เพียงสังเขป เพื่อให้เข้าใจสภาพธรรมที่ปรากฏ เพื่อเกื้อกูลให้สติระลึก ลักษณะของรูปที่ปรากฏให้ถูกต้อง ให้เห็นว่าไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลจริง ๆ จนกว่าจะอบรมเจริญปัญญาสามารถประจักษ์แจ้งในลักษณะของรูปแต่ละรูปที่เกิดดับ

สำหรับรูป ๒๘ รูป ที่จะพิจารณาว่าแต่ละบุคคลมีรูปเท่าไร การกล่าวถึง รูป ๒๘ รูป กล่าวได้หลายนัย แล้วแต่ว่าจะเป็นทางทวารต่าง ๆ หรือจะเป็นประเภท ของรูปที่แยกกันไม่ได้ หรือจะเป็นรูปที่มีใจครอง ไม่มีใจครอง แต่รวมแล้วต้องได้ ๒๘ รูป ซึ่งจะขอกล่าวถึงปะปนกันไป

สำหรับรูป ๒๘ รูป รูปที่เป็นใหญ่เป็นประธาน คือ มหาภูตรูป ๔ ได้แก่ ธาตุดิน ๑ ธาตุน้ำ ๑ ธาตุไฟ ๑ ธาตุลม ๑

เมื่อมีมหาภูตรูป ๔ แล้ว ต้องมีอุปาทายรูป คือ รูปซึ่งเกิดร่วมด้วย แยกกัน ไม่ได้เลยอีก ๔ รูป คือ สี ๑ กลิ่น ๑ รส ๑ โชชา ๑ รวมเป็น ๘ รูป

รูปทุกรูปที่เกิดขึ้นยังไม่ดับทันที ยังมีการสืบทอดและการเสื่อมจนถึงขณะที่ดับ เพราะฉะนั้น ลักษณะของรูปทุกรูปที่เกิดขึ้นจะมีลักษณะรูป ๔ คือ อุปจยรูป ขณะที่เกิด ๑ สันตติรูป ขณะที่เจริญขึ้น ๑ ชรตารูป ขณะที่เสื่อมลง ๑ อนิจจตารูป ขณะที่ดับ ๑ เป็นลักษณะ ๔ รวมเป็น ๑๒ รูป

ถ้าพูดถึงกลุ่มของรูป ๆ หนึ่งรูปใด อย่าคิดถึงเพียง ๘ เพราะต้องมีลักษณะรูป ๔ นี้ด้วย รวมเป็น ๑๒ รูป แต่ว่าลักษณะการเกิดดับของรูปนั้นก็เร็วมาก ไม่มีใครจะไปจับสันตติรูป หรือชรตารูปได้ แต่สามารถที่จะแยกได้ว่า สำหรับอุปจยรูปและสันตติรูปนั้น คือ ขณะที่เกิดแล้วยังไม่ดับ ส่วนชรตารูปและอนิจจตารูป ก็คือขณะที่ใกล้จะดับ คือ ขณะที่เสื่อมและขณะที่ดับ ๑๒ รูปแล้ว

นอกจากนั้น ยังมีปริจเฉทรูป คือ อากาสรูป คั่นอยู่ในทุก ๆ กลาปซึ่งเล็กที่สุดอีก ๑ รูป ทำให้รูปไม่ติดกัน ถ้ารูปติดกันหมดจะไม่มีการแตกย่อย กระจัดกระจายรูปแต่ละรูปออกเป็นส่วนย่อยที่ละเอียดที่สุดได้ แต่รูปที่ปรากฏเป็นรูปใหญ่โตทั้งหมด สามารถแตกย่อยได้อย่างละเอียดที่สุดเพราะมีอากาศธาตุ หรือ อากาสรูป คือ ปริจเฉทรูป คั่นอยู่ทุก ๆ กลาป หรือทุก ๆ กลุ่มของรูป เพราะฉะนั้น อากาศธาตุหรืออากาสรูป เป็นสิ่งที่มีจริง ไม่ใช่นามธรรม เป็นรูปธรรมอีก ๑ รูป รวมเป็น ๑๓ รูป

และสำหรับรูปที่มีใจครอง ก็มีจักขุปสาทรูป ๑ โสตปสาทรูป ๑ ฆานปสาทรูป ๑ ชิวหาปสาทรูป ๑ กายปสาทรูป ๑ อีก ๕ รูป เป็นปสาทรูป ๕ รวมเป็น ๑๘ รูป

นอกจากนั้น ยังมีหทยรูป คือ รูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิตอีก ๑ รูป รวมเป็น ๑๙ รูป

และรูปที่เกิดจากกรรม ต้องมีชีวิตินทรีย์รูปที่จะรักษากลุ่มของรูปที่เกิดจากกรรม ให้ดำรงอยู่เป็นรูปที่มีชีวิตอีก ๑ รูป รวมเป็น ๒๐ รูป

นอกจากนั้น ยังมีภาวรูปอีก ๒ รูป คือ อิตถิภาวรูป ๑ บุริสภาวรูป ๑ รวมเป็น ๒๒ รูป แต่ในแต่ละบุคคลจะมีภาวรูปเดียว

และที่มีการเคลื่อนไหวเดินเหิน เหยียดคู้ ทำกิจการงานต่าง ๆ เพราะมีวิการรูป ๓ คือ รูปที่มีลักษณะเบา ลักษณะอ่อน ลักษณะควรแก่การงานอีก ๓ รูป รวมเป็น ๒๕ รูป

ที่ทุกคนกำลังนั่งอยู่ และเหลียวซ้ายแลขวาบ้าง ต้องมีวิการรูป ๓ จึงจะมีการเคลื่อนไหวเหยียดคู้แลเหลียวได้ ไม่เหมือนพวกรูปที่ไม่มีวิการรูป อย่างรูปภายนอกที่ไม่มีใจครอง ไม่มีวิการรูปเลย รูปที่มีใจครองเท่านั้นจึงจะมีวิการรูป

และยังมีวิญญัตติรูป คือ ในขณะที่ต้องการแสดงความหมายให้บุคคลอื่นรู้ ด้วยกาย เวลาที่อยากให้กายปรากฏอาการที่เป็นเครื่องหมายรู้ขึ้น ขณะนั้นเป็น กายวิญญัตติรูป ๑ รูป ถ้าเป็นทางคำพูด เวลาที่จะพูดแต่ละคำ ไม่ใช่อยู่ดี ๆ นั่งเฉย ๆ ไม่มีการขยับเขยื้อนเลยเสียงจะออกมาได้ แต่ต้องมีวจิวิญญัตติรูป คือ รูปที่ทำให้มีการกระทบกันของฐานที่เกิดเสียง ทำให้เสียงเกิดขึ้นปรากฏตามที่ใจคิด เพราะว่าใจต้องคิดก่อน มีวิตก มีวิจารณ์ บางครั้งไม่พูด คิดในใจ ก็เป็นลักษณะของวิตกและวิจารณ์ แต่ขณะใดที่ไม่ได้อยู่เพียงในใจ มีเสียงออกมาด้วย ก็ต้องมีวจิวิญญัตติรูปด้วย เพราะฉะนั้น เมื่อมีวิญญัตติรูปอีก ๒ คือ กายวิญญัตติรูป ๑ และวจิวิญญัตติรูป ๑ ก็รวมเป็น ๒๗ รูป

และเมื่อมีวจิวิญญัตติรูป ต้องมีสัททรูป คือ เสียง อีก ๑ รูป รวมเป็น ๒๘ รูป

นี่คือทุกคนที่กำลังนั่งอยู่ในที่นี่ เวลาเคลื่อนไหวแต่ละครั้งลองพิจารณาลักษณะของรูปในขณะนั้นที่กำลังเคลื่อนไหว เป็นวิการรูป ในขณะที่ต้องการให้คนอื่นรู้ ความหมาย ในขณะนั้นสติก็เกิดระลึกได้ว่า ลักษณะอาการของรูปนั้นเป็น กายวิญญัตติรูป หรือในขณะที่กำลังพูดก็ให้รู้ว่า ขณะนี้มีรูปที่ทำให้เกิดเสียงโดยกระทบกันที่ฐานทำให้เกิดเสียง เป็นแต่ละขณะจริง ๆ ที่เกิดดับอย่างรวดเร็ว ถ้าสติระลึกบ่อย ๆ จะสามารถรู้ว่า ในขณะนั้นเป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เป็นอนัตตา

๑๔๔๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๔

ในคราวก่อนเป็นเรื่องของจักขุวิญญาณ ซึ่งกำลังเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา แต่เป็นการยากที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่บุคคล ซึ่งเป็นแต่เพียงสภาพเห็น หรือสภาพที่กำลังรู้สิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ เพราะชื่อนามธรรมเป็นสภาพธรรมที่ละเอียด ไม่มีรูปร่าง ไม่มีสีฐาน เป็นแต่เพียงอาการรู้ หรือธาตุรู้ แต่ที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติลักษณะของจิตประเภทต่าง ๆ ก็โดยอาศัยวัตถุ หรือว่าโดยอาศัยอารมณ์ เช่น จิตมีจริง แต่จิตนี้เกิดที่ไหน และรู้อารมณ์อะไร ถ้าไม่กล่าวถึงกิจของจิต หรือว่าที่เกิดของจิต หรืออารมณ์ของจิต ก็ไม่สามารถพิจารณาได้ตามความเป็นจริงว่า ที่มีจิตนั้น ในขณะนี้จิตอยู่ที่ไหน

และสำหรับรูป แม้ว่าเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา แต่การเกิดของรูปแต่ละรูปซึ่งเกิดขึ้นเพราะสมุฏฐานต่าง ๆ ก็ทำให้มีอาการปรากฏเห็นเป็นวัตถุต่าง ๆ บุคคลต่าง ๆ โดยที่ไม่รู้เลยว่าแท้ที่จริงแล้วแต่ละกลุ่มหรือแต่ละกลาปของรูปนั้น ต้องอาศัยปัจจัยเกิดขึ้นและดับไป ถึงแม้ว่าจะช้ากว่าจิตก็จริง แต่ก็ดับไปอย่างรวดเร็วมาก ทำให้ไม่เห็นว่าเป็นแต่เพียงรูปแต่ละประเภทซึ่งเกิดปรากฏแต่ละทางและดับไป

การที่จะกล่าวถึงรูป ๒๘ รูป กล่าวได้หลายนัย คือ ค่อย ๆ นับไปตามเหตุตามผล เช่น มหาภูตรูป ๔ ไม่มีใครไม่รู้จัก ธาตุดิน ๑ ธาตุน้ำ ๑ ธาตุไฟ ๑ ธาตุลม ๑ และเมื่อมีมหาภูตรูป ๔ ก็ต้องมีอุปาทายรูป ๔ คือ สี ๑ กลิ่น ๑ รส ๑ โชชา ๑ รวม ๘ รูป แยกจากกันไม่ได้เลย และต้องมีลักษณะรูป ๔ เพราะว่ารูปใดที่เกิดขึ้นรูปนั้นต้องดับไป เพราะฉะนั้น ลักษณะของรูป ๆ หนึ่งที่เกิดขึ้นจะมี ๔ อย่าง คือ ขณะเกิดเป็นอุปายรูป ขณะที่ยังไม่ดับกำลังเจริญสืบต่อเป็นสันตติรูป ขณะเสื่อมเป็นขรตารูป และขณะดับเป็นอนิจจตารูป แม้ว่าจะเป็นรูปชั่วขณะที่สั้นมาก แต่ต้องมี

ลักษณะถึง ๔ เพราะว่ารูปมีอายุเท่ากับ ๑๗ ขณะของจิต นี่ก็เพิ่มรูปขึ้นเรื่อย ๆ จาก ๘ รูป เป็นอีก ๔ รูป คือ ลักษณะรูป ๔ รวมเป็น ๑๒ รูป

ถ. ลักษณะของรูป สีไม่สงสย กลิ่นไม่สงสย รสก็ไม่สงสย แต่โอชา ลักษณะของโอชา

ส. ลักษณะของโอชา เป็นรูปที่ทำให้เกิดรูป เพราะว่ารูปที่เกิดจากกรรม ก็เป็นประเภทหนึ่ง รูปที่เกิดจากจิตก็เป็นอีกประเภทหนึ่ง รูปที่เกิดจากอุตุก็เป็นอีกประเภทหนึ่ง แต่ทั้งรูปที่เกิดจากกรรม รูปที่เกิดจากอุตุ รูปที่เกิดจากจิต ไม่พอที่จะดำรงอยู่ได้ ต้องอาศัยรูปที่เกิดจากอาหารด้วย เพราะฉะนั้น โอชาเป็นรูปที่อยู่ในอาหารที่เป็นคำ ๆ เป็นสมมุติฐานที่ทำให้รูปก่อตั้งขึ้นเป็นอาหารรูป

ในข้าวมีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม และมีโอชาด้วย ถ้ามีแต่ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม จะไม่เป็นอาหารที่ทำให้เกิดรูปขึ้นมาได้อีก ฉะนั้น ที่ใดที่มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ที่นั่นต้องมีสี มีกลิ่น มีรส และมีโอชา

แต่โอชาไม่ใช่รส รสปรากฏเมื่อกระทบลิ้น เป็นรูปต่างหากอีกรูปหนึ่ง ไม่ใช่สี ไม่ใช่กลิ่น รสนั้นสามารถกระทบกับลิ้น และชีวหาวิญญูณเกิดขึ้นลิ้มรสต่าง ๆ ในวันหนึ่ง ๆ ที่รับประทานอาหารและรู้สึกว่ามีรสหลายชนิด หวานก็เป็นรสชนิดหนึ่ง เค็มก็เป็นรสชนิดหนึ่ง เปรี้ยว เผื่อน ฝาด ขม เป็นรสแต่ละชนิด ซึ่งไม่ใช่โอชา เพราะว่าโอชาเป็นรูปที่กระทบกับชีวหาปสาท และชีวหาวิญญูณก็เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นลิ้มรส ในขณะที่กำลังรู้รสต่าง ๆ คือ ชิวหาวิญญูณกำลังลิ้มรสที่กระทบกับชีวหาปสาท แต่ไม่ได้ลิ้มรสของปฐวี หรือรสของเตโช หรือรสของอาโป หรือรสของวาโย ซึ่งเป็นมหาภูตรูป ๔ เพราะมหาภูตรูป ๔ ไม่ใช่รส

มหาภูตรูป ๔ เป็นที่อาศัยของรสฉันใด มหาภูตรูป ๔ ก็เป็นที่อาศัยของโอชาอีกรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นสภาพธรรมที่ก่อตั้งให้เกิดกลุ่มของรูปที่เกิดจากโอชานั้นขึ้น

ในร่างกายจะต้องมีรูปซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นสมมุติฐานประเภทหนึ่ง มีรูปกลุ่มที่เกิดเพราะจิตเป็นสมมุติฐานประเภทหนึ่ง มีรูปที่เกิดเพราะอุตุเป็นสมมุติฐานประเภทหนึ่ง และต้องมีรูปที่เกิดเพราะอาหารเป็นสมมุติฐานอีกประเภทหนึ่ง จึงจะดำรงอยู่ได้

ลักษณะของโอชารูป ขอกล่าวถึงข้อความใน **อัฐุสาลินี รูปกัณฑ์**

โอชาภคณ กพพิงกาโร อาหาโร กพพิงการาหามีโอชาเป็นลักษณะ

รูปาทรณโรโส มีการนำมาซึ่งรูปเป็นรสะ คือ เป็นกิจ

อุปถัมภณปัจจุภูฐานโน มีการอุปถัมภเป็นปัจจุภูฐาน

กพพิง กัตวา อหริตัพพวัตถูปัทภูฐานโน มีวัตถุที่บุคคลพึงทำเป็นคำ
แล้วกลืนกินเป็นปัทภูฐาน

ข้อความที่ว่า โอชาภคณ กพพิงกาโร อาหาโร กพพิงการาหามีโอชาเป็น
ลักษณะ นี่เป็นสิ่งที่ทุกคนจำเป็นต้องรับประทานอาหาร เพราะว่าโอชารูปอยู่ใน
อาหาร เช่น ข้าว ผัก ผลไม้ และเป็นรูปที่ทำให้เกิดรูป เพราะฉะนั้น อาหารที่เป็น
วัตถุ เช่น ข้าว ปลา ผัก ผลไม้ต่าง ๆ ย่อมนำอันตรายออก คือ แก้วหิวได้ แต่ไม่อาจ
เพื่อรักษาร่างกาย คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สามารถนำอันตรายออก
เป็นอาหารที่หนักท้อง แก้วหิว แต่ไม่อาจเพื่อรักษาร่างกาย เพราะว่าไม่ใช่โอชารูป
ซึ่งจะเป็นสมุฏฐานให้เกิดรูปกลุ่มที่จะอุปถัมภรูปอื่น ๆ เช่น รูปที่เกิดจากกรรม รูปที่
เกิดจากจิต และรูปที่เกิดจากอตุ

อาหารที่เป็นโอชา ย่อมรักษา คือ บำรุงร่างกาย แต่ไม่อาจเพื่อนำอันตรายออก
คือ ถ้าเฉพาะโอชารูปจริง ๆ เท่านั้น ไม่สามารถแก้วหิวได้ ถ้ากลืนกรองเอาแต่โอชาของ
อาหารที่เป็นคำ ๆ มาบริโภค โอชาสามารถเป็นสมุฏฐานให้เกิดกลุ่มของรูปที่เกิดจาก
อาหารได้ แต่แก้วหิวไม่ได้

เพราะฉะนั้น อาหารแม้ทั้ง ๒ รวมกันแล้วย่อมอาจเพื่อรักษา ย่อมอาจแม้เพื่อ
นำอันตรายออกไป คือ แก้วหิวด้วย และทำให้เกิดกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะอาหารเป็น
สมุฏฐานด้วย

นี่เป็นเหตุที่จะต้องบริโภคอาหารเป็นคำ ๆ ไม่ใช่เอาแต่เฉพาะโอชาอย่างเดียว
เพราะว่ามหาภูตรูปจะมีธาตุไฟซึ่งเผาผลาญร่างกาย และทำอันตรายด้วย คือ ทำให้มี
ความรู้สึกหิว

มีคำถามว่า ก็อะไรเล่าชื่อว่าอันตราย

ตอบว่า เตโชธาตุอันเกิดแต่กรรม คือ ธาตุไฟที่กายปสาท

จริงอยู่ เมื่อวัตถุมิข้าวสุกเป็นต้นไม่มีภายในท้อง เตโชธาตุอันเกิดแต่กรรม ตั้งขึ้นจับเยื่อกระเพราะอาหาร ย่อมยังบุคคลให้พูดว่า ข้าพเจ้าหิวแล้ว จึงให้อาหาร เกิด และในเวลาที่ยืนกินอาหารแล้ว เตโชธาตุอันเกิดแต่กรรมนั้นก็ละเยื่อกระเพราะอาหาร ไปจับวัตถุที่เป็นอาหาร ที่นั้นสัตว์นั้นก็มีจิตไม่กระวนกระวาย

นี่คือทุกวันในชีวิตประจำวันที่เกิดหิวขึ้นเพราะเหตุใด และที่จะให้หายหิว ก็เพราะเหตุใด แต่ในมหาภูตรูป ๔ จะมีอุปาทายรูป ๔ เกิดร่วมด้วย คือ สีที่ปรากฏ เมื่อกระทบกับจักขุปสาท กลิ่นเมื่อกระทบกับฆานปสาทก็ปรากฏเป็นกลิ่นต่าง ๆ รสเมื่อกระทบกับชีวนปสาทจึงปรากฏได้ แต่สำหรับโอชาไม่ปรากฏ เพราะว่า ในอุปาทายรูป ๔ คือ สี ๑ กลิ่น ๑ รส ๑ โอชา ๑ อุปาทายรูป ๓ สีปรากฏเมื่อกระทบตา กลิ่นปรากฏเมื่อกระทบจมูก รสปรากฏเมื่อกระทบลิ้น สำหรับโอชา ไม่ปรากฏ แต่เป็นรูปที่มีอยู่ในมหาภูตรูป รูปทุกกลุ่มจะปราศจากโอชาไม่ได้ เพราะว่า เป็นอวินิพโกรูป ๘ เป็นรูปที่ไม่แยกออกจากกัน

ถ. เป็นรูปที่ปรากฏทางมโนทวาร ใช่ไหม

ส. รูปใดก็ตามทั้งหมดที่ไม่รู้ได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย รูปนั้นย่อมอาจรู้ได้ทางใจ อาจรู้ได้ แต่ไม่ทราบว่าจะรู้เมื่อไร

ถ. อาจรู้ได้ แต่ตอนนี้คงยังไม่รู้

ส. และใครจะรู้ ก็ตามควรแก่ปัญญาของผู้นั้น

ถ. คงจะเป็นปัญญา

ส. ซึ่งความจริงไม่น่าจะมีความจำเป็นใด ๆ ที่ต้องการจะรู้โอชารูป แต่รู้ว่า โอชารูปมีแน่นอน เพราะเมื่อบริโภคอาหารแล้วก็เจริญเติบโตขึ้น ย่อมแสดงว่ามีกลุ่มของรูปที่เกิดเพราะอาหารเป็นสมุฏฐาน

รูปภายนอกมีโอชาไหม รูปที่ไม่มีใจครองมีโอชาไหม มี รูปที่มีใจครองทุก ๆ กลุ่มที่ตัวทั้งหมด แม้แต่กลุ่มที่เล็กที่สุดของเส้นผมมีโอชาไหม ต้องมี เพราะว่า เป็นรูปที่แยกจากกันไม่ได้

สำหรับรูป ๘ รูป รูปใดก็ตามที่เกิดขึ้นต้องมีลักษณะรูป ๔ คือ ขณะที่เกิดขึ้น ขณะที่เจริญขึ้น ขณะที่เสื่อมลง และขณะที่ดับไป

ถ. จัดว่าเป็นสุขุมรูปด้วยใช่ไหม

ส. เป็น เพราะว่ารูปหยาบมีเพียง ๑๒ รูปเท่านั้น

สำหรับลักษณะรูป ๔ ข้อความใน **อวัฐสาสนี** มีว่า

อุปจยรูปมีลักษณะ คือ

อาจยลักขณเณ รูปัสสะ อุปจโย อุปจยรูปมีความเริ่มเกิดเป็นลักษณะ คือ มีการเกิดขึ้นในขณะนั้นเป็นลักษณะ

บุพพันตโต รูปานัง อุมมุขชาปนรโต มีการยังรูปทั้งหลายให้ผุดขึ้นเป็นระยะ คือ เป็นกิจ

นิยาตนปัจจุပ္ปัสสาโน ปริปุณณภาวปัจจุပ္ปัสสาโน วา มีความมอบให้เป็นปัจจุပ္ปัสสาโน หรือความบริบูรณ์เป็นปัจจุပ္ปัสสาโน

อุปจิตตรูปปทักสาโน มีรูปที่ถึงอุปาทขณะเป็นปทักสาโน

นี่คือความละเอียดของธรรม

ทุกคนรู้ว่าเป็นสภาพที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย มีกรรมเป็นปัจจัยทำให้รูปเกิดขึ้น เป็นสมุฏฐานให้รูปเกิดขึ้น มีอุตุ คือ ความเย็นหรือความร้อน ซึ่งเมื่อมีแล้ว ก็ยังเป็นสมุฏฐานก่อตั้งให้เกิดกลุ่มของรูปซึ่งเกิดจากอุตุนั้นด้วย และเมื่อมีจิตจิตนั้นเองก็เป็นสมุฏฐานทำให้เกิดกลุ่มของรูปซึ่งเกิดจากจิต

ข้อความในอรรถกถาแสดงลักษณะที่ละเอียด แม้แต่การเกิดของรูปก็ต้องมีลักษณะ ๔ เช่น ในอุปจยขณะ ขณะที่เกิด อุปจยรูป คือ ในขณะเริ่มเกิดเป็นขณะแรกนั้น มีความเริ่มเกิดเป็นลักษณะ ขณะนี้รูปเกิดดับไปแล้วไม่รู้เลย เพราะฉะนั้น จะไปถึงขณะอุปจยรูปซึ่งเพิ่งเกิดก็เป็นสิ่งที่ยาก ใช่ไหม เพราะถ้าจิตเป็นสมุฏฐาน รูปที่เกิดเพราะจิตจะเกิดพร้อมกับอุปาทขณะของจิต

ในขณะนี้ จิตก็กำลังเกิดดับอย่างรวดเร็ว และในอุปาทกขณะของจิตนั้นเอง จิตตชรูปก็เกิด และมีอุปจยลักษณะ คือ ขณะ que เริ่มเกิด ซึ่งคงจะไม่มีใครสามารถ ประจักษ์แจ้งแทงตลอดในขณะ que เริ่มเกิดของรูลนั้นได้ แต่ก็แสดงให้ เห็นว่า ใน ๑๗ ขณะของรูลนั้น ขณะ que เริ่มเกิดก็ไม่ใช่ขณะ que เป็นสันตติขณะ และขณะใด que เป็น สันตติขณะ ขณะนั้นไม่ใช่อุปจยขณะ ขณะ que รูลสืบต่อแล้วจากขณะ que เกิด ต้องไม่ใช่ รูลในขณะ que เกิด

เพราะฉะนั้น ในขณะ que เกิด อุปจयरูลมีความเริ่มเกิดเป็นลักษณะ มีการยังรูล ทั้งหลายให้ผุดขึ้น เพราะว่าอุปจयरูลจะเกิดขึ้นมาเองลอย ๆ ไม่ได้ อุปจयरูลเป็นแต่ เพียงการเกิดขึ้นของกลุ่มของรูล สมุฏฐานหนึ่งสมุฏฐานใดก็แล้วแต่ เช่น เมื่อ อวินิพโกครูลเกิดขึ้น ธาตุดินต้องเกิด ไม่ใช่มีอุปจयरูลต่างหากเกิด แต่ว่ากลุ่มของ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม สี้ กลิ่น รส โอชานั้นเอง มีการยังรูลทั้งหลายให้ผุดขึ้น นั่นคือ กิจของอุปจयरูล คือ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลมในขณะ que เริ่มเกิด

มีความมอบให้ เป็นปัจจุภฏฐาน หรือความบริบูรณ์เป็นปัจจุภฏฐาน

รูลทุกรูลขณะ que เกิดต่างกับขณะ que เจริญที่เป็นสันตติ เพราะฉะนั้น ขณะ que เกิด ของรูลก็คือขณะ que มอบให้ หรือขณะ que บริบูรณ์ เป็นอาการ que ปรากฏ ถ้าไม่มีการเริ่ม เกิดขึ้น รูลนั้นจะบริบูรณ์หรือปรากฏไม่ได้เลย มหาภูตรูล ถ้าไม่มีอุปจยขณะ สภาพที่ อ่อน แข็ง เย็น ร้อนก็ปรากฏไม่ได้

เพราะฉะนั้น อุปจยขณะของมหาภูตรูลนั้น มีความมอบให้ หรือความบริบูรณ์ ที่ จะปรากฏเป็นลักษณะอ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหวปรากฏได้

มีรูลที่ถึงอุปาทกขณะเป็นปฏฏฐาน

แล้วแต่ว่าสมุฏฐานใดจะก่อตั้งให้รูลประเภทใดเกิดขึ้น อุปจयरูลนั้นก็มีรูลที่ถึง อุปาทกขณะนั้นเองเป็นปฏฏฐาน คือ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด นี่คือนขณะเริ่มเกิด

ต่อไป คือ สันตติรูล ขณะสืบต่อ

ปวัตติลักษณะ รูลัสสะ สันตติ สันตติรูลมีความเป็นไปอยู่เป็นลักษณะ ยังไม่ดับ สืบต่อเป็นไป

อนุปปพันฺธนรสา มีความสืบทอดเป็นรสา คือ สืบทอดรูปเบื้องต้นกับรูปเบื้องปลายในกลาปนนั้นเองไม่ให้ขาดตอนเป็นกิจ

อนุปัจจเหตุปัจจุภูฏฐานา มีความไม่ขาดจากกัน คือ รูปเบื้องต้นกับรูปเบื้องปลายยังไม่ได้ขาดตอนคือยังไม่ดับ เป็นการสืบทอดของรูปเบื้องต้นกับรูปเบื้องปลายเป็นปัจจุภูฏฐาน เป็นอาการปรากฏ

อนุปปพันฺธรูปปทัญฐานา มีรูปสืบทอดเป็นปทัญฐานา เป็นเหตุใกล้ให้เกิด แล้วแต่ว่าจะปฐมนิเทศ

นี่ยังไม่ดับเลย ไม่มีใครรู้เลยว่าขณะนี้รูปที่เกิดดับไปแล้วเท่าไร แต่ว่าชั่วขณะที่เป็นอุปจยะและเป็นสันตตินั้น รูปยังไม่ดับ

ขณะต่อไป คือ ลักษณะที่ ๓ ชรตารูป ขณะเสื่อมของรูป

รูปปริปากลักขณา รูปัสสะ ชรตา มีความห่อหุ้มแห่งรูปเป็นลักษณะ

อุปนยรสา มีการห่อหุ้มเข้าไปใกล้ความตายเป็นรสา

สภาวานปคเมปี นวภาวูปคัมปัจจุภูฏฐานา มีความปราศจากความใหม่ แม้ยังไม่ปราศจากภาวะของตนเป็นปัจจุภูฏฐาน คือ เป็นอาการปรากฏ

วิหิปฺราณภาโว วิยปริปัจจมานรูปปทัญฐานา มีรูปที่ห่อหุ้มอยู่เป็นปทัญฐานา คือ เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

โดยทั่วไปจะไม่เห็นความชรา หรือว่าชรตารูปของรูปแต่ละกลุ่ม ๆ แต่จะปรากฏเมื่อกลุ่มของรูปรวมกันมาก ๆ ปรากฏเห็นเป็นความเก่า ความคร่ำคร่า ความห่อหุ้ม ความชรา แต่ตามความจริงถ้ารูปแต่ละกลุ่มไม่ห่อหุ้ม ไม่เก่า ไม่คร่ำคร่า ไม่ชรา ลักษณะของสภาพที่ห่อหุ้ม เก่า คร่ำคร่า ชรานั้น ก็ไม่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น ลักษณะของชรตารูป แม้ในกลุ่มของรูปที่ยังไม่ดับก็จะต้องมีความห่อหุ้มแห่งรูปเป็นลักษณะ เมื่อรวม ๆ กันเข้าก็เห็นเป็นสภาพที่เก่า สภาพที่ห่อหุ้ม

มีการห่อหุ้มเข้าไปใกล้ความตายเป็นรสา

ถ้าเห็นรูปใดที่เก่าแก่มาก ชรามาก โดยเฉพาะรูปที่มีใจครอง ก็เป็นเครื่องหมายได้ว่า มีการห่อหุ้มเข้าไปใกล้ความตายเป็นรสา คือ เป็นกิจของชรตารูป

มีความปราศจากความใหม่ แม้ยังไม่ปราศจากภาวะของตนเป็นปัจจุบันฐาน
รูปที่เพิ่งเกิดเป็นรูปใหม่จริง ๆ แต่ว่าชั่วคราว สั้นมาก และปราศจากความใหม่
แล้ว เพราะว่าใกล้ต่อการที่จะดับ
และมีรูปที่ห่อหุ้มอยู่เป็นปฏิกฐาน เป็นเหตุใกล้ให้เกิดรูปนี้

๑๔๔๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๖๔

สำหรับลักษณะรูปที่ ๔ คือ อนิจจตา

สภาวะที่ชื่อว่าอนิจจัง เพราะอรรถว่า ไม่เที่ยง คือ มี แล้วหายไป ภาวะแห่ง
อนิจจังนั้น ชื่อว่าอนิจตา ความไม่เที่ยง

ชื่อว่าอนัตตธาน เพราะอรรถว่า เป็นที่อนัตตธาน จริงอยู่ รูปถึงมรณะแล้ว
ย่อมอนัตตธาน คือ ย่อมถึงความไม่เห็น

หายไปหมด ทุก ๆ รูป รูปที่เกิดแล้วดับแล้ว เกิดแล้วดับแล้ว ในทุกขณะ
หายไปหมดทุก ๆ รูป คือ ไม่เห็น

เมื่อกัมมเหตุรูปใดที่เกิด ดับไปแล้ว ไม่ปรากฏแล้ว หรือรูปทางตาก็คือตามที่ไม่
กระทบกับจักขุประสาท รูปใดเกิดแล้ว รูปนั้นก็ดับไปแล้ว และรูปที่ดับไปแล้ว ก็
ไม่เห็นรูปนั้นอีก ไม่สามารถที่จะเห็นรูปที่ดับไปแล้ว ชื่อว่าอนัตตธาน

ไม่ใช่แต่รูปอย่างเดียวนั่น ชันธ ๕ ทั้งหมดก็อนัตตธานไป แต่
ส่วนมากจะพิจารณาเฉพาะรูปเท่านั้น ถ้าเป็นรูปที่ไม่มีโรค และเกิดโรคขึ้น รูปที่ไม่มี
โรคนั้นก็อนัตตธานไป กลายเป็นรูปที่เป็นโรค

คนที่กำลังป่วยไข้ได้เจ็บเป็นโรคชนิดหนึ่งชนิดใด แสดงว่ารูปที่ไม่มีโรคนั้น
อนัตตธานไป และกำลังมีรูปที่เป็นโรคอย่างหนึ่งอย่างใด เวลาที่หายโรคแล้ว รูปที่เป็น
โรคก็อนัตตธาน และมีรูปใหม่ที่ไม่มีโรค

นี่คือการเกิดขึ้นและดับไปของรูปต่าง ๆ และไม่ใช่แต่เฉพาะรูปเท่านั้น
ชันธ ๕ ทั้งหมดก็อนัตตธานไป แสดงให้เห็นว่า ทุก ๆ ขณะนี้ ไม่ใช่แต่รูปเท่านั้นที่
อนัตตธาน แม้จักขุวิญญาณที่เห็น โสทวิญญานที่ได้ยิน กายวิญญานที่กำลังกระทบ
สัมผัสสิ่งที่ย่อนหรือแข็ง ก็อนัตตธานไปเลย อนัตตธานไปหมด ไม่ได้กลับมาเกิดอีกเลย

เพราะฉะนั้น ความอันตรายนั้นแหละพึงทราบว่าเป็นลักษณะความไม่เที่ยง
แห่งขั้น ๕

ลักษณะที่เป็นอนิจจตา คือ

ปริเภทลักษณะ รูปสสสะ อนิจจตา อนิจจตา รูปมีความทำลาย (คือ
การแตกไป ดับไป) เป็นลักษณะ

สังสีทนรสา มีความจมลงเป็นรส

ศัพท์ตรงกันข้ามกับเกิดขึ้น จะใช้คำว่า ดับไป หรือจมลงก็ได้ เป็นรส คือ
เป็นกิจ

ขวยยปัจจุภูฐานา มีความสิ้นไปเสื่อมไปเป็นปัจจุภูฐาน คือ เป็นอาการ
ปรากฏ

ปริกขมานรูปปฏฐานา มีรูปที่กำลังจะทำลายไปเป็นปฏฐาน คือ เป็นเหตุ
ใกล้ของอนิจจตา

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า สภาพธรรมจริง ๆ เป็นสภาพธรรมที่ละเอียด
สุขุมมาก การที่คิดว่าเข้าใจสภาพธรรมแล้ว ก็ยังไม่สามารถหยั่งลงไปเข้าใจลักษณะ
จริง ๆ ของสภาพธรรม เพราะแม้แต่ผู้ที่กำลังระลึกลักษณะของรูป และเริ่มพิจารณา
ศึกษาอาการลักษณะของรูปแต่ละรูปที่ปรากฏว่าไม่ใช่สภาพรู้ ก็ยังไม่สามารถรู้ถึง
ความละเอียดของลักษณะรูปทั้ง ๔ คือ อุปายรูป สันตติรูป ขรตารูป และอนิจจตา
ได้ จนกว่าปัญญาจะถึงความสมบูรณ์ตามขั้นของปัญญาที่จะประจักษ์ได้

รูป ๑๒ รูป คือ มหาภูตรูป ๔ อุปาทายรูป ๔ รวมเป็นอวินิพโกรูป ๘ และ
เมื่อเกิดขึ้นแล้ว จะต้องมียลักษณะ ๔ คือ ลักษณะรูป ๔ รวมเป็น ๑๒ รูป

รูปแต่ละกลุ่มที่เกิดขึ้นเล็กมาก เพราะว่ามีอากาศธาตุคั่นอยู่ เพราะฉะนั้น
อากาศธาตุก็เป็นปริจเฉทรูป เป็นรูปที่มีจริงรูปหนึ่ง เพิ่มขึ้นอีก ๑ รูป รวมเป็น
๑๓ รูป

รูปทั้งที่ไม่มีใจครองและที่มีใจครอง ทั้งหมดจะต้องมีอากาศธาตุ หรือ
ปริจเฉทรูปคั่นอยู่ระหว่างกลุ่มหรือกลาป ทุก ๆ กลาปที่ละเอียดที่สุด

อัญญสาลินี อธิบายอากาศธาตุ มีข้อความว่า

รูปที่เรียกว่า อากาศธาตุ เป็นไฉน คือ อากาศ ธรรมชาติที่นับว่าอากาศ ความว่างเปล่า ธรรมชาติที่นับว่าความว่างเปล่า ช่องว่าง ธรรมชาติที่นับว่าช่องว่าง ธรรมชาติอันมหาภูตรูป ๔ ไม่ถูกต้องแล้วอันใด รูปทั้งนี้เรียกว่า อากาศธาตุ

ทุกคนชินกับลักษณะที่ว่างเปล่า ซึ่งเป็นช่องว่างที่เรียกกันว่า อากาศ

ข้อความอธิบาย **อากาศธาตุนิทเทศ ข้อ ๖๓๗** มีว่า

ที่ชื่อว่าอากาศ ด้วยอรรถว่า อันใคร ๆ ไถไม่ได้ ทำให้เป็นริ้วรอยไม่ได้ คือ อันใคร ๆ ไม่อาจเพื่อจะไถ หรือเพื่อจะตัด หรือเพื่อจะทำลายได้

มีใครจะตัดอากาศ ทำลายอากาศ ทำให้อากาศเป็นริ้วเป็นรอยได้ไหม ก็ไม่ได้ แต่ทำให้มหาภูตรูป หรือวัณณะที่ปรากฏให้เป็นริ้วเป็นรอยได้

อากาศนั้นแหละเรียกว่า อากาศคตัง

แปลว่า อากาศเหมือนกัน ไม่ว่าจะใช้คำว่าอากาศ หรืออากาศคตังก็ตาม

อีกอย่างหนึ่ง ชื่อว่าอากาศคตัง ด้วยอรรถว่า เป็นธรรมชาติที่นับว่าอากาศ

เป็นการอธิบายศัพท์ในภาษาบาลีแต่ละศัพท์ ๆ ว่า แท้ที่จริงก็หมายถึง อากาศธาตุนั่นเอง แม้จะใช้คำอื่น เช่น

ที่ชื่อว่าอสัง อันแปลว่า ความว่างเปล่า ด้วยอรรถว่า สิ่งอะไร ๆ กระทบไม่ได้ อธิบายว่า เป็นสิ่งทีอะไร ๆ ไม่อาจกระทบได้ อสังนั้นแหละเป็นอสมคตัง อันแปลว่า ธรรมชาติที่นับว่าความว่างเปล่า

เป็นเรื่องของภาษาซึ่งใช้คำต่าง ๆ แต่ต้องเข้าใจความหมายของคำนั้นด้วยว่า ศัพท์หนึ่งหมายความว่าอะไร

ที่ชื่อว่าวิโร ช่องว่าง ด้วยอรรถว่า เป็นช่อง เป็นรู วิโรนั้นแหละเป็นวิโรคตัง แปลว่า ธรรมชาติที่นับว่าช่องว่าง

คำว่า ธรรมชาติอันเป็นมหาภูตรูป ๔ ไม่ถูกต้องแล้ว ตรัสถึงอากาศโล่ง
อันมหาภูตรูปเหล่านี้ไม่ถูกต้องแล้วนั่นเอง

นี่คือลักษณะของอากาศ

ข้อความต่อไป แสดงลักษณะทั้ง ๔ ของอากาศ คือ

รูปปริเฉทลักษณะ อากาศธาตุมีการคั่นไว้ซึ่งรูปเป็นลักษณะ

แม้แต่ความว่าง หรือช่องว่าง หรืออากาศธาตุซึ่งว่าง เมื่อเป็นสิ่งที่จริง
ต้องมีลักษณะของตน ๆ ด้วย ซึ่งลักษณะของอากาศ คือ มีการคั่นไว้ซึ่งรูป
เป็นลักษณะ เมื่ออากาศมีอยู่ในที่ใด ที่นั้นต้องมีการคั่นรูปเป็นลักษณะ

อากาศธาตุรูปปริยัตตปภาสนรสา มีการประกาศที่สุดของรูปเป็นระ

รูปไม่ได้ติดต่อกันไปเป็นพีคโดยไม่มีที่สุด แต่การที่รูปหนึ่ง ๆ จะสิ้นสุดที่ไหน
ตรงไหน ก็เพราะว่ามีอากาศทำกิจประกาศความเป็นที่สุดของรูปนั้น ๆ เป็นระ

รูปมรียาทปัจจุฐานานา มีขอบเขตของรูปเป็นปัจจุฐานาน คือ เป็นอาการ
ปรากฏ

อัสมัญจุจาวจิททวิรรภาวปัจจุฐานานา วา หรือมีภาวะอันมหาภูตรูปถูกต้อง
ไม่ได้ มีภาวะที่ภูตรูปคั่นไว้ และมีภาวะที่เป็นช่องว่างโล่งเป็นปัจจุฐานาน คือ
เป็นอาการปรากฏ

ปริจฉินนรูปปทัญฐานานา มีรูปที่กำหนดเป็นปทัญฐานาน คือ เป็นเหตุใกล้

เมื่อรูปทั้งหลายอันอากาศธาตุได้คั่นไว้แล้ว รูปนั้นก็มียื้องบน เบื้องต่ำ และ
เบื้องขวางโดยอากาศธาตุนั้น

แสดงว่าอากาศธาตุล้อมรอบคั่นไว้ทำให้ปรากฏว่า รูปหนึ่งรูปใดก็ตามที่มีอยู่
จะมีอากาศอยู่เบื้องบน มีอากาศอยู่เบื้องล่าง หรือว่ามีอากาศอยู่เบื้องขวาง

ถ. อากาศ หรือปริเฉทรูป เราก็นึกว่า อากาศเป็นรูปอย่างหนึ่ง อาจารย์ก็พูดอย่างนั้นด้วย แต่เวลาที่อธิบายว่า อากาศหมายถึงช่องว่าง หรือเป็นที่ล้อมรอบของรูป หรือมีการคั่นรูปไว้เป็นลักษณะ คำอธิบายนี้ไม่ได้บอกว่า อากาศเป็นรูป

ส. อากาศมีไหม หรือมีแต่มหาภูตรูป

ถ. มีทั้ง ๒ อย่าง

ส. มีแน่ ๆ ใช่ไหม ไม่ได้มีแต่มหาภูตรูปแน่นอน

ถ. ปริเฉทรูป มักจะเข้าใจว่า เป็นรูปอย่างหนึ่ง อาจารย์ก็บอกอย่างนั้น

ส. ใช่

ถ. แต่ที่อธิบายมา ไม่มีตอนไหนที่บอกว่า อากาศเป็นรูป เพียงแต่บอกลักษณะทั่ว ๆ ไปว่า มีการคั่นไว้เป็นลักษณะ หรืออะไรก็ตาม ผมจึงคิดว่า ปริเฉทรูปคือ ช่องว่างระหว่างรูป คำว่าปริเฉทรูป รูปคำนี้ หมายถึงมหาภูตรูปหรือเปล่า หรือเพียงแต่อธิบายว่า ระหว่างมหาภูตรูปมีช่องว่างอยู่ แต่คำว่าปริเฉทรูปไม่ได้เป็นคำนามแทนชื่ออากาศ เพียงแต่อธิบาย เป็นคำคุณศัพท์ หมายถึงมีช่องว่างระหว่างรูป ฉะนั้น คำว่า ปริเฉทรูป รูปคำนี้แทนมหาภูตรูปใช่ไหม ไม่ได้แทนคำว่าอากาศ

ส. ไม่ว่าจะพูดอะไรออกมาก็ตาม คำพูดนั้นแหละเป็นวจิวิญญัตติรูปซึ่งทำให้เกิดเสียงให้เข้าใจความหมาย เพราะแม้ว่าอากาศมี แต่ถ้าไม่พูด ไม่แสดง ไม่บ่งว่า หมายความว่าถึงสิ่งใด ก็ไม่รู้ ใช่ไหม แต่เมื่ออากาศมี และต้องอาศัยคำบัญญัติเพื่อให้รู้ความหมายว่า หมายความว่าถึงอะไร ...

ถ. คำถาม คือ เป็นรูปหรือเปล่า

ส. มีแต่มหาภูตรูปเท่านั้นหรือที่เป็นรูป นี่คือการถามที่จะต้องตอบ

ถ. ผมถามว่า ปริเฉทรูป หรืออากาศ เป็นรูปหรือเปล่า

ส. ดิฉันก็เรียนถามให้คิดว่า มีแต่มหาภูตรูปเท่านั้นหรือ เพื่อจะได้รู้ว่า อากาศมีหรือเปล่า เป็นรูปหรือเปล่า

ถ. แต่ผมหมายถึงเป็นรูปที่มีตัวตน อย่างมหาภูตรูป ถ้าอากาศเป็นรูป ก็ถามว่า อากาศเป็นธรรมชาติที่ผันแปรไปด้วยความร้อนหรือ

ส. อากาศไม่ใช่ธาตุไฟ อากาศไม่ใช่ธาตุดิน อากาศไม่ใช่ธาตุน้ำ
อากาศไม่ใช่ธาตุลม แต่อากาศมีไหม

ถ. แต่เราจะพูดได้อย่างไรว่า ปริจเฉทรูปคือช่องว่างนั้น เป็นรูป
อากาศนั้น เป็นรูป

ส. เพราะว่าไม่ได้มีแต่เฉพาะมหาภูตรูป และอุปาทายรูป ๔

ถ. หมายความว่ามียูบอย่างอื่นด้วย

ส. ใช่ ถ้ามีแต่มหาภูตรูปและอุปาทายรูป จะมีแต่สิ่งที่ติดกันเป็นพืด โดย
ไม่มีอย่างอื่นเลย เพราะฉะนั้น เป็นคำตอบว่า ไม่ใช่มีแต่เฉพาะมหาภูตรูป

ถ. เพราะฉะนั้น ที่ว่า รูป คือ ธรรมชาติที่ผันแปรด้วยความร้อน
หมายถึงรูปอะไร ถ้าเทียบรูปกับคำว่ารูปคืออะไร

ส. รูป ก็คือสิ่งที่ไม่ใช่สภาพรู้หรือธาตุรู้ และแต่ละรูปซึ่งเป็นปรมาณธรรม
ก็เป็นสิ่งที่มีจริง ซึ่งมีลักษณะของตน ๆ ถ้าอากาศเป็นมหาภูตรูป ก็ไม่ใช่อากาศ
เพราะฉะนั้น อากาศไม่ใช่มหาภูตรูป และอากาศก็มีจริง ๆ ด้วย

ถ. ผมรู้ว่ามีจริง ๆ แต่เราจะถือว่าเป็นรูปได้หรือ

ส. เมื่อตอบว่าอากาศมีจริง และอากาศไม่ใช่นามธรรม เพราะฉะนั้น
อากาศเป็นอะไร

ถ. เป็นอสังขตธรรมก็ได้ เป็นสังขตธรรมก็ได้

ส. อากาศมีจริง อากาศไม่ใช่นามธรรม อากาศเป็นอะไร

ถ. เป็นบัญญัติธรรมก็ได้

ส. บัญญัติ ไม่ใช่สิ่งที่มีจริง ๆ เพียงแต่เป็นคำ ...

ถ. บัญญัติหมายถึงสิ่งที่มีจริงก็ได้ ไม่มีจริงก็ได้ ถ้าไม่มีสภาวะรองรับ
ก็ถือว่าไม่มีจริง

ส. เพราะฉะนั้น อากาศมีจริง ๆ หรือเปล่า

ถ. มี

ส. มีจริง และไม่ใช่นามธรรม ฉะนั้น เป็นอะไร

ถ. ก็เป็นธรรมชนิดหนึ่ง

ส. ถ้าใช้คำว่ามีจริง ไม่ใช่บัญญัติ เพราะว่าบัญญัติเป็นแต่คำที่หมายรู้ แต่ถ้าเป็นสิ่งที่มีความจริง ไม่ต้องใช้บัญญัติเลย สิ่งนั้นก็ยังมีจริงอยู่

ถ. เรื่องมีหรือไม่มี ไม่มีปัญหา เพราะเรา ...

ส. เพราะว่ามีแน่ เพราะฉะนั้น มีปัญหาแต่เพียงว่า เมื่อมีแน่แล้ว เป็นอะไร

ถ. ผมว่า ไม่เป็นรูป แต่อาจารย์บอกว่า เป็นรูปอย่างหนึ่ง ผมจึงสงสัย

ส. ถ้าไม่ใช่นามธรรม ก็ต้องเป็นรูปธรรม สิ่งที่มีความจริง ถ้าไม่ใช่นามธรรม ต้องเป็นรูปธรรม

ถ. อากาศอาจจะเป็นรูปธรรมก็ได้ เป็นนามธรรมก็ได้

ส. เป็นนามธรรมไม่ได้

ถ. แสดงว่า เหลือแต่รูปธรรมอย่างเดียว

ส. อากาศธาตุ ต้องเป็นรูปธรรม

เช่นเดียวกับนิพพาน เป็นสิ่งที่มีความจริง แต่เมื่อนิพพานไม่ใช่รูปธรรม นิพพานเป็นนามธรรม แต่นิพพานเป็นนามธรรมที่ไม่ใช่สภาพรู้ นิพพานเป็นนามธรรมที่ไม่ใช่สภาพที่เกิดขึ้น นี่คือการต่างกัน

ต้องเข้าใจความหมายว่า สิ่งที่มีความจริง ถ้าไม่ใช่นามธรรมก็เป็นรูปธรรม เช่น อากาศ และสิ่งที่มีความจริง เมื่อไม่ใช่รูปธรรมก็เป็นนามธรรม เช่น นิพพาน แต่นิพพานไม่ใช่จิต ไม่ใช่เจตสิก เป็นนามธรรมซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ และไม่ใช่สภาพที่มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น

นิพพานเป็นนามธรรม เพราะไม่ใช่รูปธรรม เช่นเดียวกับที่อากาศเป็นรูปธรรม เพราะว่าอากาศไม่ใช่นามธรรม

นี่เป็นสิ่งที่แม้ว่ามีปรากฏ แต่ก็ยังเป็นที่ตั้งของความสงสัยได้ เพราะถ้าไปคิดถึงวิชาการอื่น จะทำให้เกิดความสงสัยในลักษณะของอากาศ แต่ถ้าคิดถึง

สภาพปรมาัตถธรรมว่า สภาพใดที่เป็นของจริง มีจริง เมื่อสภาพนั้นไม่ใช่นามธรรม สภาพนั้นก็เป็นรูปธรรม ฉะนั้น อากาศธาตุก็เป็นรูปธรรมหนึ่งใน ๒๘ รูป

อากาศธาตุ กระทบสัมผัสได้ไหม

อากาศอันใด ๆ ไถไม่ได้ ทำให้เป็นวิรรอยไม่ได้ ไม่อาจที่จะตัด หรือไม่อาจที่จะทำลายได้ นั่นคือสภาพของอากาศ เพราะฉะนั้น ไม่มีใครกระทบสัมผัสอากาศได้

กระทบสัมผัสอะไรได้ ถ้ากระทบสัมผัสอากาศไม่ได้ ทางกายกระทบสัมผัสอากาศไม่ได้ แต่กระทบสัมผัสโณภูมิจึงได้ คือ ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม เพียง ๓ ธาตุเท่านั้นที่สามารถกระทบสัมผัสทางกายได้

เพราะฉะนั้น ทางตาที่กำลังเห็น อย่างที่มีข้อสงสัยว่า เห็นอากาศไม่ได้ เป็นการถูกต้อง เพราะเห็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น ส่วนที่จะรู้ว่า ขณะใดเป็นช่องว่าง ขณะนั้นต้องรู้ทางมโนทวาร

แสดงให้เห็นว่า รูปารมณไม่ใช่อากาศธาตุ รูปารมณเป็นเพียงรูปที่กระทบกับจักขุปสาท แต่เวลาที่จะรู้ว่าที่ใดเป็นช่องว่าง ขณะนั้นต้องเป็นการรู้ทางมโนทวาร

เป็นชีวิตประจำวันอีกเหมือนกัน เพียงรูปารมณทางเดียวและมีช่องว่าง อากาศธาตุ และรู้ด้วยว่าตรงไหนเป็นช่องว่าง ขณะนั้นให้ทราบว่า ขณะที่ทางตาเห็นเป็นจักขุวิญญาณที่กำลังรู้รูปารมณ ไม่ใช่เป็นมโนทวารวิถีจิตซึ่งรู้ว่าตรงไหนเป็นช่องว่าง

ถ, อาจารย์พูดว่า นิพพานไม่ใช่จิต นิพพานเป็นนามธรรมชนิดหนึ่ง นามธรรมเท่าที่เรียนมา เป็นธาตุรู้ สภาพรู้ อากาฐรู้ นิพพานเป็นนามธรรมเหมือนกัน แต่เป็นสภาพไม่รู้ ใช่มั้ย

ส. ไม่รู้อารมณ์

การศึกษาธรรมต้องกว้างขวาง ปรมาัตถธรรมมี ๔ คือ จิต ๑ เจตสิก ๑ รูป ๑ นิพพาน ๑ เพราะฉะนั้น สภาพธรรมใดที่ไม่ใช่รูปธรรม สภาพธรรมนั้นเป็นนามธรรม จิตเป็นนามธรรม เจตสิกเป็นนามธรรม นิพพานเป็นนามธรรม แต่เมื่อนิพพานไม่ใช่จิต นิพพานไม่ใช่เจตสิก นิพพานก็เป็นนามธรรมที่ไม่ใช่สภาพรู้อารมณ์ และนิพพาน

ไม่ใช่นามธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดขึ้น ส่วนจิตและเจตสิกเป็นนามธรรมที่เป็นสภาพรู้อารมณ์ และมีปัจจัยปรุงแต่งจึงเกิดขึ้น

- ถ. จิตเป็นนามธรรมที่ยังปรุงแต่ง นิพพานเป็นนามธรรมที่ไม่ปรุงแต่ง
- ส. ที่ไม่มีการเกิดขึ้น

สิ่งที่ปรากฏทางตาและทำให้ยึดถือว่า เป็นสัตว์ เป็นบุคคลต่าง ๆ กำลังนั่ง กำลังนอน กำลังยืน กำลังเดิน กำลังพูด กำลังหัวเราะ กำลังร้องไห้ต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่า ต้องมีกลุ่มของรูปเพิ่มขึ้นที่ทำให้ปรากฏทางตาเป็นอาการต่าง ๆ และมีสัญญาความจำเกิดขึ้นหมายรู้รูปร่างสัณฐานของสิ่งที่ปรากฏทางตา และรู้ทางใจว่า สิ่งนั้นเป็นอะไร และกำลังอยู่ในลักษณะอาการอย่างไร เพราะว่ามีรูปอื่นเกิดร่วมด้วย

ในคราวก่อนได้กล่าวถึงรูปทั้ง ๒๘ รูปโดยย่อ ๆ ว่า นอกจาก ๑๓ รูปนี้แล้วยังมีจักขุปสาทรูป ๑ โสตปสาทรูป ๑ ฆานปสาทรูป ๑ ชิวหาปสาทรูป ๑ กายปสาทรูป ๑ อีก ๕ รูป รวมเป็น ๑๘ รูป ซึ่งทุกคนก็มีอยู่ และมีหทยรูปอีก ๑ ซึ่งเป็นที่เกิดของจิตทั่วไป รวมเป็น ๑๙ รูป มีชีวิตินทรียรูปอีก ๑ รวมเป็น ๒๐ รูป มีภาวะรูปอีก ๒ คือ อิตถิภาวะรูป ๑ บุริสภาวะรูป ๑ รวมเป็น ๒๒ รูป และมีวิการรูป ๓ คือ รูปที่เบา รูปที่อ่อน รูปที่ควรแก่การงาน รวมเป็น ๒๕ รูป และมีวิญญัตติรูป ๒ คือ กายวิญญัตติรูป ๑ วจีวิญญัตติรูป ๑ รวมเป็น ๒๗ รูป และมีสัททรูป คือ เสียงอีก ๑ รวมเป็น ๒๘ รูป

๑๔๕๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๔

นี่คือขณะหนึ่งขณะที่จะพิจารณาว่า มีรูปใดบ้างที่กาย ซึ่งจะได้รู้ว่า ขณะเห็นต้องมีจักขุปสาทรูป ขณะได้ยินต้องมีโสตปสาทรูปที่อยู่ภายในเอง แม้แต่ อากาโรปาทกฏที่เห็นเป็นหญิงเป็นชายก็ต้องมีภาวรูป และต้องมีชีวิตินทริยรูป

สำหรับรูปที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของรูปที่มีใจครองซึ่งต่างกับรูปที่ไม่มีใจครอง คือ รูปที่ไม่มีใจครองไม่สามารถลุกขึ้นนั่ง นอน ยืน เดิน ทำกิจการงานต่าง ๆ ได้ แต่รูปที่มีใจครองที่มีการเคลื่อนไหวประกอบกิจการงานต่าง ๆ ได้ ไม่ใช่แต่เฉพาะมีมหาภูตรูป ๔ หรืออวินิพโกครูป ๘ เท่านั้น เพราะถ้ามีเพียงเท่านั้น จะเคลื่อนไหวไม่ได้ ต้องมีรูปอื่นอีกที่ทำให้รูปนั้นเป็นรูปที่เบา เป็นรูปที่อ่อน เป็นรูปที่ควรแก่การงาน

ใน **อัญญสาลินี** มีข้อความที่แสดงลักษณะของวิการรูป ๓ คือ รูปที่มีอาการเบา เป็นลหุตารูป ๑ รูปที่อ่อนเป็นมฤตารูป ๑ และรูปที่ควรแก่การงานเป็นกัมมัณฺญตารูป ๑

สำหรับลหุตารูปนั้น

อทันธตาลักขณา รูปัสสะ ลหุตา ลหุตารูปมีอันไม่เชื่องช้าเป็นลักษณะ

รูปานัง **ครุภาววินทธรสา** มีความบรรเทาความหนักแห่งรูปทั้งหลายเป็นรสะ คือ เป็นกิจ

ลหุปรวิตติตาปัจจุภูฏฐานา มีการเปลี่ยนไปเป็นเบา หรือว่ามีการเปลี่ยนไปเร็ว เป็นปัจจุภูฏฐาน

ลหุรูปปทภูฏฐานา มีรูปเบาเป็นปทภูฏฐาน

นี่คือวิการรูปหนึ่งในวิการรูป ๓ มิฉะนั้นแล้วเคลื่อนไหวไม่ได้

สำหรับวิการรูป ๓ มีสมมุติฐาน ๓ อย่าง คือ เกิดเพราะจิตเป็นสมมุติฐานก็มี เกิดเพราะอุตุเป็นสมมุติฐานก็มี และเกิดเพราะอาหารเป็นสมมุติฐานก็มี ทำให้รูปที่มีใจครองต่างกับรูปที่ไม่มีใจครอง เพราะสำหรับรูปที่มีใจครอง แม้เพียงนั่งเฉย ๆ ตัวก็ไม่ได้แข็งเหมือนอย่างกับท่อนไม้ ไซ้ไหม เนื่องจากมีกลุ่มของรูปซึ่งเกิดจากอุตุ ความเย็นร้อนที่ทำให้กลุ่มของรูปนั้นวิการ คือ เบา หรืออ่อน หรือควรแก่การงาน นอกจากนั้นยังมีกลุ่มของรูปซึ่งเกิดเพราะอาหารเป็นสมมุติฐานที่ทำให้กลุ่มของรูปนั้นเป็นรูปที่เบา เป็นรูปที่อ่อน เป็นรูปที่ควรแก่การงาน และเวลาที่มีจิตเป็นสมมุติฐานต้องการที่จะเคลื่อนไหวเหยียดคู่กระทำกิจการงานต่าง ๆ จะมีวิการรูปที่เกิดเพราะจิตทำให้เกิดการไหวไปของมือ เท้า ปาก ตา ทุกสิ่งทุกอย่างได้ นั่นเพราะลักษณะที่วิการของรูปที่เกิดขึ้นเพราะจิต

เพราะฉะนั้น วิการรูป ๓ มีสมมุติฐาน ๓ บางครั้งเวลาที่มีอุตุ คือ อากาศที่ลมมาเสมอ สบาย ไม่หนาวเกินไป ร่างกายก็ระดับกระฉะเคลื่อนไหวได้ง่าย เพราะว่าวิการรูปนั้นเกิดจากอุตุเป็นสมมุติฐาน หรือเวลาที่ได้บริโภคอาหารที่มีประโยชน์ทำให้ร่างกายแข็งแรง อวัยวะทุกส่วนสะดวกสบาย ไม่ขัดข้อง ก็ทำให้วิการรูปเป็นไปโดยสะดวก และเวลาที่มีจิตเกิดขึ้น ต้องการให้มีการกระทำกิจการงานต่าง ๆ หรือการเคลื่อนไหว ถ้าไม่มีวิการรูปก็ไม่สามารถเป็นไปได้เหมือนกัน

และไม่ใช่ว่าเพียงแต่อาศัยวิการรูปที่เกิดเพราะจิต ต้องอาศัยวิการรูปที่เกิดเพราะอุตุและที่เกิดเพราะอาหารด้วย เช่น เคยเดินไม่ค่อยสะดวกบ้างไหม และทำอย่างไรถ้าเป็นอย่างนั้น ก็ต้องอาศัยอาหารเป็นสมมุติฐานที่จะทำให้วิการรูปเกิดขึ้น หรือต้องอาศัยอุตุ คือ อบด้วยน้ำร้อนก็ได้ ทำให้รูปนั้นเกิดวิการที่จะเคลื่อนไหวต่าง ๆ ได้สะดวก

สำหรับลักษณะของมฤตารูป คือ รูปอ่อน

อภักตตาลักขณา รูปัสสะ มฤตารูปมีความไม่กระด้างเป็นลักษณะ

รูปานัง ถัทธภาววิโนทธรสา มีการบรรเทาความกระด้างแห่งรูปทั้งหลาย
เป็นรสะ

สัพพกิริยาสุ อวิโรธิตาปัจจุปัฏฐานา มีความไม่เป็นข้าศึกกันในการกระทำ
ทั้งปวงเป็นปัจจุปัฏฐาน คือ อาการที่ปรากฏ

หมายความว่า จะทำกิริยาอาการใด ๆ ก็ได้ นั่นคืออาการที่ปรากฏของรูปที่
อ่อน

มุตุรูปปทัฏฐานา มีรูปอ่อนเป็นปทัฏฐาน คือ เป็นเหตุใกล้

ลักษณะของกัมมัฏญตารูป คือ

สรีรกีรียานุกุลกัมมัฏญภาวลักษณะ รูปัสสะ กัมมัฏญตา กัมมัฏญตารูป
มีการควรแก่การงานโดยสมควรแก่กิริยาแห่งร่างกายเป็นลักษณะ

อกัมมัฏญภาววิโนทธรสา มีความบรรเทาความไม่ควรแก่การงานเป็นรส

อทุพพลภาวปัจจุปัฏฐานา มีความไม่ทุพพลเป็นปัจจุปัฏฐาน

กัมมัฏญรูปปทัฏฐานา มีรูปที่ควรแก่การงานเป็นปทัฏฐาน

กวีการรูปทั้ง ๓ เหล่านี้ ต่างก็ไม่ละกันและกัน

ขณะที่มีลหุตารูป ต้องมีมุตุตารูป และกัมมัฏญตารูปด้วย ขณะที่รูปเบา
รูปนั้นก็อ่อนและควรแก่การงานด้วย ไม่ใช่มีแต่รูปเบาโดยไม่มีรูปอ่อน ไม่มีรูปที่
ควรแก่การงาน เพราะฉะนั้น วิการรูปทั้ง ๓ นี้ เกิดพร้อมกัน

วิการรูปทั้ง ๓ นี้ คือ ภาวะที่เบาแห่งรูปทั้งหลาย ดังเช่นคนไม่มีโรค มีความ
ไม่เชื่องช้า และมีอาการเปลี่ยนไปได้เร็ว มีสมุฏฐานอันเกิดจากปัจจัยซึ่งเป็นปฏิปักษ์
ต่อธาตุกำเริบที่ทำให้รูปเชื่องช้าอันใด ภาวะที่เบานั้น เป็นรูปวิการ ชื่อว่าลหุตารูป

การที่จะเห็นลักษณะของรูปเบานั้น ยาก เพราะฉะนั้น ก็รู้ได้จากคนที่เป็นโรค
กับคนที่ไม่เป็นโรค ถ้าคนที่ไม่เป็นโรค ก็จะเคลื่อนไหวสะดวกสบายเพราะว่ามีภาวะของ
รูปที่เบาเป็นลหุตารูป ทำให้เคลื่อนไหวไปได้โดยสะดวก แต่ถ้าเป็นคนป่วย
จะลุกจะนั่งก็ลำบาก วิการรูปไม่เป็นไปโดยสะดวก ไม่เบา ไม่อ่อน ไม่ควรแก่การงาน

เหมือนเช่นเคย เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะของvikara-rupa ที่เป็นรูปเบา อุปมาดังเช่นคนไม่มีโรค

ภาวะที่อ่อนแอแห่งรูปทั้งหลาย เช่นหนังที่ขยำไว้ดีแล้วอันใด มีอาการทำให้อ่อน เป็นไปในการกระทำทั้งปวงได้ต่าง ๆ กัน มีสมุฏฐานอันเกิดแต่ปัจจัยซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อธาตุกำเริบที่ทำให้รูปกระด้าง ภาวะที่อ่อนนั้น เป็นรูปvikara ชื่อว่ามฤตารูป

ลักษณะที่อ่อน ก็อุปมาเหมือนกับหนังที่ขยำไว้ดีแล้ว หนังที่ยังไม่ได้ทุบ ยังไม่ได้ขยำ ย่อมแข็งมาก กระด้างมาก แต่ถ้าเป็นหนังที่ทุบแล้ว ขยำแล้วอย่างดี ก็เป็นหนังที่อ่อน สามารถใช้การงานต่าง ๆ ได้

ภาวะที่ควรแก่การงานของรูปทั้งหลาย ดังเช่นทองคำที่หลอมไว้ดีแล้วอันใด มีอาการควรแก่การกระทำทั้งปวงของกาย มีสมุฏฐานอันเกิดแต่ปัจจัยซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อธาตุกำเริบที่ทำให้รูปไม่ควรแก่การงานของสรีระ ภาวะที่ควรแก่การงานใด ๆ ของกาย เป็นรูปvikara ชื่อว่ากัมมัญญูตารูป

รูปที่ควรแก่การงาน เหมือนทองคำที่หลอมไว้ดีแล้ว จะทำเป็นรูปอะไรก็ได้

ขณะนี้มีการรูป แต่ลักษณะใดเป็นรูปที่เบา ลักษณะใดเป็นรูปที่อ่อน ลักษณะใดเป็นรูปที่ควรแก่การงาน ไม่ใช่รูปหยาบ จึงไม่ใช่รูปที่สามารถรู้ได้โดยการกระทบสัมผัสแม้ทางกาย หรือไม่ใช่รูปที่สามารถเห็นได้ทางตา แต่เป็นรูปที่สามารถรู้ได้ทางใจ

รูปใดก็ตาม ที่ไม่สามารถรู้ได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย รูปนั้นเป็นรูปที่สามารถรู้ได้ทางใจ

กำลังนั้น มีมีการรูป แต่มีการรูปปรากฏใหม่ นี่เป็นสิ่งที่จะต้องพิจารณาการอบรมเจริญปัญญาจะต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ตามปกติตามความเป็นจริง กำลังเดินมีการรูป แต่มีการรูปปรากฏให้รู้ใหม่ในขณะที่เดิน เพราะว่าผู้ที่ฝึกปฏิบัติอบรมเจริญสติปัฏฐาน มีสติระลึกรู้สภาพธรรมที่ปรากฏแม้ในขณะที่นั่ง แม้ในขณะที่นอน แม้ในขณะที่ยืน แม้ในขณะที่เดิน

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่การเจาะจงที่จะรู้รูปละเอียด เพราะว่ามีการรูป ๓ ไม่ใช่รูปหยาบ รูปหยาบมีเพียง ๑๒ รูปเท่านั้นที่เป็นโอฬาริกรูป คือ จักขุปสาท โสตปสาท

ขานปสาท ชิวหาปสาท กายปสาท รวม ๕ รูป และรูปารมณฺ์ สิ่งที่ปรากฏทางตา ๑
สัททารมณฺ์ เสียงที่ปรากฏทางหู ๑ คันธารมณฺ์ กลิ่นที่ปรากฏทางจมูก ๑ รสารมณฺ์
รสที่ปรากฏทางลิ้น ๑ โผฏฐัพพารมณฺ์ ๓ รวม ๗ รูป ที่เป็นรูปหยาบที่เป็นอารมณฺ์
ปรากฏทางทวารทั้ง ๕ นอกจากนั้นแล้วไม่ใช่รูปหยาบ

การอบรมเจริญสติปัฏฐานแม้ในขณะที่กำลังเดิน ขณะที่กำลังนั่ง ขณะที่กำลัง
ยืน ขณะที่กำลังนอน ไม่ใช่ให้รู้รูปละเอียดที่ไม่ปรากฏ แม้ว่ามีแต่ก็ไม่ใช่สิ่งที่จะรู้ได้
ถ้าไม่รู้ลักษณะของรูปหยาบที่ปรากฏตามปกติก่อน

รูปารมณฺ์ที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เป็นรูปหยาบแน่ ๆ เพราะปรากฏจริง ๆ ไม่มี
อะไรกันเลย และปสาทรูปซึ่งกระทบกับรูปารมณฺ์ก็มี แต่ลักษณะของปสาทรูปนั้น
ไม่ใช่รูปที่เห็นได้ แต่รูปารมณฺ์เป็นรูปที่เห็นได้ เพราะฉะนั้น ควรพิจารณาลักษณะของ
รูปที่กำลังปรากฏ แทนที่จะพิจารณาลักษณะของจักขุปสาทรูป เพราะว่ารูปารมณฺ์
กำลังปรากฏ แต่จักขุปสาทรูปไม่ปรากฏ

ถ้ามองตาคนอื่น จะเห็นจักขุปสาทรูปของเขาไหม แต่ก่อนนี้เข้าใจว่าเห็น
ใช่ไหม ทางแพทย์อาจจะใช้คำว่า จักขุปสาท หรือโสตปสาทใด ๆ ก็ตามแต่ แต่ให้
ทราบว่า สิ่งใดก็ตามที่ปรากฏทั้งหมด ทางตามีรูปเดียว คือ วัณณะ หรือรูปายตนะ
ซึ่งเป็นรูปารมณฺ์ในขณะที่จักขุวิญญาณกำลังเห็นเท่านั้น เป็นแต่เพียงสีสัมผัสที่กระทบกับ
จักขุปสาทและปรากฏ แต่ตัวจักขุปสาทจริง ๆ ไม่เห็น

เพราะฉะนั้น วิจารณ์รูป เห็นไม่ได้ ใครจะกำลังยืน กำลังเดิน กำลังพูด กำลัง
นั่ง กำลังนอนอย่างไรก็ตาม ไม่มีใครเห็นวิจารณ์รูปได้ เห็นได้แต่เพียงรูปารมณฺ์
สิ่งที่ปรากฏเมื่อกระทบกับจักขุปสาทเท่านั้น

วิจารณ์รูป ไม่ใช่ท่าทาง แต่เป็นรูปเบา รูปอ่อน ที่ควรแก่การงาน ซึ่งจะรู้ได้ทาง
มโนทวาร แต่ต้องรู้รูปหยาบก่อน

ขณะที่กำลังเดิน หรือกำลังทำงานต่าง ๆ มีการระลึกถึงลักษณะของรูป
เป็นไปได้ไหม กำลังก้าวเดินไป กำลังเอื้อมมือ กำลังคู้แขนเข้า หรือว่าเหยียดแขน
ออก จะรู้ลักษณะของรูปได้ไหม จะเจาะจงลงไปว่ารู้วิจารณ์รูปได้ไหม ถ้ายังไม่รู้ลักษณะ

ของโณฏฐัพพารมณที่กระทบกับกายปสาท เพราะการที่จะรู้ลักษณะของรูปหนึ่งรูปใด อย่าลืมว่า ต้องมีทวารหนึ่งทวารใดเป็นทางให้รู้อารมณ์นั้น ๆ หรือรูปร่างนั้น ๆ ไม่ใช่รู้ขึ้นมาลอย ๆ

อย่างเวลานี้ จะรู้ทหฺยรูปได้ไหม รู้ได้หรือเปล่า รู้ว่าจิตต้องเกิดที่รูป และรูปที่เป็นที่เกิดของจิตก็มีอายุที่สั้นมากเพียงชั่วขณะจิต ๑๗ ขณะเท่านั้นเอง และรูปใดที่ไม่ปรากฏ รูปนั้นดับแล้ว เพราะฉะนั้น จะไปพากเพียรที่จะรู้ทหฺยรูป ก็เป็นไปไม่ได้

ถ้าสตรระลึกรูปที่ตรงหัวใจ รูปร่างอะไร ทุกคนมีหัวใจ และถ้าสตรระลึกรูปตรงนั้น ที่ตรงหัวใจ จะระลึกรูปร่างอะไร ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า ถ้ามีอาการของรูปหนึ่งรูปใดปรากฏ ระลึกได้ ศึกษาได้ พิจารณาได้ จนกว่าจะรูปร่างนั้นเป็นเพียงรูป ไม่ใช่ร่างกายทั้งท่อนทั้งแท่ง โหนฺฏโธตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า แต่ลักษณะของรูปใดกำลังปรากฏที่ใด ก็ศึกษาเพื่อที่จะรู้ลักษณะของรูปนั้น

เพราะฉะนั้น ถ้ากำลังนั่งอยู่ หรือนอนอยู่ก็ตาม และมีรูปปรากฏที่ตรงหัวใจ ขณะนั้นสตรระลึกลักษณะของรูปนั้น รูปนั้นจะเป็นรูปอะไร ต้องเป็นรูปแน่ ๆ ใช่ไหม เพราะว่าลักษณะนั้นไม่ใช่สภาพรู้

การที่จะหมดความสงสัยในนามธรรมและรูปธรรมได้จริง ๆ ไม่ว่ารูปใดทั้งนั้นที่ปรากฏ ก็สามารถรู้ว่า รูปที่ปรากฏนั้นมีลักษณะอย่างไร และด้วยลักษณะนั้นเอง จึงรู้ว่าเป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม เพราะว่าลักษณะนั้นบอก แสดงอาการของรูป หรือแสดงอาการของนาม

เพราะฉะนั้น เมื่อเป็นที่กาย ซึ่งจิตก็เกิดที่รูปที่กาย ทัวทั้งตัวเป็นที่เกิดของจิตได้ เพราะว่ากายปสาทก็ซึมซาบอยู่ทัวทั้งตัว เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะกระทบที่หน้าผาก ที่ปลายหู ที่ไหนก็ตาม ซึ่งมีลักษณะของรูปหนึ่งรูปใดปรากฏ ปัญญาที่พิจารณารู้ในลักษณะของรูปนั้นก็รู้ในลักษณะจริง ๆ ของรูปนั้น โดยที่ไม่หลงเข้าใจผิดว่า รูปนั้นเป็นรูปอื่น เพราะฉะนั้น ถ้าเกิดระลึกลักษณะของรูปที่ตรงหัวใจ จะเป็นลักษณะของรูปอะไร

มีลักษณะของรูปปรากฏ ทั้งทั้งตัวนี้เป็นรูป ปรากฏได้ แต่ไม่ใช่โดยการเจาะจง ไม่ใช่เพียรไปจ้องเพื่อให้รูปนั้นปรากฏ ในเมื่อรูปนั้นไม่ได้ปรากฏ แต่รูปอื่นปรากฏ เช่น ทางตากำลังปรากฏ แต่ไปจ้องที่ตรงหัวใจ เพื่อให้รูปอื่นปรากฏ นั้นไม่ถูก เพราะว่ารูปที่ตรงหัวใจนั้นไม่ปรากฏ เพราะฉะนั้น ถ้าเราเคยรู้ว่าตรงนั้นเป็นหัวใจ และมีลักษณะของรูปปรากฏ เนื่องจากเป็นร่างกายก็ต้องมีลักษณะหนึ่งลักษณะใด แต่ถ้าบังเอิญปรากฏตรงนั้น จะเป็นลักษณะของรูปอะไร ซึ่งรูปนี้ ทั้งทั้งกายปรากฏได้ ปรากฏได้จริง ๆ ตรงไหนก็ได้ อย่าตื่นเต็นว่าเป็นเรื่องสำคัญ เรื่องพิเศษ เพราะว่า เป็นเพียงรูป

ข้อสำคัญที่สุด คือ ปัญญาต้องฉลาดพอที่จะเข้าใจ ที่จะรู้แล้วละการยึดถือ ทั้งหมด และรู้ว่าเป็นแต่เพียงรูป เมื่อไรที่เป็นแต่เพียงรูปแสดงว่า ปัญญาสามารถ คลายความยึด ความติด ความสำคัญ หรือความต้องการที่จะรู้ในรูปนั้น ๆ ซึ่งก็เป็น แต่เพียงรูปเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ลองพิจารณาดู ถ้าเกิดรูปปรากฏตรงนั้นจะเป็นลักษณะของรูปใด ร้อนได้ไหม ถ้าไม่ใช่ไหว จะเป็นร้อนได้ไหม

รูปปรากฏทีละลักษณะ แล้วแต่ว่า ถ้าไหวไม่ปรากฏ บังคับให้ไหวปรากฏ ก็ไม่ได้ ไซ้ไหม ทั้งทั้งตัวเวลานี้ มีรูปไหวไหนที่กำลังปรากฏบ้าง ตามความเป็นจริง ตามปกติ ในขณะนี้ มีรูปไหวใดกำลังปรากฏบ้าง แม้แต่ตรงที่คิดว่าเป็นหัวใจ มีไหวหรือเปล่าในขณะนี้ ก็ไม่มี ไซ้ไหม

ถ้าที่ ๆ เราเคยคิด เคยเข้าใจ เคยรู้ว่าเป็นหัวใจ และมีรูปหนึ่งรูปใดปรากฏ ในขณะนั้นจะเป็นรูปอะไร

รูปใด ๆ ก็ตามที่จะปรากฏ ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า ต้องให้หมดความสงสัย เพราะว่ารู้อัตลักษณ์ของรูปนั้นจริง ๆ ซึ่งก็จะไม่พ้นไปจากมหาภูตรูป ถ้าเป็นที่กาย ทั้งหมดตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า ไม่มีกลาปไหนเลยที่จะปราศจากมหาภูตรูป แล้วแต่ว่า จะเป็นลักษณะของมหาภูตรูปใด

หทยรูป เป็นที่เกิดของจิตอื่น ๆ ทั้งหมด เว้นทวิปัญญาวิมุตติ เพราะฉะนั้น ถ้าทางตาในขณะนี้ยังไม่รู้ว่า จักขุปสาทรูปเป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณ จะไปรู้ว่า ที่นั่นเป็นหทยรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิตได้ไหม ในเมื่อปสาทรูปหยาบกว่าหทยรูป กำลังเห็นขณะนี้ ถ้ารู้ที่เกิดของจิตเห็น จะรู้ว่า วัตถุที่กำลังปรากฏเป็นรูปารมณ เป็นภายนอกจริง ๆ แต่ตัวจักขุวิญญาณจริง ๆ ที่กำลังเห็น กำลังเกิดที่จักขุปสาทรูป

เพราะฉะนั้น ถ้ายังไม่รู้ว่าจักขุปสาทรูปเป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณ แต่จะไปรู้หทยรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิต ก็เป็นแต่เพียงการคิด ไขใหม่ ในเมื่อจักขุปสาทรูปเป็นรูป ที่หยาบกว่าหทยรูป เพราะว่าจักขุปสาทรูปเป็นอิฬาริกรูป เป็นรูปหยาบ เนื่องจาก กระทบสัมผัสเกี่ยวข้องกับรูปที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย อยู่เสมอ

